

FORDUL AZ ESZTENDŐ

Fordul az esztendő. Szinte kényszeresen pillantunk vissza, próbáljuk számbavenni múlt tetteinket, életünk eseményeit. Bármennyire is tudjuk, hogy a közönyös idő eltemeti mindazt, ami az év folyamán számunkra izgalom, öröm, sokszor keserűség – az életünk – volt, mégis érezzük, hogy igenis fontos volt mindaz, amit tettünk, amit átéltünk. Fontos volt, mert nem közönyösen éltük meg, hanem érzelmeinket éltük bele mindennapi munkánkba. Mi tudtuk – függetlenül attól, hogy mások mennyire tudták –, hogy munkánk fontos a romániai magyar társadalom számára. Nem volt mindegy, hogy hány könyvet olvasnak nemzettársaink, nem volt mindegy, hogy hányszor kellett kimondanunk: sajnós ez a könyv nincs meg a könyvtárunkban, s nem is tudjuk megszerezni.

Nem kell elnézze nekünk az utókor, hogy amikor a világon ezernyi nagy esemény történik – ezek éhenpusztulásától az amerikai elnökválasztásig vagy a hazai lehangoló választásokig –, akkor minket az foglalkoztat, hogy a tordai EMKE Könyvtár meg tud-e erősödni, vagy hogy a községi tanácsok hány lejt fordítanak állomány-gyarapításra.

A nagy eseményekről tudunk, de nem tudunk azokba beleszólni. A magunk dolgaiba van beleszólásunk, azokban van felada-

tunk. Ott kell tennünk valamit, ahol valóban tehetünk. És akkor az már rég nem érdekes, hogy tetteinket számon tartja-e valaki.

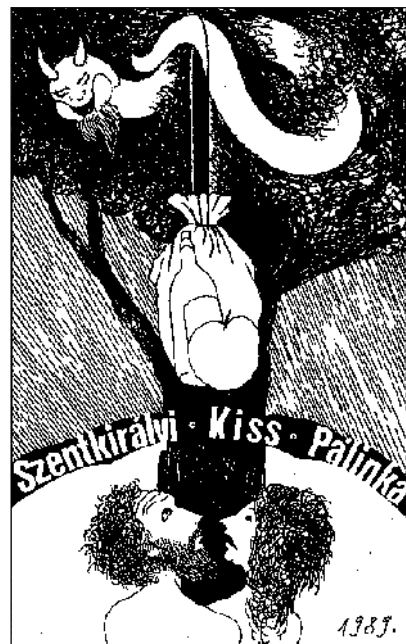
Hadd forduljon hát az év, a század, az ezred, köszöntsük egymást vidáman és hittel: munkánkra szükség van! Ez feladatnak és jutalomnak is elég.

Szomorkodunk, hogy Györffy József és Domokos Edit, az udvarhelyi és a szovátai könyvtár vezetői nyugdíjba mentek. Kívánunk nekik derűs éveket, hiányozni fognak.

Örvendünk, hogy Deé Nagy Anikó, a marosvásárhelyi Teleki Téka nyugalmazott vezetője megkapta a nagyon rangos Széchényi-díjat, Róth András Lajos, az udvarhelyi Tudományos Könyvtár munkatársa pedig az EMKE Monoki-díját.

Szintén az idei év emlékezetes eseménye, hogy az EMKE Könyvtári Szakosztálya Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete néven bejegyzett egyesületté vált. Természetesen, a jövőben is megőrizzük szoros kapcsolatunkat az EMKE-vel.

Új vezetője van a Teleki Tékának, az ismert szépirodai-történész, Spielmann Sebestyén Mihály, illetve az Udvarhelyi Muncipiumi Könyvtárnak Hermann Gusztáv történész-kutató. Kívánunk nekik eredményes munkát és, hogy könyvtári munkájuk mellett az

Hervai Katalin rézkarca

Egyesület életében is szerepet vállaljanak.

Az új évben, júniusban, a Magyar Könyvhét napján indul az Olvasás Éve, amelyhez az RMKE is csatlakozik. Kérjük tagtársainkat, kapcsolódjanak be ebbe a jelentősnek ígérkező rendezvénysorozatba. Terveikről értesítsék Egyesületünk elnökségét, hogy rendezvényeiket a Könyvesházban közzé tehessek.

Várjuk hát az új évet kedvvel és bizakodással, higgyük, hogy lesz örömünk munkánkban.

KISS JENŐ

Kárpát-medencei könyvtárörökségünk számbavételének néhány kérdése

Mindannyian tudjuk, hogy a magyar könyvtártudomány milyen erőfeszítéseket tett és tesz művelődéstörténetünk egyik legnagyobb kincsének, a régi könyvörökségünk számbavételére, a nemzetközi elvárásoknak megfelelő szakszerű feldolgozás elvégzésére. Az évtizedes erőfeszítések kézzelfogható eredményeit valamennyien ismerjük: a nemzeti tulajdonban lévő ősnymtatványok, 16. századi nyomtatványok katalógusa. Melléjük sorakoznak természetesen a határon túli könyvtárak hasonló kiadványai, illetve azok előkészítő munkálatai, bár

ezek korántsem jelentik az anyaország területén kívül található anyag teljes feldolgozását.

A Széchényi Könyvtárban immár több évtizede tartó munkafolyamat eredményeként látott napvilágot a Régi Magyar Nyomtatványok két kötete, amely felvállalta a határon túli könyvörökség számbavételét is, s a szakma nagy várakozása mellett, tovább folyik a következő kötetek összeállítására is, de említhetjük a Petrik bibliográfia folytatását s az anyaországi és határon kívül őrzött gyűjteményekben folyó hungarika feltárásokat is. Mindezek mellett az is is-

mert tény, hogy a műemlék-könyvtárak mindenikében folyik a régi könyvvállomány új koncepciók és új technikai feltételek mellett történő számbavétele, más kérdés az, hogy – különösen a határon túli gyűjtemények feldolgozásának eredményei – egyelőre nagyrészt hozzáférhetetlenek, sok esetben sárguló cédulákon várják a számítógépes, vagy hát miért is ne, az internetes feldolgozást, akár a nyomtatást. Mert amíg erre nincs meg a műszaki-anyagi feltétel, jobbára még múlt századi informálódási lehetőségekkel kell élnünk. S a totális áttekintés is

A Teleki Téka nagyterme

csak vágyálom marad. Azt azonban tudjuk, hogy az egyes könyvtárakban folyó szakszerű feldolgozás előbb-utóbb megteremti a lehetőségét régi könyvörökségünk majdani hiánytalan kataszter-rendszerezésének.

Sajnos a kárpát-medencei könyvtárörökség ügye ennél jóval gyengébben áll, hiszen mindeddig kísérlet sem történt arra, hogy művelődéstörténetünk egészét illetően számba vegyük például azt, hogy milyen köz- és magángyűjtemények voltak egykor, kik és milyen célból hozták létre ezeket a könyvtárakat s mára mi maradt meg a hajdani gyűjteményekből.

Az elmúlt fél évszázadban sokunk számára nem létezett más lehetőség, csupán a saját szűkebb hazánk, régióink könyvtár-kultúrájának tanulmányozása s jó esetben, rendkívüli erőfeszítések árán esetleg az anyaország könyvtártörténetét tiltott áruként becsempészett szakkönyvekből ízelgetni. Mindennek eredménye nem is lehetett más, csak az, hogy a határon túli területek könyvtártörténetét nem ismerjük, egymásról keveset, vagy éppen semmit sem tudunk s így az egyetemes magyar könyvtártörténet egyelőre pusztán sejtések szintjén létezik, nélküli az egységes szempontok szerinti vizsgálódást, az esetleges helyi kutatások eredményeinek összesített feldolgozását.

Nem pusztán a szakmai kíváncsiság mondatja velem azt, hogy

szeretnék biztosat tudni az egyes régiók hajdani könyvtáiról, könyvgyűjtőiről, ma is létező gyűjteményekről, vagy töredék könyvtárakról. Szeretném pontosan tudni például, hogy a Felvidéken, Délvidéken, Kárpátalján és másutt, ahol nemzettársaink éltek és élnek, az elmúlt századok során milyen jelesebb felekezeti és iskolai könyvtárak léteztek a felekezeti oktatási intézetek mellett, kik voltak azok a főrangú könyvgyűjtők, akiknek fáradozása nyomán számottevő könyvállományok jöttek létre, vagy a közrendű értelmiségiek milyen mértékben jutottak könyvhöz, milyen jelentősebb magántékaikról kellene tudnunk?

Es sorjázna tovább a kérdések. Ma talán még van aki esetleg választ is tudna adni ezekre. Hiszen tudjuk, hogy az elmúlt évtizedekben sokan tették fel maguknak is kérdéseket, a válasz érdekében levéltárakban, gyűjteményekben kutattak. Csak hogy az esetek többségében a kutatások eredményei íróasztalfiókban maradtak. Ideje lenne ezeket a rész-kutatásokat végre összesíteni s a nemzeti könyvtárhistoria intézménytörténeti fejezetének összeállításához, jeles könyvgyűjtőink pontos számbavételéhez megteremteni a lehetőséget. E a célfeladat előkészítéséhez hadd soroljak fel néhány saját, erdélyi könyvtártörténeti próbálkozásaimból eredő gondolatot.

Menteni kell a még menthető! Mert ha valakinek, akkor nekünk igazán okulnunk kellene saját történelmünkben. Ismert tény, hogy a magyar művelődéstörténet régi emlékei a Kárpát-medence térségében javarészt elpusztultak. Most nem beszélünk az elpusztult építészeti kincsekről, de az írott szó emlékei is megsemmisültek. Tudjuk, hogy szinte lehetetlen megrajzolni a kódexek világának magyarországi képét. Szórványos emlékekből, bizonytalan feltételezésekből kell rekonstruálni a valóságot. Hogy eleink milyen könyvkultúrával rendelkeztek, arról csak homályos elképzeléseink vannak. Úgy tudjuk, hogy a magyarság bekapcsolódása az európai könyvkultúrába a 10. század végén kezdődött. Könyvet hoz(hat)tak magukkal a külföldről jött térítő papok, de az anyanyelvű papság képzésére itthon is könyvet kellett készíteni. Könyvre volt szüksége a székesegyhá-

zaknak, a püspöki székhelyeknek. No de, hogy pontosan mi és mennyi létezett, arról csak feltételezéseink vannak. Könyve lehetett például Szent Gellért csanádi püspöknek, hiszen magyarországi működése idején írt Deliberatioját bizonyára más könyvek tanulmányozása mellett állította össze. De hát biztosat erről sem tudunk. A tatárjárás, a török hódoltság másfél évszázada középkori könyvkultúránk legtöbb emlékét megsemmisítette. Ami maradt, az csak töredék. Töredék maradt a kódexekből, egyáltalán a könyvekre vonatkozó forrásokból.

1756-ban a tudós erdélyi pap, Bod Péter így panaszodik az öt könyvszerzésre felkérő Ráday Ge-deonnak: „(...) A könyvek szerzéseben igyekeztem, de kevésre lehet menni, minthogy a régiség és hazánknak sokféle vesződéséi, amelyek voltak is, megemésztették de csuda, hogy e tatár égette, török hamvazta hazában csak annyit is lehet találni, holott itt egymást érte a sok pusztulás azelőtt. (Bod Péter levele Ráday Ge-deonnak. Magyarigen, 1756. szeptember 20. in Bod Péter: Magyar Athenas. Budapest, Magvető, 1982. 468–469.)

De a romlás, csonkulás folyamata később sem szűnt meg.

Közép- és Kelet-Európában például a könyvtárak 20. századi sorsába újra végzetesen beleszólt a történelem. Világháborúk, a trianoni döntés az anyaországtól elszakított területek könyvtárainak létét, további sorsát pecsételték meg. A második világháborút követő események aztán az egyházi gyűjtemények felszámolását, szétarabolását eredményezték. A Kárpát-medence térségében az ún. államosítás felekezeti tulajdonban lévő bibliotékák, iskolai könyvtárak megszüntetését, értékes magángyűjtemények széthullását eredményezte.

Ami ezekből megmaradt, amit a gyűjtemények egykori állapotáról tudni lehet, azt kell nekünk pontosan számba venni.

Mik a legfontosabb tennivalók? Mindenekelőtt a számbavétel, a még meglévő könyvtárörökség pontos feltérképezése. Természetesen itt nemcsak a fennmaradt, létező könyvhagyatékokra, könyvgyűjteményekre kell gondolnunk, hanem a megsemmisült, de a maguk idejében jelentős könyvállományok egykori létre utaló

adatok felkutatására is.

Ebből a szempontból igen jelentős a régi katalógusok számbavétele:

– eltűnt, megsemmisült gyűjteményekről nem egyszer régi feljegyzések, leltárak informálnak. Tájékoztatnak az egykori állomány nagyságáról, összetételéről;

– jelzik a katalógus-készítő jártasságát, hozzáértését, a könyvtár-tudomány korabeli színvonalát;

– maradtak fenn olyan leltárak, könyvjegyzékek, melyek a könyvbeszerzés módjáról tájékoztatnak, jelzik azt, hogy hol történt a könyv megvásárlása, esetleg feltüntetik az árát is. Tehát segíthetnek az európai könyvpiac hajdani arculatának rekonstruálásában.

Fontos ezek felkutatása, közzététele. Kísérlet már történt ezirányban. Hiszen az elmúlt években a Szegedi Tudományegyetem kiváló munkacsoportja több 16–18. századi magyar könyvtár katalógusát közzétette.

Ennek a rendkívül hasznos adattárnak a sorát kellene folytatni, különböző régiók levéltári, könyvtári hagyatékaiban lappangó könyvjegyzékeket felkutatni s kiadásukkal elősegíteni a közös adatbázis létrehozását.

De ugyanilyen hasznos lenne a levéltári hagyatékokban lévő családi levelezések átfésülése is. Főrangú familiák levelezése igen sok könyvbeszerzésre, könyvtárteremtésre vonatkozó információt rejtget. Ezek kiterjednek a családok peregrináló tagjainak könyvgyűjteményeire is, arra, hogy külföldi modellek hogyan hatottak rájuk, hogyan fogtak hozzá a tartózkodásuk idején a könyvgyűjtéshez. Hazatértük után pedig, hogyan szervezték meg például a nyugat-európai országokból való könyvvásárlást. Főrangú családok tagjai számos esetben a könyvbeszerzés lebonyolításához hazájukból külföldre ment akadémistákat használtak fel. Így terjedt aztán századokon keresztül arisztokraták és közrendűek között a könyvvel való foglalkozás divatja.

Ugyancsak fontos feladat a kárpátmedencei könyvgyűjtemények azonos tipológiai kategóriák szerinti számbavétele. Gondolok itt elsősorban a köz- és magángyűjtemények feltérképezésére. Ezen belül az egyházi és világi gyűjtemények vizsgálatára. Ugyancsak számba kellene venni a különböző régiók főrendű és köz-

rendű gyűjtőinek sorát, természetesen külön figyelemmel fordulni a női gyűjtők irányába.

Közkönyvtárak

Itt elsősorban az egyházi gyűjtemények és a különböző felekezetek oktatási intézményei mellett létesült könyvtárakat kell számbavennünk.

Természetesen az előző korszakok történelmi viharai ezeket a gyűjteményeket alaposan megtépázták. Példának egy Erdély peremvidékén kialakult értékes egyházi gyűjtemény sorsát említeném. A csíksomlyói ferencesek könyvtára az egyetlen fennmaradt középkori eredetű erdélyi magyar könyvgyűjteményünk. Saját régi állománya mellett megőrzött jónéhány időközben megszűnt magyarországi és erdélyi domonkos, ferences, karthauzi, pálos rendház gyűjteményéből származó kötetet is. Ugyanakkor itt maradt fenn Kájoni János csíksomlyói munkásságának felbecsülhetetlen szellemi értéket jelentő kéziratos hagyatéka. Bár a 15. század derekán létesült könyvtár nem tartozott a nagyon korai alapítások közé, s nagyságát illetően sem versenyezhetett a tekintélyesebb kolostori gyűjteményekkel, jelentősége vitathatatlan, minthogy tükrözi a reformáció után is megőrzött erdélyi katolikus műveltség szellemi horizontját. A századok viharait átvészelő gyűjtemény több-kevesebb veszteséggel érte meg a 20. századot. Létét később a második világháborút követő drasztikus intézkedések fenyegették. 1951-ben a ferences rend feloszlásakor a könyvtár helyzete kérdésessé vált. A szerzetesek a gyűjtemény legértékesebb darabjait: ősnymtatványokat, 15–16. századi zenei kódexeket, a Kájoni-kéziratokat, a csíksomlyói iskoladramákat a kolostortemplom Mária szobrának talapzatába, illetve a kolostor rektóriumának falába rejtették el. Azok a barátok, akik be voltak avatva az elrejtés titkába szétszóródtak, sokan börtönben pusztultak el. Jó három évtized múlva, csodával határos módon derült fény a könyvek rejtekhelyére és lelkiismerets, hozzáértő szakemberek közreműködésével 1980 és 1985-ben sor kerülhetett az időközben nem kis biológiai károsodást szenvedett könyvanyag megmentésére. A könyvlelet

egyik megmentője, Muckenhaupt Erzsébet csíkszeredai műzeológus-könyvtáros fáradozásai nyomán ma pontosan ismerjük a csíksomlyói könyvtár előkerült anyagát. A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei című könyvben ismerteti a feltárás történetét, s a példászerű pontossággal összeállított Adattári részben leírja az állományt. (Muckenhaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Budapest–Kolozsvár, Balassi-Polis, 1999.)

Ha nem is ilyen kalandos a sorsa a többi erdélyi kolostori gyűjteménynek, megsemmisülésük mégis visszavonhatatlanul bekövetkezett. Az államosítással felszámolt könyvtárak anyaga meg gondolatlan intézkedések következtében szétszóródott. Jó esetben környező városok közgyűjteményeibe került, de nagyrésztük máig is lappang. Szerencsés sors jutott például az 1636-ban alapított mihályi ferences kolostor könyvtára azon részének, amely a marosvásárhelyi Teleki Tékába került, s ott megfelelő raktározási körülmények között egészségében őrzik, és ma is kutatható.

A kolostori könyvtárak szétszóródott, lappangó anyagának felkutatása fontos feladat. Fennmaradt leltárak, szakirodalmi utalások, könyvbeírások és más poszszessor-jegyek vizsgálatával lehet és kell ezt a munkát elvégezni.

Oktatási intézmények könyvtárai

Magyarországon, Erdélyben – de a Kárpát-medence többi régió-

Szigethy István tollrajza

jában is – a 16. századtól kezdve a felekezeti iskolák mellett könyvtárak születtek. Erdélyben elsősorban a szerzetesrendek oktatási intézményeit szolgáló könyvtárakat kell megemlíteni. A rendek feloszlásakor ezek jórészt szétszóródtak. A kolozsvári jezsuita egyetem könyvtára volt hajdan a legjobban szervezett és legnagyobb erdélyi magyar iskolai könyvtár. Még a 16. század végén ide gyűjtötte össze Báthori István fejedelem a középkori katolikus könyvtárak fellelhető anyagát. A gyűjtemény százesztendőshaladás után előbb a jezsuita, majd a piarista líceumok keretében fejlődött tovább. 1777-től hivatalosan egyetemi könyvtárként működött. 1784-től felvállalta a főiskola három tagozatának jogi, bölcséleti és orvosi művekkel való ellátását. Az egykori gyűjteményből megmaradt mintegy félezer kötet ma a kolozsvári Akadémiai Könyvtár állományában található és az erdélyi magyar egyetem évszázados múltjának tárgyi bizonyítéka. Töredékesen maradtak fenn a székelyudvarhelyi és csíkszeredai katolikus gimnáziumok könyvtárai is. Az egykori gyűjteményekre vonatkozó minden adat rendkívüli jelentőséggel bír, mintahogyan a többi, szinte teljes egészében megsemmisült katolikus gyűjtemény is ma már csak utalásokból ismert. A minoriták aradi bibliotékájának, a váradi volt premontréi gimnázium könyvtárának, a váradi katolikus szeminárium 1780-tól számon tartott gyűjteményének szétszóródása az erdélyi könyvtárörökség komoly veszteségének tekinthető.

Az erdélyi protestáns oktatási intézmények mellett is alakultak könyvtárak. Az anyaországi kollégiumokhoz hasonlóan a 16. század második felétől tanárok, diákok használatára jöttek létre ezek a gyűjtemények. Az erdélyi református iskolák sorában a legnagyobb és leggazdagabb könyvtára a gyulafehérvári-nagyenyedi kollégiumnak volt. Annak ellenére, hogy 1658-ban, 1704-ben és 1849-ben szinte teljes egészében megsemmisült, az erdélyi társadalom áldozatkészsége mindig újrateremtette. Másik jelentős iskolai könyvtár a marosvásárhelyi református kollégiumé volt. Az 1557-ben létesült kisiskolából kinőtt kollégium mellett létesült könyvtár évszázadokon keresztül a ta-

nárok, diákok számára szükséges szellemi táplálékot jelentette. Bár a 18. század közepén a bibliotéka mindössze 1205 kötettel rendelkezett, az alapítványok révén biztosított folyamatos könyvbeszerzésnek és a könyvadományoknak köszönhetően végül is Erdély egyik legtekintélyesebb kollégiumi könyvtárává nőtte ki magát. A 80 000 kötetes gyűjteményt a Bolyaiakról nevezték el, s ma a marosvásárhelyi Teleki Téka könyvállományával együtt áll a kutatók rendelkezésére.

A székelyföldi kálvinisták művelődésének szellemi hátterét a Bethlen János alapította székelyudvarhelyi kollégium könyvtára biztosította. Az erdélyi református kollégiumok közül ez az iskola rendelkezett a legszerényebb anyagi lehetőségekkel, úgyhogy a 18. századtól kezdve a coetus számára a könyveket jobbra az iskola pártfogói adták össze.

Természetesen Erdélyben olyan protestáns gyűjteményekről is tudunk, melyeknek nem sikerült túlélni az idők viszontagságait. Az unitáriusok kolozsvári könyvtára a 17. század második felében három tűzvész áldozata lett. A nagybányai református gimnázium könyvtára megsínylette azt, hogy 1712-ben az iskolát kitelepítették a városból. A gyűjtemény egy részét a jezsuiták vették át és egyesítették saját rendházuk állományával. Az eredeti könyvtár anyagából a 18. század utolsó harmadára alig 250 kötet maradt fenn.

Minden lappangó könyv, minden a könyvtárak hajdani állapotát jelző utalás rendkívül értékes ezeknek a felekezeti közgyűjteményeknek a rekonstrukciójához. Az erdélyi könyvtárak, levéltárak hagyatékából felszínre került adatokat tovább kell gyarapítani, hogy minél pontosabb képet alkothassunk művelődés- illetve oktatástörténetünkben fontos szerepet játszó könyvtáraink hajdani képéről.

Magánkönyvtárak

Főrangú egyháziak és világiak, valamint közrendű papok és az alakulóban lévő világi értelmiség könyvgyűjteményeire kell itt figyelniük.

Főpapi könyvgyűjtők Magyarországon lényegesen többen voltak mint például Erdélyben. Természetesen itt is észlelhető egyfaj-

ta átfedés. Gyűjtők, gyűjtemények kerültek az anyaországból Erdélybe, vagy fordítva. Patachich Adám (1717–1784) püspök például váradi tartózkodása idején egy 15 000 kötetes könyvtárat hozott létre. Miután 1776-ban kalocsai érsek lett, gyűjteményét áthelyeztette az érseki palotába. Ezzel szemben Migazzi Kristóf (1714–1803) váci püspök, bécsi hercegérsek értékes gyűjteménye Erdélybe került, minthogy könyvtárát Batthyány Ignác erdélyi püspök vette meg. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Erdély legjelentősebb 18. századi főpapi gyűjteményének Batthyány Ignác gyulafehérvári könyvtára tekinthető. (Jakó Zsigmond: Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező. in Magyar Könyvszemle (107. 1991 353–375.). Alapját az a 3 000 kötet alkotta, melyet Batthyány még Rómában a San Appolinare növénydekeként szerzett. A rendszeres gyűjtést egri prépostsága idején, Esterházy Károly mellett kezdte el. Könyvvásárlásra mintegy 80000 forintot költött. Vásárolt a feloszlott jezsuita rendházak könyveit közül is. Legjelentősebb szerzeménye kétségtelenül az előbb említett Migazzi-gyűjtemény. Még 1781-ben tudomására jutott, hogy a bécsi hercegérsek áruba szándékozik bocsátani középkori kódexeit. Amikor Batthyány meg tudja, hogy ezeket a nyomtatott könyvekkel együtt adják el, hajlandó az egész könyvtár megvásárlására. 1782-ben hajtón, székeren érkezik Erdélybe a gyűjtemény. 1790-ben aztán megszerzi a lócsei plébánia régi könyv- és kéziratgyűjteményét is. 1794-re könyvei számára Gyulafehérváron egy pompás teremkönyvtárat épített. Ez lesz a gyűjtemény végső hajléka.

Mint tudjuk, Magyarországon több ilyen galériás, többhajós könyvtárbelső található. Erdélyen csak a Batthyány Ignác püspök és Teleki Sámuel kancellár által építtetett teremkönyvtárak hirdetik a 18. századi alapítók esztétikai igényességét és áldozatkészségét. Még csak annyit tegyünk hozzá, hogy a gyulafehérvári könyvtár épületébe a tudománypártoló püspök csillagvizsgálót és nyomdát is létesített. A maga idejében tehát az intézet valóságos tudományos műhely volt. Ma pedig az európai régi könyvkultúra becses múzeuma. Itt őrzik a Románia területén

lévő középkori kódexek 80 %-át, az inkunábulumok több mint felét. Egyedi kincs a Karoling kori könyvfestészet remekei közé számító Codex aureus, s a harmadik legrégebb írott nyelvemlékünk, a Gyulafehérvári Sorokat tartalmazó 1310–1320 körüli időből származó kódex. (Márza, Iacob: Batthyaneum Könyvtár, Gyulafehérvár; in Aetas, 1993/3 227–229.)

Világi főrangúak könyvtárai

Ezek között néhány nagy ívű, közösséget szolgáló elképzelésből született gyűjtemény is van az egyéni gyűjtőkedségből születő kisebb formátumú könyvtárak mellett.

Báró Brukenthal Sámuel gubernátor szepeni könyvtára (Náglér, Doina: A Brukenthal Könyvtár, Nagyszeben; in Aetas, 1993/3 224–227.) a 18. század végén mintegy 13 000 kötetet számláló gyűjtemény. Alapítóját elsősorban az erdélyi szárszág művelődésének igénye indította a könyvek gyűjtésére. Brukenthal a könyvek egy részét maga vásárolta bécsi utazásai során, de a gyűjtésben segédkező Neumann kanonok, katalógusok alapján szerezte be számára a frissen megjelent munkákat. Közvetítők Franciaországból, Angliából, Itáliából vásároltak Brukenthalnak. A nyomtatott könyvek mellett természetesen kéziratosokat is gyűjtött. Elég, ha csak a róla elnevezett 15. század végén, 16. század elején pergamenre írott breviáriumot említjük. Gyűjteménye 1817 óta Szepesben a könyvtár és múzeum számára szánt impozáns épületben működik.

Az erdélyi könyvtárörökség talán legértékesebb kincse az ugyancsak főúri fáradozásból született marosvásárhelyi Teleki Téka. (Deé Nagy Anikó: A könyvtáralapító Teleki Sámuel. Kolozsvár, 1997.) Bár a 40 000 kötetes enciklopédikus könyvtár megnyitása 1802 őszén történik, állományát a könyvtárat alapító Teleki Sámuel a 18. század második felében gyűjti. 1759–1763 közötti tanulmányútja során európai könyvtármodellek hatására dönti el, hogy közkönyvtárat fog létesíteni. Ezt követően Erdélyben, majd Erdély kancellárjaként Bécsben maga bonyolítja le a tudományok minden területéről összeválogatott könyvek gyűjtését és a bibliofil ritkaságok felkutatását. 1796–1819 között Bécsben közzéteszi

könyvtárának négy kötetes katalógusát. Az első kötet latin nyelvű előszava és a könyvtáralapító 1800-ban papírra vetett végrendelete jelzik, hogy Teleki köznek szánt tékájával nemzetében és hazájában a tudományok előmozdítását, a közművelődés terjesztését kívánta szolgálni.

Megállapíthatjuk, hogy Erdélyben az egyházi és világi főurak gyűjteményei valóban nem státusszimbólumként, valamilyen úri passzióból születtek, hanem a köznek szolgáló, átgondolt, tudatos művelődési program megvalósításaként.

Ugyanakkor az erdélyi arisztokrácia sorában többen voltak, akik komolyan foglalkoztak könyvgyűjtéssel, még akkor is, ha nem tüzték ki célul nyilvános könyvtár létrehozását, hanem tékaikat személyes használatra alakították ki. Ezek közül néhány gyűjtemény időközben szétszóródott, létükről jó esetben fennmaradt könyvjegyzékek, korabeli inventáriumok tanúskodnak. De vannak olyan hagyatékok is, amelyek egy-egy iskolai könyvtár állományába kerülve, máig fennmaradtak.

A már nem létező hagyatékok közül említsük meg a koronaőr Teleki József marosvásárhelyi tékáját. (Deé Nagy Anikó: Marosvásárhelyi könyves múltjából; in Marosvásárhelyi történetéből; Marosvásárhely, Mentor, 1999. 195–201.) A 18. századi magyar bibliofil főurak sorában számontartott Teleki József könyvtárának nagy részét magyarországi lakhelyein tartotta. Ezek zömmel meg is maradtak. Mintegy 3000 kötetet számláló marosvásárhelyi gyűjteménye azonban szétszóródott, s létéről csak a kortársak írásaiból, s két fennmaradt könyvlistából tudunk. Egy másik megsemmisült erdélyi könyvtár még ennél is nagyobb vesztesége az erdélyi magyar könyvörökségnek.

Bethlen Kata olthévízi könyvtárat végrendeletileg a nagyenyedi kollégiumra testálta. Az adomány 1849-ben a könyvtár többi köteteivel együtt a tűz martaléka lett. Hogy milyen és mekkora volt árva Bethlen Kata gyűjteménye, azt ma már csak a Bod Péter által összeállított könyvlistákból tudjuk. (Simon Melinda – Szabó Ágnes: Bethlen Kata könyvtárának rekonstrukciója. Szeged, Scriptum Kft, 1997; A Kárpát-medence

korai könyvtárai. II.)

Az erdélyi főrangú családok könyvgyűjteményei közül néhánynak szerencsésebb sors jutott és máig fennmaradtak.

A 18. század derekától egyre általánosabbá vált az a felfogás, hogy művelt ember úgy állít magának emléket, ha könyveit valamelyik kollégiumba helyezve a közösség hasznára bocsátja. Ezek az adományok képezték a tanintézetek könyvtárainak legjelentősebb gyarapodási forrását. Ma Erdélyben a fennmaradt kollégiumi gyűjteményekből sok hajdani könyvgyűjtő hagyatékát lehet kifejteni. Ezek között pedig néhány könyvgyűjtő asszony bibliofiliája a 18. századi erdélyi könyvespaletta érdekes színtöltőjét képezi.

Jakó Zsigmond erdélyi könyvtörténész az elmúlt években az udvarhelyi kollégium könyvtárába bekerült magántékek közül néhány női gyűjtő adományára hívta fel a figyelmet. (Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest, Kriterion, 1976. 219–251.)

Magam a marosvásárhelyi Teleki Téka alapítója, Teleki Sámuel feleségének könyvtárát vizsgálva jöttem rá arra, hogy ennek az 1.200 kötetes gyűjteménynek a magvát két korábbi női könyvhagyaték képezi. (Deé Nagy Anikó: Könyvgyűjtő asszonyok a XVIII. században; in Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996.) Telekiné, iktári Bethlen Zsuzsanna megörökölte nagynénje, Weselényi Kata könyveit. Ezek között mintegy félszáz könyvben nagyanyja, Rhédei Zsuzsanna possesszor-bejegyzése található. Ma ez a három, egymást követő generációhoz tartozó könyvgyűjtő asszony fáradozásából létrejött magyar téka, az egyetlen teljes egészében fennmaradt 18. századi női könyvgyűjteményünk, s mint ilyen az erdélyi könyv- és könyvtártörténet figyelemre méltó emléke.

Hasznos lenne a többi régióban is elvégezni a női könyvgyűjtők számbavételét, annál is inkább, minthogy feltehetően másutt is az egykori kastélykönyvtárak összegyűjtésében komoly szerepet játszottak a főrangú családok asszonytagjai.

A közrend sorából kikerült papok és világi értelmiségiek könyvtárai is jelentős szerepet játszottak

az elmúlt korok tudományos-művelődési életében.

A maguk idején ezek képezték az akkoriban jórészt még csak egyszemélyes műhelyekben folyó értelmiségi munka szükséges szellemi hátterét.

Természetesen ezek közül sem mindenik maradt fenn, de kortársak feljegyzéseiből, korabeli leltárakból néhány jelentősebb magántéka képe körvonalazódik. Erdélyben például Bod Péter tekintélyes könyvgyűjteménnyel bírt. Halála után anyagi gondokkal küszködő özvegye a könyveket elárvereztette, tehát az állomány szétszóródott. Szerencsére az árverésre kerülő kötetekről listát készítették, s ma csupán ez a közel ezer címet leíró jegyzék szolgál fogodzól a magyarigeni tudós pap könyvtárának rekonstruálásához.

A világi pályákon működő ér-

telmiségek körében meghonosodott könyvgyűjtés divatját kollégiumi könyvtárakra hagyományozott magántékek jelzik. Ma az esetleg fennmaradt adománylisták, leltárak, jegyzékek, vagy a könyvekben lévő bejegyzések segítségével lehet ezeket a hagyatékot rekonstruálni.

Jó lenne ezeknek a magántékeknek pontos számbavétele mellett a különböző hagyatékot összevetve megvizsgálni, hogy korszakonként a magyar értelmiség különböző csoportjaihoz milyen mértékben jutott el a külföldi szakirodalom, az egyes gyűjteményekben milyen a hazai és külföldi könyvtermés aránya. Szükséges az egész térséget átfogó könyvtártörténeti egységes szempontok szerinti vizsgálatának elvégzése, a teljes kárpátmedencei könyvtárörökség feldolgozása,

még akkor is, ha ezek közül néhány az idők során teljesen megsemmisült, vagy szétszóródott. Fennmaradt töredékkönyvtárak, levéltári források felkutatásával kell és lehet ezeket is rekonstruálni. Közös könyvtárörökségünk hiteles képét csak ezek számbavétele után lehet majd megrajzolni. S hogy ez miért fontos? Mert ettől is függ múltunk jövője, mint ahogyan az is biztos, hogy e nélkül a szellemi tőke, humán erőforrás nélkül nem léphetünk egyenlő eséllyel a többi művelt európai nemzet között a ráánk köszönő új évezredbe.

DEÉ NAGY ANIKÓ

(Elhangzott a Magyar könyvtárosok V. szakmai találkozásán. Budapest, 2000. aug. 18-án.)

Mit tegyünk felesleges könyveinkkel?

Dil Emmuska első kérdése

Beszélgetés közben támadnak az ember legremekebb ötletei. Avagy a legelvetemültebbek. Nézőpont és látószög kérdése. Beleérzés, ráérzés, divatosabban szólva: empatiszikus jelenség.

Mert teszem azt, az ember festet ebben a megvesztett hőségben. A festők jönnek létrával, vödörrel vonulnak fel, a megbeszélte időpontban becsöngetnek a lakásba, otthonosan levackolnak. Szájukban kész a füttyszó, kezükben az ecset, izmaikban a tegnapi vodka. Ma még nem ittak, kezit csókolom.

Van. Erre az alkalomra szereztük be az igazi, halottriogató ezerjő pálinkát.

Előzőleg összehurcoltuk a bútorokat a szoba közepére, leterítettük nejlonponyvával, papírral. Nagy műanyagzsákokba gyömöszöltük a könyveket. Rettenetesen sok könyvünk van, derül ki festés és/vagy költözködés alkalmával. Túl sok. És mennyi fölösleges ostoba fecsegés, amit kegyeletből, megmagyarázhatatlan szeméremből, szentimentális okból vagy egyszerű restségből, ökörségből örzünk. Helyet foglal a polcainkon, könyvszekrényünkben, a szobában, előszobában, kamrában, kisvécében. Port fog, rovarot vonz, jobb könyvek elől szedi el a helyet.

Kristálytisztán és beretvaélesen tudjuk, hogy soha az életben nem fogjuk még egyszer elolvasni. Már először sem olvastuk el. Akkoriban halogattuk, elblicceltük, valahogy kimaradt az olvasnivalók sorából. Mondották, hogy roppant időszerű, alaposan ránk férne kölcsönözni eszmeiségéből, szellemiszemléleti nagyívűségéből. Kölcsönkenyér visszajár, szapultuk, következésképpen senkinek sem akartunk adósai maradni. És mit tesz Isten, tényleg fölöttébb időszerű volt, ahhoz az időszakhoz, naphoz, múltó pillanathoz fagyott elválaszthatatlanul. Olvashatatlanul.

Miből gondoljuk?

Például abból a kézenfekvő tényből, hogy leszár-mazottaink, tőlünk kölcsönkönyvtárazó rokonaink, de még a szellemi rokkantjaink sem kérik el, igénylik. Mi sem ajánljuk. Szemünk átsiklik az egykori nagyon-nagyon könyvek és íróik felett, kezünk véletlenül se tévedne reá, egy idő után már észre sem vetjük. Kihullott az ízlés rostáján. Elsorvadt látóidegeink terében. De a festés előtt és után újra életjelt adnak magukról. Mint fejfákkal a holtak.

Szóval itt voltak a mázoló, festők, spriccolók, finom friss mész- és olajfestékillet lebeg a lakásban, rengetegbe került, de a megszokott dolgaink végre újnak mutatják magukat, nem leljük saját helyünket a lakásban, eldöntjük, hogy átszervezzük a helyszíneket, azért sem állítjuk vissza az eredeti struktúrát. Meg fogunk újulni lakásilag, belvilágilag a 21. század küszöbén.

Hurrá, meg fogunk szabadulni ezernyi kacattól, lomtól, retyerutyától és pereputtyától, üres palackoktól, dobozoktól, lejárt szavatosságú forgópisztolyoktól és paszulydarálóktól, Amundsen konserveitől, Rotterdami Érazmus cipőitől, amelyeket holland csomagból osztogattak UNRA segélyként még 1946-ban, kidobjuk a nagypapa ferencjósokájának megmaradt foltnak valóit, Kossuth Lajos regementjének csizmasarát stb.

És miként apánk is tette annyiszor az elcsikorgott évtizedek során, szemlét tartunk a könyveink felett, válogatásra adjuk a fejünket. Világválogató. Ki- és leselejtezünk minden salabaktert, salátát, satnyasunyi-sörhasú dilettánst, sajtupapírt, ócska, avult, avas, vakult könyvet, süketelést, mihasznát, olvashatatlant, eszmékben megfáradt csonkot-roncsot, mérgező gombakövéletet, hülyeség-dinamót.

Mi döntjük el, végtére is szuverének vagyunk.

Órákig vívódunk. Előre nem látott emlékek akar-

nak megakadályozni abban, hogy szigorúan és pártatlanul ítélkezzünk, kit űzzünk számba, kit küldjünk el lakásunkból örökre, mint érdemtelent, haszontalant, hamisat, csalót, mint a szellemi javak hűtlen kezelőjét, csalfa barátot. Mérlegelésünk közben olykor gyávaságon érzük magunkat, felfedezük, hogy visszacsúszattunk suttyomban alpári páriákat. Szépnek találjuk a keménykötésű, védőborítós, szépen tipografált kongói klasszikust, a három-négy drasztikust, és irigykedve állapítjuk meg, bezeg ma minden könyvünk ragasztott, puhafedelű, pillanatok alatt szétesik a hőségától, első olvasatban.

Szóval megvesztegetjük önmagunkat. Korrum-pálódunk, szigorunk gyöngé és hatástalan. Pfuji!

És ha mégis sikerül összegyűjteni a szemétkosár mellett mondjuk mindösszesen harminc N. Györgyöt, K. István, Pipogya Henrik összes verseit és Perturbó Alpár nemzótanácsait, Lipiczai Nónius első és utolsó vacsorameghívóját, V. Iljics L-t, J. Viszarjonovics Sz-t, -csenkó, -kij, -szki, -ov és -escu köteteit, akkor mi tévők legyünk vélek?

Szemétre vetni, a kukába temetni éjnek évadján, álrühában, bekötött szemmel, visszakézből, gumikesztyűsen, lábujjhegyen... nem visz rá a lelkiösmeret. Mi mégis csak értelmiségieknek tartjuk személyünket, könyvet pedig nem dobunk ki. Inkább szerzünk még, akár görbe úton is.

Elégetni?! Soha, az effélének rossz történelmi holdudvara van. Mi nem cselekedhetünk úgy, akár Göbbels vagy Zsdanov tanítványai.

Kilóra eladni a hulladékgyűjtőbe – ugyanolyan etikai nyavalygások akadályoznak, mint a kukás ötle esetében.

A könyvtárak nem fogadják be, ott is tele velük a padlás, pince, raktár, pult, a könyvtárosok legnehezebb szerve. Kinek – micsoda.

Az antikváriumok, bizományi áruházak láttukra visítani kezdenek fejhangon, eszméletüket veszítik, kidobnak az ajtón, a kirakatüveget sem kémélik, lehúzzák a rolót, megkorbácsolnak, elzavarnak, szembe-pöknek.

Arra aligha számíthatunk, hogy húsz év múltán ismét divatjuk támad e nyomtatványoknak, és nekünk akkorra már rogyásig a polcon a tonnányi értékpapír.

Mi a teendő? Sto gyéláty – kérdezhetnők az egyik kibuktatásra szánt szerzővel – Vlagyimirral?!

Avagy határtalan gyávaságunkban odakullogunk a család többi tagjához, akik mentesek gyötrelmeinktől, egészségesebb az idegrendszerük, ők soha sem gondoltak ezekre a kötetekre könyvként, emelkedettebb és együgyűbb lelkek, és azt mondja megkínzott tekintetünk, elsuttogjuk: amikor nem tartózkodunk idehaza, nem látjuk, nem is sejtjük, mire készülnek, tüntessék el. Nem érdekes hogyan, csak mi ne tudjunk a könyvek légiesítéséről.

Amikor alszunk, kórházban fekszünk vakbélgyulladásal, amikor Londonban kávézunk szemben a Marx szoborral, Rómában kagylót szürcsölünk és Gramsciról vitatkozunk a hátunk megett, amikor Bazelben egy könyvtárban olvasgatunk, és a szomszédos asztalon kis réztábla hirdeti, hogy ezen a helyen ült rendszerint tizenvalahányban Uljanov Novoszibirszkából...

Mégis mit tegyünk felesleges könyveinkkel?

Levél Dil Emmuskához

„Habent fata sua libelli” – nem román nyelvű közmondás. Nem azt jelenti: minden lánynak legyen saját szitakötője. Minek is? Ma már a lányok nem használnak szítát, és semmit sem kötnek az orrukra. Sőt velük szemben használnak sűrű szítát az ilyen-olyan örömtúrákat hirdető leánykereskedelmi vállalkozások, fémrúddal ellátott vetkőző-pódiumos éjjeli lokálok és nappali call-girl mobilszolgáltatások, amiben beleértendő az azonos neműek filmfőszereplése is.

Kedves Dil Emmuska, bocsáss meg, hogy olcsón poénkodom, én csak azt akartam mondani, amit te is tudsz: ezek a szerencsétlen lányok kizárólag a nem létező szerződésüket olvassák, avagy a feketemunka után nyert garaskákat számlálják, legfennebb egy könnyed kiskegyes-begyés-hegyes magazint lapozgatnak unottan, ahogyan a tévéből látták szappan-, hüvelymosó-kefe- és vatta-operai egyenes közvetítésben.

Ők (fiúk, lányok, he, she, it) nem olvasnak. Nem írnak. Legfeljebb váltót, ha majd lesz. De hamisítani azt is könnyebb.

Mások sem sokszor vetnek betűt. Inkább keresztet a buszon, utcán, minden helyzetben. Van mire. Már nem is kell ideológiát gyártani hozzá. Mármint a nem írás-olvasáshoz. Senkinek sem kell műveltnek lennie. Nem kizáró jellegű követelmény. Honnan is lehetne kizárni őket ebben a kánikulai árnyalatú demokráciában?

Vers – pfujj, ne ízetlenkedj, Edwin(a).

Próza – miért, kinek, hová?

A tévében igazi krimik élő-egyesebe, orrba-szájba, sepsi-orbai-kézdi.

Tanulmány, esszé, elmefuttatás – szétrobban a kopf a sokdioptriás elméletektől. Gyakorlat kell, cubákovák, és egy kis vérbő erőszak. Meg ráadásul agár-, ló-, kutya- és lányfuttatás.

No de aki mégis talán és egy picit, azzal mi légyen?

Az ilyen ritkább egyed (egyéniség) bejön például a könyvtárba. Lányos zavarát alig tudja leplezni. Ti. itt még nem fordult elő, másutt is csak akkor, ha kötelező volt. Hebeg, megpróbál a nyelvünkön szólni, de hamar belátja, hogy nem megy, emitt a könyvespolcok tövében mégiscsak igényesebben válaszolnak, szakkifejezések röpködnek a légköbméteren belül. Olyan kucifántos magyar szavak, mint szerző, kiadó, kiadási hely, nyomdaköltség, lapszám, terjedelem, példány, forgalmi és eszmei érték, példányi teljesség stb. Ezek pedig nincsenek benne a hideg töltöttkáposzta együttes és az ingó-bingó-fingó lokálok szótárában.

Azt adja elő kislányos zavarában, hogy volt neki több darab magyar, de valójában, igazándiból magyar nagyapja, nagyanyja, úkja, dédije, unoka-nanója, akiktől örökölt néhány magyar (német) könyvet. Nagyon régi köteteket. Nincs mit kezdenie vélek, mert, tetszik tunni, ő már nem tud magyarul, ugye mert nem járhatott magyar iskolába Marosvásárhelyen, Szovátán, Keresztúron vagy más efféle helyen, ahol a legrémebb időben is folyt, csordogált oktatás kisebbségi nyelven. Ő ugyanis 1989 után végzett, amikor, világos, nemdebár, a szabad iskolaválasztás természetjogi kategória lett, és a szülők, maguk is (magyar) nyelvszegények, asszimilálódni óhajtó,

tájbasimuló, önfeladó, tövignyaló összezavarodottak, az uralkodó (rög)eszmék és náció felé irányított városi csemetéjüket. Akinek már uncsi a nyelvünk, kultúránk, mi magunk ezernyi komplexussal. Hiszen az utcán, udvaron nem tanulhatta meg a bárbar nyelvet, bár neve még árulkodik valami ételközi közértes felmenőről.

Ő az, aki az együttélésből már csak a házastársit ismeri. A vegyest, a finomvegyest. Naponta gyakorolja a felfelé törleszkedést. Ugyanis mi lehúznánk. Mindaddig, míg nincs meg a magyar–magyar státustörvény. Örvény.

Szerintünk ugyanis pofonegyszerű, ki tekinthető a Kárpát-medencében magyarnak. Mindazok a személyek, akik írnak, olvasnak, beszélnek magyarul, a kisdetek a szülőket követik.

Kész. Nincs faj, nincs felekezet, nincs érzelmi vulkán és nosztalgia. Vállalod a többlettanulást, a többletterhet vagy nem. Eléd tesznek egy ismeretlen szöveget, olvasd el hangosan, jártál iskolába, mindegy, hogy mifélebe, olvasd, mondd el, mit olvastál, írd egy bővített mondatot a „nyári napnak alkonyulatáról”; ha a magyar műveltség megérintett, tudod, miről szövegelünk. Megkérdeznék, mi az a befogó és átfogó, miként isszák-eszik a szögfelezőt. Vagy felezővonalat, szögletet tudakolnak tőled, lesállást (ez utóbbihoz nem kell három hónapos munkavállalási engedély és nem egyenlő a peepshow-val). Írd le azt, hogy olcsó könyvnek híg a leve és...

Szóval ott parkoltunk le, hogy bejön az ipse (ipsa) és azt vallja eskü alatt, hogy nincs szüksége ezekre a könyvekre, mert ezek (érezhető a távolság a hangjában) magyarul íródtak, érthetetlenek, ismeretlen nyelvű alkotások, ismeretlen szerzők munkái, az ő gyermekei már angolul fognak olvasni Kanadában és a USA-ban, ahová a gombamód szaporodó fejvadászok kivitelezik. Családostúl. Szerintem Kanada azonnal nyer egy jövőendő gyökércserkészt.

Mondanám, édes Emmuska, hogy behord a paci-

ens egy öl Jókait, Mikszáthot, Wesselényit, Kisfaludyt, afféle fránya klasszikusokat, Ady Endrét és Csokonait, Petőfit, a jó öreg liberális Eötvöst és vasos díszalbumokat, melyekkel a századfordulón az újságok kedveskedtek előfizetőiknek. Külföldi klasszikusok veretes fordítását. A tíz kötetes Magyarország történetét (csonkán). Kérdése: mennyit ér (a magyar), hol lehet pénzzé tenni, nem vásárolná meg a könyvtár pl. Teleki Téka, ez a közismerten magyar (tehát elmaradott) intézmény? Vérző szívvel közölnünk kell, hogy nincs rá keretünk, pénzünk, helyünk a tároláshoz, holott mindet meg akarnánk menteni. De van egy antikvárium az X utcában, azffy téren.

És ekkor követjük el ellene a ki tudja hányadik halálos vétet. Noha Tárgul Murešen született, az utcák nevét nem vagy csökevényesen ismeri. Az egy nemzedékkel korábbi elnevezések hallatán borjú-és-az-újkapu-szindrómát mutat az arca. Nem a hagyományos utcanevekre küldjük ki, azt a harminc év alatti taxisok sem ismerik nemre, fajra, felekezetre és anyanyelvre való tekintet nélkül. Minek a múlt? Minek az önrágás? Minek a régen volt?

Trianon. Magyarul – tria non – azaz harmadik (út, kötet) nincs.

1. Még mindig beszél, ír, olvas magyarul.

2. Kanadába távozik, már nem magyarul, románul, tótul, hanem műveletlenül.

Áldásom kísérjen, hej te bunkócska, te drága.

(Az ortodox zsidók szokása szerint, ahol egy közösség eltűnik, kihal, szétfoszlik s a gyertyák lángja sem pislákol többé – ott az elárvult szent könyveket eltemetik. Mint a holtakat földelik el. Kaddist mondanak felettük. Vétessék példabeszéd gyanánt.)

Különben az első mondat magyarul: a könyveknek is sorsuk van.

SEBESTYÉN MIHÁLY

Az egyetemi könyvtárak az információs társadalomban

Az információ-özon

Az információk általában, de főleg a tudományos és szakmai információk nagyon fontos alkotóelemei a társadalmi és gazdasági haladásnak. Használatukat és hasznosításukat különböző és nagyon változatos tényezők befolyásolhatják.

Nemcsak a létező és a leendő szakember (vagyis diák) számára szükséges annak megismerése, hogy milyen információkra van szüksége és miért, valamint az, hogy honnan szerezhetők be és miként hasznosíthatók, hanem az ezredforduló modern emberének is, aki igényli a naprakész, friss

információkat. Az információkhoz vezető utakat és módszereket egyaránt hasznosíthatja a potenciális olvasó (elfogadott terminológiával: felhasználó) és a tájékoztatásban dolgozó könyvtáros, információs szakember, aki az információs tevékenységeket a felhasználói oldalról mutatja be, célja pedig a fogyasztók igényeinek megismerése és kiszolgálása.

Az információs társadalomban a jólinformáltság dönt, egyebek közt, a szakmai érvényesülésről és képzésről, de egyéni életünk minőségéről is.

Az információigény a társadalom minden területén óriási és gyorsan nő. Passzív információel-

látásnak minősül az, ami a média közvetítésével, a TV, a hírlapok és a rádió révén megy végbe és ezt sajnálatos módon kevésbé tudjuk befolyásolni, irányítani. Az információszerzés aktívabb formájában a könyvtárat, információs központot látogatjuk meg, könyveket, folyóiratokat, adatbázisokat, adatbankokat „lapozgatunk”, ez személyesebb jellegű.

Az egyetemi könyvtár információközvetítő szerepe

A könyvtár közvetítő szerepet tölt be a keletkezett és megőrzött információk és az információt ke-

K. Sebestyén József tollrajza

resök között; elsődleges feladata és célja az, hogy az információ-hordozók anyagától függetlenül mindenki számára biztosítsa az információhoz való hozzáférést.

Az egyetemi könyvtár mint információs központ része a nemzeti és nemzetközi információs rendszereknek.

Az egyetemi könyvtár legfontosabb feladata az oktatás-kutatás információs hátterének biztosítása, ez pedig az ismeretközvetítő tevékenysége révén valósul meg: a szakma gyakorlásához szükséges belföldi és külföldi dokumentumokban fellelhető információk, valamint szolgáltatások rendelkezésre bocsátása, közvetítése által.

Az információ társadalmi szerepének növekedésével, formái és tartalmi változásával, a módosult technikai eszközök megjelenésével nagyon fontos a felhasználók képzése, felkészítése az új könyvtári eszköztár használatához.

Az egyetemi könyvtárak második legfontosabb tevékenysége a másodlagos információközvetítés, vagyis a hagyományos és számítógépes információs szolgáltatások összeállítása a könyvtár állományairól és ezek felhasználási módjáról tanárok, kutatók, diákok számára.

Az egyetemi könyvtár közművelődési tevékenysége és kulturális tevékenysége valamelyest elhalványul a fenti kettő mellett. A kulturális tevékenységet főként a felhalmozott emberi tudás és kultúra dokumentumainak gyűjtése, rendszerezése, őrzése és rendelkezésre bocsátása jelenti.

Az új információs és kommunikációs technológia hatása

Az új információs technológia alkalmazása a könyvtárakban olyan lényeges változásokat hozott magával, amely érezteti hatását a könyvtári szervezetben és szerkezetben: így például megváltoztatja a munka tartalmát, szükségessé teszi a munkakörök újrafelosztását, új munkalehetőségeket teremt, esetleg új szerkezeti formák kialakulását teszi szükségessé.

Az új információs technika megváltoztatja a könyvtári dokumentumok tárolását használatát, összetételét, típusait. A különböző információhordozók és formátumok együtt lesznek majd az online katalógusban, maga az információ egyre komplexebbé válik. A számítógépre alapozott technikákkal olyan szövegek, képek és adatok azonosítására, helyének meghatározására, hozzáféréseire, továbbítására, elemzésére, összehasonlítására tevődik a hangsúly, amelyek egyik része a könyvtár saját elektronikus forrásból származik, másik része azonban fizikailag távol eső könyvtárakban lehet.

Az új információs technológia elterjedése átforgalmazza az információs igényeket, a könyvtáraknak pedig alkalmazkodnia kell ezekhez; szolgáltatásaival fel kell keltenie az olvasók érdeklődését. A hálózati kommunikációs technológia elképesztő hozzáférési lehetőségeket nyitott utat – hatalmas adatmennyiségek gyors és (többnyire) olcsó cseréjét teszi lehetővé (például a modemes kapcsolatok). Az internethez vagy hasonló hálózatokhoz való kapcsolódás rövidesen általános követelménnyé válhat (megjegyzendő, hogy az internet 40%-ban kereskedelmi célokat szolgál!).

A könyvtári szolgáltatásban bekövetkező változások főleg a könyvtárhasználókra hatnak, ellenben a felhasználók munkaszokásaiban bekövetkező változások is hatnak a könyvtári szolgáltatásokra. Az első esetben, például az online katalógus a könyvtárlátogató számára egy olyan katalógust jelent, amely új keresési módszereket igényel. A második esetben, azok számára, akiknek munkaszokásai közé a számítógép állandó használata beletarto-

zik, az online könyvtári katalógus távoli elérése olyan lehetőséget jelent, amelyre eddig nem nyílt lehetőség.

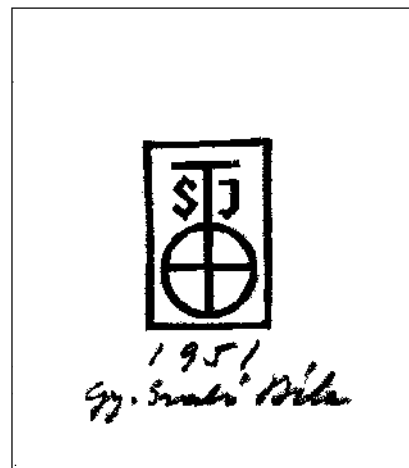
Befejezőként megállapíthatjuk, hogy a jövő könyvtárának hatékonysága továbbra sem a felhalmozott dokumentumokon vagy technikai eszközökön fog múlni, hanem a könyvtáros hozzáértésén és az általa nyújtott szolgáltatásokon. A hatékonyságot nem a beszerzett kötetek számával mérjük, sokkal inkább azzal az információ-tömeeggel, amihez a könyvtár hozzáférést tud teremteni, valamint azokkal a módszerekkel, amelyek segítségével ezt a hozzáférést lehetővé teszi.

Nem a média, hanem a szükséges információ optimális szolgáltatása a legfontosabb, a gyakorlatiasság és az eredményesség a döntő; tehát a könyvtáros szerepe nem csökken, hanem fokozódik. Feladata továbbra is az lesz, hogy adott témához szakirodalmat találjon, az információkeresés folyamatában segítséget nyújtson, továbbá segítsen a talált információk kiértékelésében.

Elkerülhetetlen, azonban, hogy nagyobb hangsúly kerüljön az információ-szerzési szokások és az információ-felhasználás lehetőségeinek megtanítására, ebben a könyvtárosok, a könyvtárhasználók egyaránt érdekeltek. Előfeltételként meg kell valósítani az információs technológia munkaeszközeinek áttekinthetővé és használhatóvá tételét azért, hogy az információs rendszerek használata minél egyszerűbb, nagyon gyors és nagy mértékben eredményes legyen.

PORÁCZKY ROZÁLIA

Gy. Szabó Béla fametszete

Rábavidéken a muraszombati bibliobusz

A muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár mozgókönyvtára Szlovénia és Magyarország között tavaly aláírt kulturális együttműködés keretében ez év szeptember 20-án először látogatott el Rábavidékre. A 12 méter hosszú, impozáns, külön erre a célra kialakított Mercedes könyvbusz mintegy ötezer szlovén és magyar nyelvű könyvvel a kora délelőtti órákban először a felszözlőnk két nyelvű általános iskola előtt állt meg. Itt a muraszombati könyvtárigazgatót és munkatársait Felsőszözlők polgármestere és a szlovén kisebbségi önkormányzat elnöke, valamint a helybeli iskola igazgatója köszöntötte. Azt követően az iskola diákjai és tanárai lepték el a buszt, de eljöttek a kisövodások és a szülők, s vígan válogattak a szebbnél szebb könyvek, hang- és videokazetták között. A felszözlőnk látogatás során több mint 60 új olvasót jegyeztünk be.

A mozgókönyvtári ellátás ingyenes, nincs beiratkozási és kölcsönzési díj sem. E könyvtári ellátás célja az, hogy a legrövidebb időn belül a legújabb könyvek is eljussanak a kistelepülések iskoláiba és övodáiba.

A nap folyamán a muraszombati könyvtár bibliobusza ellátogatott még Apátistvánfalvára, majd azt követően a szentgotthárdi I. számú Általános Iskola előtt

parkolt le. Mindkét helyen jobbra a szlovén nyelvet tanuló diákok és tanáraik keresgéltek a könyvek között, de számos magyar nyelvű könyvet is kikölcsönöztek. A gyerekek főleg képeskönyvek közül válogattak, míg a tanárok és az övönök a legújabb szak- és kézikönyvek iránt érdeklődtek, hisz többen továbbképzésre is járnak. A könyvtár munkatársai úgy tervezik, hogy a közeljövőben sikerül majd beindítani a számítógépes kölcsönzést és tájékoztatást az egységes COBISS szlovén könyvtári adatbázis keretében, napi frissítéssel. A Szlovén Művelődési Minisztérium két számítógép vásárlására biztosított az elmúlt hetekben keretet.

Első alkalommal mintegy 130 személy tekintette meg a bibliobusz könyvkínálatát, közülük 80-an be is iratkoztak, s a nap folyamán mintegy 250 könyvet kölcsönöztünk ki a három megállóhelyen. A tervek szerint az év végéig próbaképpen a busz minden harmadik héten járja majd be ezeket a településeket és iskolákat, majd azt követően, az érdeklődéstől és az igényektől függően, tovább bővíthetjük az útvonalat újabb megállóhelyekkel. Később a muraszombati bibliobusz Csepregen, a Vas megyei könyvtárosok napján mutatkozott be a helybeli kultúrház előtt.

PAPP JÓZSEF

A felszözlőnk iskolája előtt várakozó olvasók

Egy 1846-ban írt román–magyar nyelvkönyv

A fogarasi országgyűlésen 1691. január 31-én elfogadott Diploma Leopoldinum értelmében Erdély sajátos státussal – II. Apafi Mihály kiskorúságának idejére – a Habsburg Birodalom részévé vált. Az erdélyi társadalomra nézve mindez új jog- és állományrend elfogadásával járt, de az ediginél is égetőbb szükségletként jelentkezett a német nyelv ismerete. A hivatalos nyelv ugyanis a latin és a német volt egészen az 1843–44-es országgyűlésig, amikor a magyar lett a hivatalos nyelv Magyarországon és Erdélyben. Ennek következtében az erdélyi területeken élő más etnikumú közösségek részéről megszületett az igény a magyar nyelv tudatos elsajátítására.

E rendeletet követően születek meg, leginkább román szerzők tollából a magyar nyelv tanulását célzó segédkönyvek. A tudatos nyelvtanulás legelterjedtebb eszközei az iskolai tankönyvek, szótárak voltak. Erdély román tanulóiskoláiban, így Balázsfalván is kötelező tárgyként oktatták a magyar grammatikát. (Ezt bizonyítja a balázsfalvi szemináriumi nyomda könyvtermését ismertető címlista, mely számos ilyen tárgyú munkát említi: Catalogul cărților aflate în Tipografia Seminariului gr.-cat. în Blas, Imprimăria Tipografiei Seminariale, Blas, 1897.)

Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában viszont őriznek egy kéziratot nyelvkönyvet, mely érdekes dokumentuma a két nyelv, valamint a két etnikum közelítése érdekében történt fáradozásoknak. Címe románul: *Graiu roman și unguresc s'eu Convorbiri spre mai ușora deprinderii nvaierii questor doo' lingvi de Moysi Boia nationala Inv'arii etorii Roma'n...* [OSZK. Oct. Valach. 7] (A kézirat román nyelvű szövegrészleteinek közlésében megőrzöm a hiányjeleket, hisz a szerző egymástól eltérő, a románban használatos magánhangzók jelölésére használja, míg a román szövegek magyar megfelelőiben az a névelő, az e mutatónévmás,

az s kötőszó és a ragtalan birtokos jelző mellől a hiányjelet elhagyom.)

A kézirat egy olyan nyelvtanulási segédkönyv, melynek megírása mindenképp összefüggött a magyar nyelv hivatalossá tételével. A magyar cím műfajmegnevezést is tartalmaz: Oláh–magyar Nyelvkönyv vagy Együtt beszélgetések, e két nyelvnek gyakorlatilag legkönnyebben megtanulására. Szerkesztette Boia Moses nemzeti Oláh Tanító. A kézirat 1850-ben került a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárába, cenzúrapéldány. A címlap szövege szerint 1846-ban, a Királyi Egyetem nyomdájában látott napvilágot. Egy 324 oldalas kéziratról van szó, melynek szövege szimmetrikusan elrendeződött: egyik oldalon a román, a másikon ugyanaz a szöveg magyarul olvasható.

<i>Vardze', c'all'araba', nap,</i>	<i>Káposzta, kalarábé, répa,</i>
<i>crumpa, picio'ca, r'agita',</i>	<i>kolompér, csicsóka, retek,</i>
<i>zeller, hirean, petringel,</i>	<i>zeller, torma, petróselyem,</i>
<i>sa'lata', m'arariu, chimen,</i>	<i>saláta, kapor, kömény,</i>
<i>ciapa', aliu', piparc'a</i>	<i>hagyma, fokhagyma, paprika</i>

Ahogy az idézett részletből is kitűnik, a nyelvkönyv szerkesztője az, hogy mind a magyar, mind a román nyelvtanuló előtt egyidőben ott legyen a szöveg másik nyelvi megfelelője. Így a munka önálló használatával is lehetővé válhatott a másik nyelv beszédképesség szintjén való elsajátítása. A tanulandó nyelvi egységeket ugyanis az ellenkező oldalon gyorsan megtalálhatta az olvasó, ami hatékonyabb és gyorsabbá tette a nyelvtanulást.

A nyelvkönyv szerkezeti felépítése

Az író nyelvi anyagát négy részre tagolva adja olvasója kezébe. Az első mintegy húsz oldalnyi terjedelemben a két nyelvnek a mindennapi beszédben használt szavait ismerteti meg a nyelvtanulóval. Az első öt artikulust csak főneveket sorol fel, amint az a fenti idézetből is kitűnik. Ezt követően jelzős szókapcsolatokkal ismerkedhet meg a tanuló.

<i>Acra vardze.</i>	<i>Savanyú káposzta.</i>
<i>Lemno'sa ca'la'raba</i>	<i>Fás kalarábé.</i>
<i>Galba'n nap. Alb nap.</i>	<i>Sárga répa. Fehér répa.</i>
<i>Rošie crumpa.</i>	<i>Veres kolompér.</i>
<i>Acra czvecla.</i>	<i>Savanyú czékla.</i>
<i>Cruda picio'ca'.</i>	<i>Nyers csicsóka.</i>

A példák is mutatják, hogy az új ismeretanyag, azaz a melléknevek már az előzőleg megismert főnevekhez csatolva jelennek meg. Külön érdekesség, hogy a szórend mindkét nyelvben azonos, holott a románban a jelzett szó megelőzi a jelzőt.

A tizenegyedik pontban már tőmondatok alkotására sorakoztat példákat, melyekben minden esetben névszói állítmányt használ. A román nyelvet tanuló munkáját az könnyíti meg, hogy az előzőleg megismert jelzős szókapcsolatok szórendjének a felcserélésével, és a lenni segédige (verb copulativ) közbeékelésével, már egy magasabb nyelvi szint ismeretére juthatott el. Például: *Corbu 'i negru. Coczka 'i colczurata' – A holló fekete. A koczka szegletes.* Innen már csak egy lépés az egyszerű bővített mondat alkotásának a megtanulása, sőt a melléknév fokozásá-

val is a bonyolultabb mondatalkotás fele vezető olvasóját. *Temesvo'ra i formos'; Pozsonu mai formos, Pesta ši mai din formo'se ra'dicari stau. – Temesvár szép, Pósony szebb; Pest leg szebb épületekből állanak.*

A különböző cselekvések kifejezésének tanítását a hangutánzással keletkezett igék egyszerű mondatokban való szerepeltetésével kezdi, majd hat artikulust szentel a cselekvő igék bemutatására. Az összetett mondatra adott példákból már kiérződik az az etikai, nevelő szándék, mely a nyelvkönyv további fejezeteiben nyomatékosan jelentkezik. A nyelvet tanuló tehát a nyelvi kód elsajátításával egyidőben morálisan is nevelődik. *Inva'oi celului prunc pre quarele pa'rinai pentru aque' l trimit la schola, qua se inve'oiie, nu i libertate acolo ne luatoriu de seama' a fi. – A tanuló gyermeknek, – a'kit szülei azért küldnek iskolába, hogy tanuljon, nem szabad ott figyelmenlennel lenni.*

A két szóbanforgó nyelv 19. századi állapotának összehasonlító elemzésére kitűnő vizsgálati anyagként szolgálhatnak azok a ragozási sorok, melyeket a szerző felsorakoztat a különböző igeidők, igemódok nyelvi kifejezésének bemutatására. Igazolják ezek, hogy a magát oláh nemzeti tanítónak nevező szerző jártas mindkét nép nyelvtanában. A további fejezetek azt a szerzői elgondolást tükrözik, hogy az eddig megszerzett szókincs és nyelvtani alapok már elegendőek bonyolultabb beszédek megértésére, alkotására. A következő három fejezet a mindennapi élet legkülönbözőbb megnyilatkozásához nyújt fogódzót. A konverzációs minták után a szerző kísérletet tett a nyelvkönyv tartalomjegyzékének az összeállítására is, de a kötet anyagának csak felét összegzi.

Társadalomkritika és népnevelői szándék az Együtt beszélgetésekben

A nyelvkönyv átlépi a címben megnevezett írói szándékot. Az Együtt beszélgetések ugyanis nyíltan megfogalmazzák a szerző nevelésről, társadalomról és művelődésről alkotott véleményét. Az első helyet A jó erkölcsről – Despre bona datina, Az illendőségről – Despre cuviintia és Az egészség fentartásáról című párbeszéd foglalkozik, ami jelzi a szerző, de egyben a befogadóközönség értékrendszerét is. Ugy szólnak e párbeszéd a megnevezett témákról, hogy egyben a nyelvtanuló elé társadalmilag elfogadott viselkedési modellt állítanak.

A maga korában modernnek számító műről van szó, hisz a nagyvárosi ember életének minden apró mozzanatáról ír rövid dialógusokat. A Házasságról, a Nemességről, valamint az Egy asszonyság s egy komorna közt című beszélgetések már-már túllépik a természetes beszédhelyzet határait, azzal, hogy a meglévő társadalmi különbségeket még egy ilyen rendeltetésű műben is kiemelten hangsúlyozzák. A nevelésről című szövegrészben a memória-közpon-tú, passzív tanulás helyett a kreatív, az életben hasznosítható tanulási forma mellett áll ki. A nevelést az oktatással, a tanulással téveszti össze, de a munkája végére helyezett párbeszéddel, burkoltan a nyelvtanulás helyes módjáról is szól.

...qu'aci spre aqu'e, qua mare sciut se fie quineva, ade'se'l destul, de'ca' cu marea emaginatiei potincza' stap'-pa'ne'sce. Insequa fiul meu scopu su'u se si po'ta ajunge, si mai a'nte'iu s'ar pofiti, qua a'nima, minte', prejudeca'to'rea

potin cza' si mai v'ertos imaginatia se si o educa.

...mert arra, hogy nagy tudós le gyen valaki, gyakran elég, ha nagy emlékező tehetséggel bír. De hogy fiam célját elérhesse, lelelébbis meg kívántatnék, hogy szívét, eszét, ítélőtehetségét s leginkább elméjét mívelje.

A kézirat végén cenzori engedély áll, melynek értelmében a nyelvkönyv kiadható. Érdekes módon a magyar szövegben lényegesen több a cenzori javítás. A cenzúrázást nemcsak nyelvi, hanem tartalmi szempontból is elvégzi, leginkább a szerző kritikai véleményét megszólaltató részeket ítéli nyomdafestéket nem érdemlőnek. A Könyvúrással való beszélgetés könyvterjesztést és publikumot egyszerre von kritika alá, így e passzust a cenzori kéz áthúzta. Csak a magyar változatot idézem:

„Mi ujság a literaturában? Nem sok; nem, jö ki semmi nevezetes. Pedig eleget nyomtatnak. Igen, de mit? Kalendáriumokat is mit mást? De miért nem adnak könyváros Urak jó munkákat ki? Erre egy jó okunk van; az, hogy nem veszik. A leg jobb könyveket el nem adhatjuk. A közönségnek el romlott az ízlése – nem mint őseink időkben a' mikor minden Historiákat olvastak; most alig találkozik egy egy nemzeti buzgósággal bíró tanult: a leggazdagabb ember mit sem gondol a könyvekkel. Mint ha nem volna az legbecsesebb kincs e világon az a tudomány – mellyet könyvekből kaphatni.”

Különös figyelmet érdemel az a két szövegrész is, melyek A magyar nyelvről és Az oláh nyelvről címet viselik. A nyelvtanulásban akadályt jelentett az egységes magyar köznyelv hiánya, hisz a nyelv egységsítése még nem volt napirenden.

„Legjobb kiejtés az, mellyen a tájat nem lehet kiismerni, vagyis a könyv szerinti. Ez a nyelv nekünk naponkint szükségesebb, mióta annak köz divatát a nemzet olly igen ohajtja.”

Itt fogalmazza meg a szerző a magyar nyelv tudatos terjesztésének a programját, melynek értelmében a nemzeti nyelv tanítása és tanulása hazafiúi cselekedetnek minősül, ismerete a románság pallérozódásának egyik fontos tényezője. A román nemzet tagjai felé intézi a következő felszólítást: siessünk magyar hazai nyelvünket tanulni, és érdemes honfiakká válni, mely buzdítás a nyelvkönyv megírásának volta-képpen indítóokának is a megfogalmazása.

A román nyelvről szólva is kulturális kérdéseket érint. Itt a magyar olvasó számára igyekszik dióhéjba foglalni a román kultúra addigi megvalósításait. Sűrítve mondja el mindazokat a művelődési és kulturális problémákat, melyekkel a 18. és 19. században a monarchia román közössége küszködött. Így kerül egymás mellé a román nép latinságának, ősi keresztény voltának, az Erdélyi Iskola nagyjainak említése, valamint a cirill betűs írás elleni tudatos küzdelem társadalmi szintű problémájának a tárgyalása. A románság kulturális lemaradottságáért a szerző népen belüli okokra hivatkozik:

„...vigyázatlanságunk által be estünk egy homályos tudatlanságba... betű s könyvek nélkül küszködtünk... míg későn 1654k évben Rákóczy György alatti Cirilus betűivel némi világosságot szerezni törekszünk”.

Moyses Boia tehát a román kulturális múltnak magyar vonatkozásait is említi, sőt kiemeli azoknak nemzeti ébredésükre gyakorolt pozitív hatását.

A nyelvkönyv egységisége abban áll, hogy két-

nyelvűsége egyszerre valósít meg nyelvi és kulturális kapcsolatot, a száraz grammatikai szabályok és terminusok helyett érdekes, a mai olvasó számára is olvasmányos beszédhelyzeteket alkot. A munka megjelenése mindenképp elősegítette volna a két nyelv beszélőinek közeledését. Noha nyelvtani része nem túlszűfolt nyelvtani terminusokkal, mégis kitűnik, hogy a szerző jártas mindkét nyelv grammatikájában, ezért tudja anyagát a fent bemutatott módon rendezni. Rendeltesén túlmenően e kéziratos mű egyedi módon szól a román–magyar kulturális és irodalmi kapcsolatokról, de az Együtt beszélgetések a korabeli városi élet, az akkor elfogadott társadalmi értékek és viselkedési normák hiteles rajzai is egyben.

A nyelvkönyv mai olvasójának reflexiói

Megfordult a történelem kerekere: ma nekünk kell a románt idegen nyelvként megtanulnunk. Az erdélyi magyarság egyik legégetőbb problémája az, hogy mai iskoláinkban a gyermekek nem tanulhatják meg az állam nyelvét olyan szinten, hogy felnőttként zökkenőmentesen érvényesülhessenek, mivel annak oktatásakor nem veszik figyelembe azt a ténytet, hogy számukra idegen nyelvről van szó. A beszédkészség fejlesztése helyett pedig bonyolult nyelvtani fogalmak, elméleti problémák megtanulására kötelezik őket. Könyvesüzleteinkben vásárolhatunk nyelvkönyveket, melyek segítenek a francia, a német, az angol nyelvek megtanulásában, de román nyelvkönyv magyaroknak, netán magyar nyelvkönyv románoknak hiányzik a könyvpiacról. De sajnos még magyar–román vagy román–magyar szótárak is csak magyarországi kiadásban fordulnak elő néha. Itt él egymás mellett két kultúra, két nyelv, de az egymáshoz való kölcsönös közeledés, a nyelvek közötti könnyebb átjárhatóság lehetőségeinek a bővítése elkerüli figyelmünket.

AMBRUS MÓNKA MÁRIA

Takács Gábor tollrajza

Erdély első színházi lapja

1778-ban, *Theatral Wochenblatt* címen Szebenben jelent meg Erdély első színházi lapja. Ez a dátum nemcsak a színház regionális története, hanem az erdélyi művelődéstörténet szempontjából is fontos, hiszen nem egyszerű számbavételről vagy a bemutatott darabok jegyzékéről van szó, hanem a 18. század egyik forrásértékű kiadványáról, amely híven rögzíti a kor fontosabb esztétikai, színház- és drámaelméleti problémáit, valamint mindezen kérdések konkrét helyi vetületeit.

Megjelenésére olyan folyóiratok hathattak, mint a *Pressburger Zeitung*, amely cikkeiben rendszeresen megemlékezett Bécs és a Monarchia más városainak színházi életéről. Hasonló tematikájú az 1776 óta Bécsben megjelenő *Ephemerides Vindobonenses* is. A 18. század végén kezdődik a színházi zsebkönyvek, kalendáriumok megjelentetése is; magyar nyelvterületen 1800 előtt Pozsonyban (1774), Pesten (1777), Temesváron (1780), Brassóban (1791), Aradon, Lugoson és Nagybányán (1796). Mint a fentiekből nyilvánvaló, a szebeni *Theatral Wochenblatt* nem volt elszigetelt jelenség, azonban mégis az első, teljes egészében színháznak szentelt folyóiratnak tekinthető. Ezért is meglepő, hogy ennek a sajtótörténeti kuriózumnak alig találjuk nyomát a szakirodalomban.

Fontos kitérni Szeben színház-történetére, hogy annak ismeretében könnyebben felmérhessük a lap jelentőségét. Az akkor még Erdély kormányhivatalainak ott-hont adó városban a hivatásos színjátszás előtti dramatikus hagyomány szinte valamennyi formáját megtaláljuk: misztérium-drámákat és ünnepi játékokat, iskolai és jezsuita színjátszást, valamint vándorszínészek által előadott látványosságokat. A színháznak 1768-ban báró Möringer (Mehring) állami tanácsos jelölt ki saját házában egy részt, a község többnyire a kormányzóból, tisztekből, hivatalnokokból valamint az országgyűlési küldöttekből állt.

A lap kiadója Joseph Hüllverding (Hilverding) német színész és színigazgató, aki társulatával 1778. április 20-tól 1779-ig tartóz-

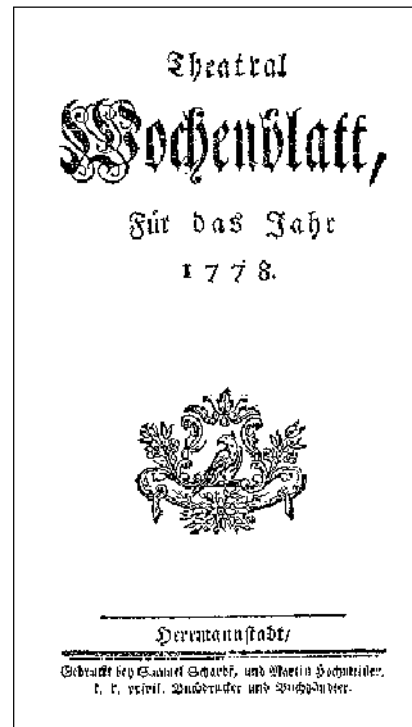
kodott Szebenben. A *Theatral Wochenblatt* 12. száma rendszeresen jelent meg: az első június 20-án, az utolsó augusztus 9-én, megszűnését az anyagi fedezet kiapadása mellett valószínűleg a többnyire negatív fogadtatás is elősegítette. Az egyes lapszámok felépítése azonos: egy „vezércikknek” tekinthető értekezés meghatározott témáról, valamint versek, többnyire a cikkben kifejtettekről. A 3., 5., 10., és 12. számok tartalmazzák a bemutatott darabok jegyzékét is; az első, beköszöntő lapszámunkban találunk még egy kiadói megjegyzést is (*Vorerinnerung*) és a társulat tagjainak listáját főbb szerepkörökkel.

A cikkek szerzője legtöbbször J. C. Lieder, a társulat sűgője, de ír egy Scheidhauer nevű színész, illetve az utolsó lapszámokban zajló polémia hatására az igazgató, Hüllverding is.

A lapszámok cikkeinek tematikáját vizsgálva több sajátosság is feltűnik: kezdetben a színház- és drámaelméletről, művészetfilozófiáról, illetve színház-történetéről szóló cikkek vannak túlsúlyban, később a színészi mesterség gyakorlati kérdéseire kerül a hangsúly. A legutolsó lapszámokban a beküldött olvasói levelek hatására a recepcióesztétika, műfajelmélet valamint az olvasottság kérdéseiről van szó.

Ilyen címeket olvashatunk: Miért kényszerül a színészet egyes helyeken magát lealacsonyítani és kenyér után nézni? A színészet, a művészetek és a tudományok kapcsolatáról; Miért kevés a jó színész? Ezekben a cikkeken a szerző, Lieder kitér a színház negatív megítélésének külső és belső okaira. Külső oknak tekinti a maradiságot, az erőltetett szenvtelenséget, valamint a színház ártalmosságáról alkotott előítéleteket. Mindezek alátámasztására történeti kitekintést is nyújt: a színház fejlődését követi nyomon Athénben, Rómában, a korabeli Franciaországban és Németországban. A színházat a tudományok közül a filozófiával rokonítja (az erkölcsi tanítás révén), a művészetek közül pedig a zenével és a festészettel (elsősorban a zenei betétek illetve a díszlet révén).

A színház negatív megítélésé-

Theatral Wochenblatt für da Jahr 1778. Herrmanstadt – A Nagyszebenben megjelent első színházi lap borítója

hez vezető belső oknak a cikkíró a jó színészek hiányát tartja (itt sorolja fel a rossz, kontár színész főbb típusait is). Ez a hiány vezet oda, hogy az új, fejlődő színészi játékot még mindig nem lehet a régi, hanyag (a *Hanswurst*, azaz bohóc nevével jelzett) színészettől elkülöníteni.

A következő cikkek a színészi játék konkrét kérdéseire térnek ki: Mit kell a színésznek utánoznia/másolnia? Egy szerep sem túl kicsi; Az alacsonyabbrendű komikus szerepeket is természetesen kell-e játszani? E sorozatot akár kézikönyvnek is tekinthetjük, amely kezdő színészekhez szól (a szerző Scheidhauer ezt maga is kiemeli): egy szerep megjelenítési formáit, rendezői útmutatásokat, illetve az elkerülendő hibák jegyzékét tartalmazza. A színészi játékot az utánzás (*Nachahmen*) és a másolás (*Kopieren*) harmonikus egységeként képzeli el: a természet alapos megfigyelésének, utánzásának ki kell egészülnie a nagy mesterek játékstílusának el-sajátításával. Ezt azonban csak szervezett formában, színészek számára szervezett iskolák keretén belül látja megvalósíthatónak.

A továbbiakban kitér a szerepek hierarchiájának problémájára. A cikkíró egyenrangúnak tekinti a főszerepet a mellék-, segéd-, vagy

statisztaszereppel és elítéli azokat a színészeket, akik mellékszerep esetében a színpadon improvizálnak. Ebben a részben sok a gyakorlati, szemléltető példa: leírja például, hogy hogyan képzei el egy fiára haragvó apa szerepét, akinek egyidejűleg a szigorúságot és a szeretetet kell érzékeltetnie és nem olyan külsőségekre törekednie, mint a melldöngetés, izzadásgőtörés, hadonászás vagy szívtepő zokogás. Lessing és Diderot hatása fedezhető fel abban, hogy a nemes és a polgár alakját is megjeleníthetőnek tartja.

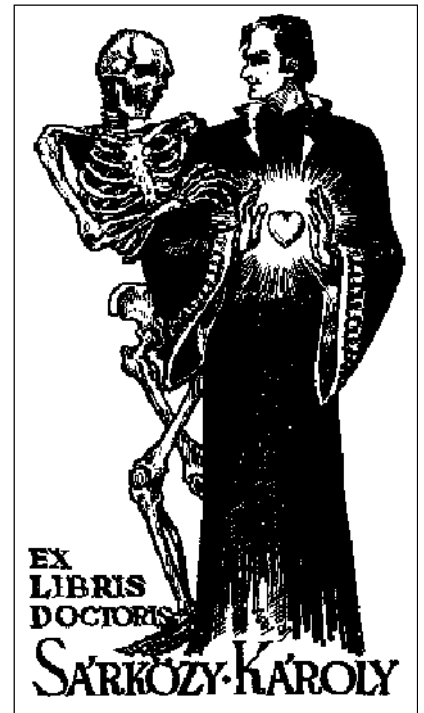
Az utolsó lapszámokban olyan címek szerepelnek, mint A kritikáról; Az ízlésről; vagy Tristram Shandy után. Ezeket a cikkeket ismét a sugó Lieder jegyzi, alaptéma a kritika, amelyet a színház fejlődését segítő iránytűnek lát. A közönség kritikáját – a tapsot – három részre osztja: a hozzáértők, a laikusok és a kontárok tapsára. A kritika előfeltételének az ízlést, az iskolázottságot látja. Felismeri az ízlés történelmi determináltságát, illetve a társadalmi-kulturális relativitást és a figyelmet az újdonság sikerére és egyszersmind rövid életére irányítja, ezért az ízlés és az ehhez szükséges fogékonyság megőrzését a változatoságban látta. Elkülöníti a letűnt ízlést (amelyet a vásári komédiás és az alexandrinusokban deklamáló színész alakja képvisel) az újtól. Műfajlag is osztályoz: leg-

értékesebbnek a tragédiát, a komédiát és a drámát tartja. Alacsonyabbrendűek a vásári komédiák, balettek (J. P. Noverre balettjeit kivéve). Nem rangsorolja az operát, mivel az mindig a bemutatás színvonalától függ.

Az újság versbetétei név nélkül jelentek meg. Ezeket nagyrészt a társulat színészei írták, de találunk köztük beküldött darabokat is. Témájuk kapcsolódik a cikkben kifejtettekhez (pl. A divat; Az ízlés), egyesek a társulat tagjaihoz íródtak (Hüllverding asszonyhoz; Hüllverding társulatának elfogulatlan dicsérete) és vannak olyanok is, amelyeket a bemutatott művek ihlettek (Elfridéhez; Sophiehoz; és Emilia Gallotihoz; Walltronhoz).

A bemutatott darabok (havonta körülbelül 15–16) jórészt bécsi szerzők művei: Grossmann, Stephanie, Möller, Hafner, Engel. Vannak németországiak is: Lessing, Goethe, valamint franciából (Voltaire, La Chauffe) és Angolból (Garrick) fordított darabok is. A repertoárlista egyes tételei miniatűr recenzióknak is felfoghatók: adatokat közölnek a szerzőről, a darabról, a szereplőkről és végezetül a közönség recepciójáról is.

Befejezésül elmondhatjuk, hogy a Theatral Wochenblatt szerzői színházhoz érto közönséget kívántak kialakítani. Itt csak a rövid életű kiadvány egyes esztétikai-pszichológiai-dramatörténeti-szín-

Petry Béla tollrajza

házelméleti vonatkozásait lehetett kiemelni, a sokféleségben a színesírók szándékát tartjuk leginkább szem előtt: dialógusban lenni a színházlátogatókkal, megnyerni az erdélyi főváros közönségét a színház ügyének.

KOVÁCS ESZTER

A Székely Nemzeti Múzeum 1929-es Emlékkönyvének keletkezéstörténete

Tudományszervezési szempontból az 1929-es év a leggazdagabb a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum háború utáni történetében. A múzeum fennállásának 50 éves évfordulójára rendezett szeptember 15-i ünnepély volt a legnagyobb esemény, amelyet az Erdélyi Gazdasági Egylet által szervezett gazdasági, ipari kiállítással illetve falufejlesztési tanfolyammal kötöttek egybe.

Az ünnepély fénypontjának számított az év folyamán fáradságos munkával megszerkesztett Emlékkönyv bemutatása, amelyet a székelység illetve a Székelyföld kutatói ma is alapműként, sok kutatás kiindulópontjaként kezelnek.

Az Emlékkönyv megírásának

ötlete már 1927-ben felmerült Csutak Vilmos múzeumigazgató kezdeményezésére, ám a szerkesztést csak 1928 őszén kezdik el. Szerkesztőbizottság: Roska Márton, Kelemen Lajos, Kós Károly, Szádeczky Kardos Gyula, Nyárády Erazmus Gyula, Bányai János, Tulogdy János, Csutak Vilmos. A bizottság Kolozsváron találkozó alkalmanként, ilyenkor a szerkesztéssel kapcsolatosan felmerülő kérdések megvitatásával foglalkozott. A múzeum igazgatóválasztmánya 1929. március 23-án hivatalosan is elhatározta, hogy a szeptember 15-i kiállítás mellett Emlékkönyvet szerkeszt. Főszerkesztő Csutak Vilmos lett, aki mintegy hatvan kutatóhoz jut-

tat el felkérést, közreműködésre. Ezek közt szerepeltek hazai magyar, román és szász tudósok, valamint külföldiek. Olyan botanikusok, zoológusok, geológusok, régészek és néprajzkutatók segítségét kéri, akiknek kutatásai valamilyen téren a Székelyföldhöz kapcsolódtak.

Az idejében beérkezett tanulmányokat a főszerkesztő öt csoportba osztotta. Az első és negyedik csoportnál a szerzők abécé szerinti sorrendjét vette figyelembe. A második és ötödik csoport esetében a tanulmányok tárgyának időrendjét, a harmadiknál az előbb részletező tanulmányokat vette alapul. A könyv nyomtatása közben beérkező tanulmányokat

A Kós Károly tervezte borítólapp

a hatodik és a bibliográfiákat a hetedik csoportba rendezte.

Az Emlékkönyv első fejezete vegyes témájú. Csutak Vilmos a Székely Nemzeti Múzeum keletkezés- és fejlődéstörténetéről ír. Kós Károly a múzeum építéséről közöl egy dolgozatot. Néprajzi témában Domokos Pál Péter népzene és néprajzkutató egy újonnan felfedezett zenei jellegű kódexről („az új Kájoni-kéziratról”) és „a somlyói nyomdából kikerült énekeskönyvekről” ír ismertetést.

1929. május 16-án Csutak elküldi levelét Kodály Zoltánnak, akit inkább „népszerű, tehát az általános zeneműveltségű olvasók által is megérthető” dolgozat megírására kéri fel. Felveszi a kapcsolatot Sándor Józseffel, aki a Magyar Országos Párt szenátoraként tevékenykedett és a múzeum tiszteletbeli elnöke is volt. Orbán Balázs életpályájáról készített cikkét küldi el. Barabás Samu hazai történetíró, két, általa felfedezett, hamis oklevelet elemez. Gulyás Károly marosvásárhelyi könyvtárosnak Csutak a Teleki Téka történetének összeállítását ajánlja vagy „a benne levő nagy külföldi fölíránsok”-ból a székelyekre vonatkozó leírások és tudósítások feldolgozását. A külföldi kutatók közül először Sebestyén Gyula magyarországi nyugalmazott könyvtárigazgatót kéri fel, hogy készítsen a múzeum számára egy

rövid kivonatot Rovás és Rovásírás című könyvéből. Szintén az első részben jelenik meg egy román kutató Alexandru Tzigara Samurcas írása a múzeum történetéről; továbbá, az első fejezet keretén belül jogtörténeti (Balogh István, Elekes Andor), helytörténeti (Bogáts Dénes, Eröss József, művelődéstörténeti (Gyalui Farkas, György Lajos, Kristóf György, Sebestyén Gyula) és egyháztörténeti (Boros Fortunát) dolgozatokkal találkozunk. Kiválógatási szempont: eredeti kutatásokat tartalmaznak a székelységgel kapcsolatosan.

Az Emlékkönyv második részét a régészet témakörnek szentelt tanulmányok képezik. Itt egyaránt találkozunk külföldi illetve belföldi, többségükben a szakma által elismert kutatókkal. A sort I. Andriesescu archeológus nyitja általános régészeti jellegű munkával. A külföldiek közül Gordon Childe angol kutató Erösd és a történelem előtti Görögország viszonyáról című tanulmány megírását ajánlja. Roska Márton hírneves ősrégész, egyetemi tanár már régebbi ígéretet tett a közreműködésre, Herman Schrollert szintén. A magyarországi régészek közül Buday Árpád A Székelyföld római régészeti feladatai címen ír egy dolgozatot. Fettich Nándor szintén pozitívan válaszolt a múzeum felkérésére és június folyamán már el is küldi dolgozatát. A szöveg mellett számos illusztrációt, többek közt az aldobolyi szkíta kori kardról készített rajzát is elküldi.

A könyv harmadik részének témáját a néprajz képezi. A múzeumigazgató eleinte nehezen talál közreműködőkre e témában. Előszörként a székely néprajz téma összefoglalásáért Haáz Ferenc Rezső székelyudvarhelyi néprajzkutatóhoz fordul, ám ő nem tudja vállalni a felkérést. Így Csutak választása Viski Károlyra, a Magyar Néprajzi Múzeum igazgatójára esik. Mivel azt szeretné, hogy az Emlékkönyvben a régi székely székek mindenikéről legyen egy-egy összefoglaló tanulmány, arra kéri Viskit, készítsen egy, az egész Székelyföld néprajzi életéről szóló összefoglaló munkát. Viski elfogadja Csutak kérését és kijelenti, hogy ő a székely népművészetéről írna. Időközben Haáz meggondolja magát és bekapcsolódik a munkába, a lövétei népví-

seletről szeretne írni. Ezért Csutak megkéri Viskit, hogy ha teheti egyeztessenek a téma tekintetében. Viski Károly számos magyarországi tudóssal – pl. Kodálllyal – való kapcsolattartó szerepét is vállalja. Viski Csutak felkérése folytán kapcsolatba lép Huszka József néprajz- és művészettörténet-kutatóval, aki végül egy tanulmánnyal lepi meg a múzeumot. Úgyszintén kapcsolatban állt Sebestyén Gyulával, Divald Kornéllal, Szőnyi Ottóval, Lukinich Imrével, Éber Lászlóval. Ez utóbbi a székely freskókról ígért egy dolgozatot, minekutána Möller István nem vállalja a gelencei katolikus templom Szent László freskóiról készítendő tanulmányt, és Szőnyi Ottó sem jelez vissza. A múzeum egyik hű munkatársa, Roediger Lajos a Székely Nemzeti Múzeumban őrzött székely varrottások mellett dönt az Emlékkönyvben írandó dolgozat témájaként. Balogh Ernő a tulipán-ornamentikák eredetéről ír az Emlékkönyvben. Az ő tanulmánya esetében nagyon fontos szerepet kapnak a képek és a különböző illusztrációk. Csutak Viski ajánlására küld levelet Sebestyén Károlynak, megkéri: állítson össze egy tanulmányt a székely házról. Sebestyén július 19-én el is küldi dolgozatát, ám egy teljesen más témában: az erdélyi sütökemence. A megjelent múzeumigazgató csak annyit kér a szerzőtől, hogy a címet székely sütökemencére változtathassa.

A kötet képzőművészeti részében Varga Lajos elvállalja, hogy a két híres székely festőművésztől, Barabás Miklósról, Gyárfás Jenőről küld egy-egy dolgozatot. A Barabásról és Gyárfásról írt két dolgozat szerzője a magyarországi Hoffmann Edit (történész) és Lyka Károly (művészettörténész).

A könyv ötödik fejezetét a természettudományoknak szenteli. Erdély akkori jelentős geológusai és földrajztudósai teszik élvezetessé ezt a részt. Írásaik az akkor legfrissebb kutatások eredményeit tükrözték. Szádeczky Kardoss Gyula egy általános munkát közöl Székelyföld képződése címmel. Ezt Bányai János két írása követi, melyben akkoriban teljesen új adatokat közöl a hargitai ásványvizekről. Ez a két dolgozat képezi az Emlékkönyv geológiai részét. A földrajzi rész megírására Tulogdy János kolozsvári geográ-

fus, geológus vállalkozik. Nyárády Erazmus Gyula felhasználva a hargitai kiránduláson szerzett tapasztalatait, egy botanikai dolgot készít a múzeum számára. Moesz Gusztáv – akit Csutak a Székelyföld és főleg a Rétyi Nyír bűváraként ismer – a székelyföldi gombákról és moszatokról ír dolgot, emellett megpróbálja összeállítani a székelyföldi gubacsokról addig ismerteket is. Méhely Lajos zoológus professzor a székelyföldi állatvilág kiváló ismerője is készít egy dolgot, melyet Gelei József július 27-i levelében küld el. A székely származású, geológiával és paleontológiával foglalkozó Gaál István szintén ír egy érdekes tanulmányt A székely székek ősföldjének állat és növényvilága címmel, mely megjelenésekor kevés címbeli módosítást szenved. Utólag Gaál elkészít még egy cikket, mely esetében Gelei csak azt fájlatja, hogy a cikk nincs teljesen népszerű formában írva, mivel belekeveri a tudományos polémiát is. Ő maga is sajnálatát fejezi ki, hogy nem tudott dolgot írni például a székelyföldi állatvilág kialakulásáról öletve a néprajzi részben a székely játékokról: Mit játszunk mi? címmel.

Az Emlékkönyv hatodik fejezete vegyes rész: nyelvészeti, történeti, néprajzi témákkal. Ide a később beérkezett dolgozatok kerültek, mivel az anyag többi része akkor már nyomtatás alatt volt. A fejezet első tanulmánya egy nyelvészeti munka. Csutak Bitay Árpád gyulafehérvári teológiai tanárt egy életrajzi dolgot írására kéri. A csángókkal kapcsolatos Dénes Imre pap életéről szóló tanulmány azonban nem készült el, mivel a szerző nem tudta beszerezni a pécsi egyházi levéltárból az életrajzhoz szükséges adatokat. Nem hagyja cserben azonban a múzeumot és elküld egy nyelvtörténeti dolgot, melynek van csángó és székely vonatkozása is. E rész második tanulmányának a szerzője maga Csutak Vilmos, aki a szerkesztéssel kapcsolatos ügyek intézése közepette csak igen későn tudta összeállítani saját dolgot. A téma (Bujdosó kurucok Moldvában és Havasalföldén 1707–1711-ben) az igazgató egyik kedvenc kutatási területe. A Siculus álnéven író Erdélyi Lajos budapesti nyelvész professzor Az Apor-kó-

dex nyelvi hovatartozására vonatkozó eredmények címen küld be dolgot. E fejezetbe kerül Solymossy Sándornak, a Magyar Néprajzi Társaság alelnökének egy néprajzi témájú cikke is. A múzeumigazgató személyesen nem ismeri Solymossyt de tudja, hogy leginkább ő tudna írni a székely mondákról. Erdélyi közvetítésével megérkezik Solymossy ígérete egy dolgotra. Maga a dolgot jelentős késéssel, csak valamikor augusztus végén kerül postára, ha hitelt adhatunk Erdélyi közlésének. Csutak azzal a szándékkal, hogy talál valakit, aki összeállítsa az utolsó fejezetbe szánt székely iparra, közgazdaságra vonatkozó bibliográfiát szintén Erdélyi segítségét kéri. Szerinte a székely származású, de Magyarországon élő Barabás Endre személye lenne a legmegfelelőbb.

Csutak egy a székely műemlékekről szóló tanulmány megjelenését is tervezi a könyvben. E célból intéz levelet Möller Istvánhoz. Möller válaszában közli, arról tudna pár sort írni, hogy „a székelyföldi műemlékek fenntartása és tudományos ismertetése érdekében miféle teendők várnak a mai nemzedékre”. A későbbiekben sajnos a dolgot ügye a szándék szintjén maradt, és nem jutott el a múzeumigazgató íróasztalára.

Ugyancsak egy magyarországi kutató, Harsányi Pál budapesti numizmatikus, éremtári igazgató közreműködésével bővült volna az Emlékkönyv, ha az együttműködés létrejön. „Mit köszönhet a magyar numizmatika tudománya a székelyföldi éremleletek, vagy más szóval miféle székelyföldi éremleletek gazdagították idáig a hazai és külföldi nyilvános múzeumok anyagát, s ezek a leletek mennyiben segítettek elő a magyar numizmatikai tudomány fejlődését?” – ezeket a sorokat intézi Csutak Harsányihoz. Kérését azzal támasztja alá, hogy Erdélyben nincs numizmatikus, vagy, aki van is, tehetetlen. Közli azonban azt is, hogy emellett vagy ehelyett bármilyen más székely tárgyú témáról is írhat. Harsányi ígéretet tesz az igazgatónak, ám a dolgot nem készül el.

Egy Barabás Samuval folytatott beszélgetés során az felhívja Csutaknak a figyelmét egy magyarországi történetíróra, Csánky Dezső államtitkára, országos le-

váltári főigazgatóra. Az igazgató kap az alkalmon és levelet intéz Csánkyhoz, akit főleg a Hunyadiak korából származó székely anyag feldolgozására kér fel. Válasz ez esetben sem érkezik.

Az Emlékkönyv utolsó fejezete egy igazán ritka és merész vállalkozást jelentett a 20-as években, ugyanis itt gyűjti össze Csutak azon írásokat, amelyek összefoglalják a székelységről és Székelyföldről írásban megjelent munkákat. Habár e részből is kimarad pár bibliográfia, nagyszerűként értékelhetjük az akkor szinte páratlan törekvést. „Igen fontos nevelési célok vezettek akkor, amikor ennek a székely bibliográfiának az összeállítását is programba vettem, s azok a barátaink, akikkel erről idáig tárgyaltam, s elsősorban éppen kolozsvári barátaink, kivétel nélkül mind megígérték a szíves segítségüket.”

Fejezetindítóként Csutak szerkeszti össze a székely nép és Székelyföld bibliográfiáját.

Az E. betű az előbbi fejezetben is álnéven szereplő Erdélyi Lajos nevével takarja. A szerkesztőbizottság egyértelműen Erdélyit kéri fel a könyv végére kerülő bibliográfia nyelvészeti-tudomány témakörben való összeállítására. Erdélyi elvállalja a feladatot, csupán néhány felvilágosítást kér arról, hogy egybeszerkeszse-e vagy sem a cikket? Bitay Árpád előbbi cikkéhez hasonló témában írja a bibliográfia összeállítását A székelység nyomai a irodalomban címmel.

A Magyar Nemzeti Múzeum növénytani osztályának igazgatóját, Moesz Gusztávot mint „Székelyföldünk és főleg a mi kedves Rétyi Nyírünk egyik legbuzgóbb bűvárát” ismerik a SZNM-nél. Ezért őt kéri fel a székelyföldi gombák, moszatok és zuzmók bibliográfiájának összeállítására. Moesz elvállalja a feladatot és július 20-i levelében már el is küldi gomba- és moszatbibliográfiáját. A zuzmók könyvészetét Gyelnik Vilmos múzeumi gyakornokra bízta. Ezenkívül felkéri Szepesfalvi János mohakutatással foglalkozó kollégáját, hogy írja meg az edényesek és mohák könyvészetét. Ezeket egyszerre küldi el a gubacsos dolgotával, melynek rövidege miatt leközlését, illetve le nem közlését Csutakra bízta. Moesz munkája díjául csupán 70 darab különlenyomatot kér, ame-

lyet Csutaknak nagy nehézségek árán, de sikerült megadnia.

Nyarády E. Gyula Székelyföld botanikájának bibliográfiáját készíti el. Gelei József székely származású zoológustól Csutak zoológiai jellegű, a Székelyföldre vonatkozó tanulmányt kér, mert nem tudja elképzelni a könyvet azok tanulmányai nélkül, akik székely népünkben nőttek ki és annak nagyra becsült, igazi képviselői. Ugyanakkor Székelyföld zoológiai bibliográfiáját is megemlíti. Gelei mindkét munka tekintetében elutasító választ küld vissza. Szerinte a még hátralevő idő nem elegendő egy komoly dolgot elkészítéséhez, és könyvtára is szegényes, ezért a könyvészet összeállításához levelezésre szorulna. Ajánlja viszont Györffy István növénytan professzort, aki rengeteg könyvvel rendelkezik és sok anyaga van a Székelyföldről is. Szerinte inkább indokolt a székely botanikai könyvészet, mint a zoológiai. Csutak válaszelevelében elsősorban a bibliográfia összeállítására hívja fel Gelei figyelmét és csak másodsorban a dolgot megírására: „én most erre nagyobb súlyt helyeznék, mint egyes bármilyen nagybecsű tanulmányokra, bár normális viszonyok közt épen pontosan az ellenkezője volna a nézetem”. Gelei elvállalja a munkát és neki is fog a bibliográfia elkészítésének. A munkát kiosztja: a paleontológiai irodalmat Gaál István magántanár állítja össze, Csörgény Titus a madárszatról, Szemergi Zoltán a vadászatról, Unger Emil a halászsatról gondoskodik. Szerinte jó volna, ha magukat a zoológus írókat is méltatnák a kötetben. Csutak helyesli az ötletet, de ennek kivitelezését Geleire bízta, hisz ők a szakemberek ezen a területen. Gelei elkészíti a székely zoológusok életrajzát és fényképeket is mellékel hozzájuk. Küldeményei közt szerepel a Székelyföld állattani irodalma is, amely végül bekerül a kötetbe. Csutak július 18-án Soó Rezső hazai botanikushoz írt leveléből tudunk arról, hogy a szerkesztőbizottság a székely botanikusok életrajzát is szeretné közzétenni, Györffy István szerkesztésében, ebben szerepelt volna Soó Rezső életrajza is. Soó Rezsőt Csutak egyebek mellett a virágtalanok bibliográfiájának az összeállítására kéri meg, mivel azt

Györffy nem vállalta és amelyet végül Moesz és munkatársai készítenek el. Számos más felkérés is kifutott a múzeumtól bibliográfiákat illetően, melyekből kettőt említenek: Bíró Lajos gimnáziumi tanártól Csutak a székelységnek a magyar irodalomban való képviseltetésére vonatkozó könyvészeti adatait kéri. A felkérés Kristóf György jelzésére történt, miszerint Bírónak rengeteg ide vonatkozó adata van.

Az Emlékkönyv megjelenése után nemsokára reagálnak a különböző erdélyi illetve magyarországi lapok, folyóiratok. A Földrajzi Közlemények Temesi Győző tanár tollából származó, meleghangú rövid ismertetőjében a múzeumlapítástól elindulva, a szeptemberi ünnepeken keresztül jut el magához a könyvhöz: „nagy hálával vagyunk a szerkesztőigazgató (Csutak) iránt, akinek a mi ziláltságunkban igen nagy gondja volt a cikkek összegyűjtése. Ez a nehézség az elrendezésen érezhető is, de talán még kedvesebbé teszi azt a kincsesbányát, amelyet ez a kötet nyújt.” A kötetből Kodály, Roska, Méhely és „az egyetlen tisztán földrajzi cikket, Tulogdy János dr.-tól” emeli ki. „Lehetetlen mély meghatottság nélkül forgatni a magyar szellemnek ezt a kincsházát. Hatalmas bizonyíték ez amellet, hogy a magyar művelődés a Kárpátok medencéjén belül egy és szétbont-hatatlan...” Maga Csutak azzal a kéréssel folyamodik Erdélyi Lajoshoz, hogy ha módjában áll, ismertesse az Emlékkönyvet valamelyik budapesti lapban. A Budapesti Szemlében és a Magyar Nyelvben való ismertetést dr. Kristóf György illetve Csűrű Bálint már elvállalták. Egy későbbi levelében még arra kéri Erdélyi segítségét, hogy figyelje, melyik lapban jelenik meg ismertetés, mert össze szeretné gyűjteni azokat. December 10-én ő már kettőről tudott: Buday Árpád a Protestáns Szemlében, Joós Ágnes a Századunkban írt a múzeumról illetve az Emlékkönyvről.

Az erdélyiek közül Gyurgyevich, sebeni publicista táviratban közli, hogy szeretne egy ismeretterjesztő cikket közzétenni az Emlékkönyvről és a könyvről a szász és német lapok részére. Ehhez kér anyagot Csutaktól. Az igazgató válaszában főleg múzeumtörténettel kapcsolatos adato-

kat küld Gyurgyevichnek.

Nehéz feladatnak számított az Emlékkönyv eladása belföldön illetve külföldön. Ezt sok esetben maguk a szerzők intézték az általuk ismert tudományos körökben való terjesztéssel. Az Emlékkönyvet bárki megrendelhetette, erre a célra külön nyomtatványokat készítettek, melyben a vevők 600, 800 és 1000 lejes példányok közül választhattak. A 600 lejesek egyszerűek, az utóbbiak számozott példányok voltak. A megrendelő lapon feltüntették a könyv minőségét jelző paramétereket. A terjesztése viszont igencsak akadozva történt, hisz a levelek szerint még 1931-ben is egyik igen nagy gondja volt a múzeumnak a könyvek eladása. Az eladáson kívül 58 darab tiszteletpéldányt és számos különnyomatot is szétosztottak.

Mindezen akadályok ellenére az Emlékkönyv sikernek számított az adott körülmények között, melyhez fogható újból csak jóval később tudtak elérni a Székely Nemzeti Múzeum vezetői.

TÓTH SZABOLCS BARNABÁS

Kósa Bálint fametszete

Kalauz a hangosan olvasáshoz

Ernest Legouvé: Az olvasás művészete

Az olvasás művészete? M vészet az olvasás? M vészetk nt tanulandó az olvasás? Hogy automatikusan ilyen és hasonló kérdések vetődnek fel bennünk a cím hallatán/olvasatán, az azt jelzi, hogy az olvasás számunkra már gyakran csak elemi képzettséget jelent, mint az, ha valaki el tud sz zig számolni, vagy megtanulta a szorzótáblát. Az olvasás már régóta hozzáférhető a tömegek számára, a könyv közhasználati cikk lett, s bár népszerűségét vészesen fenyegeti a m diainv zi , talán még az marad egy ideig. Akkor hát beszélhetünk az olvasás művészetről?

Igenis, az olvasás művészet, Ernest Legouvé könyve legalábbis erről igyekszik meggyőzni bennünket. Az olvasás önmagában még nem feltétlenül  rt k, az analfabetizmus elleni küzdelem dicséretes igyekezet, de nem elég megtanulni harmincegynéhány bet t ahhoz, hogy elmondhassuk: tudunk olvasni.

Nem elég, ha tudunk olvasni, jól kell tudnunk olvasni.  s itt kezdődik a művészet.

A vonaton szívesebben olvasok könyvet, mint újságot, mert jobban leköti a figyelmemet, az  js golv s s nem tud kiragadni a valóságból – mondja Erich Romer egyik filmjének hőse. Mi sem szeml leteti jobban korunk olvasási szokásait, mint ez a kis vallomás, talán csak az, ha képpel együtt idézhettem volna, dehát a Könyvesház egyelőre nem jelenik meg digitalizált formában. F ltreteve a tréfát, a hangtalan olvasás, a kolostorok mag ny t l, a zsúfolt vonatokig, met rszerelv nyekig, széleskörű hódítást végzett, szinte egyeduralkodóvá vált. Ha olvasást mondunk, automatikusan a néma olvasásra gondolunk.

„Ez a kor néma, hangtalanul olvas, hangtalanul  r” – vélekedett Kosztolányi 1928-ban. Valaha a fennhangon való olvasás volt  ltal nos. Ez számunkra már különösnek tűnik. A fennhangon olvasás mellőzésével azonban értékek vesznek el számunkra. Az irodalomnak vannak olyan értékei, melyeket csak az olvasás ezen módjára képes felt rni számunkra. Ez Ernest Legouvé könyvének veleje. Bizonyos műveket csak akkor értünk meg maradéktalanul, ha hangosan olvassuk el őket. Cs khogy fennhangon olvasni nem olyan egyszerű, ha besz dhib nk van, saját fogyat koss gunk akadályoz meg a m  élvezetben, de sebaj, a beszédhiba lek zdehet . Módszeres gyakorlással, szorgalommal. Ezzel kell kezdődnie az olvasás művészete elsajátításának. De a hangosan való olvasásnak számtalan más buktatója akadhat. Hangosan olvasni, legalábbis hibátlanul, nehéz dolog,  gazi művészet. Megtanultunk helyesen lélegezni? Ha nem, akkor ne is menjünk tovább, mindenekelőtt ezt, ahogy Legouvé fogalmaz, a helyes lélegzés művészetét kell megtanulni. Megannyi kipróbált trükköt ajánl Legouvé a helyes légzési technika elsajátítására. Ezeket a módszereket elsősorban színészektől leste el, a színésznek ugyanis létfonosságú, hogy helyesen gazd lkodj k a szufl val. Miután megtanultuk a hangos olvasás m vészeteinek technikai részét, kik sz b lt nk a beszédhibákat, tudunk helyesen és hatékonyan lélegezni, megtanultunk hangsúlyozni, eljuthatunk oda, hogy a hangos olvasást az irodalom élvezetére és megértésére fordítsuk, ettől a pillanattól válik szellemi kalanddá az olvasás.

Ahogy vannak az irodalmi m veknek olyan

szépségei, amelyek csak a hangos olvasás révén jönnek felszínre, vannak olyan hibáik is, amelyek csak az olvasás eme m dj  révén válnak láthatóvá, azaz hallhatóvá. Legouvé k t példát hoz fel erre, Racine egyik beszédét, amelyet csak azután értett meg, miután nagy nehezen sikerült hangosan felolvasnia, valamint Alfred de Musset egyik versét, melyet remekműnek v lt, de miután hangosan elolvasta, rájött, hogy csak a vers első része az.

Erdemes néhány szót ejteni a könyv módszeréről. Mindent példák, anekdoták révén magy r z meg, majd a példa után, mint egy La Fontaine tanmes ben, tömören, szentenciaszer en és szellemesen összefoglalja a tanulságot. Mindezt olvasmányos élvezetes stílusban, kamatoztatva a klasszikus francia szerzőktől tanult világos kifejezésmódot. Sok tekintetben modell értékű lehetne e könyvecske a mai tankönyvszerzők számára. Nem véletlen, hogy magyar fordítását néhány éven belül kiadták

B r francia diákoknak  rodott a könyv s  gy nem kevés fejtörést okozott az akkori fordítónak, Feleki József református lelkésznek, de helyel-k zzel sikerült visszaadnia az eredeti pontos és szellemes stílusát. Feleki tiszteletes  r fordítása mindenképpen nagy szolgálat volt az olvasás ügyének – ha van ilyen  gy –, kötelességünk volt tehát, hogy mi is tegyünk meg a szerző és a ford t  számára azt a kis szolgálatot, hogy felhívjuk a figyelmet erre a jószerével elfeledett könyvre. Az eredeti 1877-ben jelent meg, a fordítás 1886-ban.

A továbbiakban a könyv egy rövid fejezetét közöljünk, amelyben nem technikai részletekről esik szó, hanem arról, amit a hangos olvasás révén nyerhetünk, azokról a felfedezésekről, amit Legouvé professzor  r ily módon tett a francia klasszikusok tanulmányozása közben. Itt a magyar olvasó számára ismerős Saint-Simont és a kevésbé ismert Massillont hasonlítja össze, illetve veti alá a hangos olvasás – szerinte – kíméletlen és tévedhetetlen próbájának.

SZ CS IMRE

NEGYEDIK FEJEZET

Az olvasás leleplez sei

Amint minden éremnek megvan a másik oldala,  gy van a fennhangon olvasásnak is. Nevezzük ezt kiábrándító erej nek, mert ha sokszor bámulatra ragad is, néha van eset rá, hogy megfoszt az egyszer felkeltett bámulattól. Sainte-Beuve azt mondta: az olvasó bíráló is, vagyis  tel b r , aki szem ivel étel, és sok titkos hibát felfedez. Hány ilyen szomorú felfedezőt tettem  n ezen az úton! Mennyi  r  és mennyi irodalmi mű, általam egykor, és t n  n k által is bámult  r k és művek buktak már meg e rettenetes vizsgálaton... Mondják, hogy vannak szembet n  dolgok; hozz tehetn k, hogy vannak f lbet n  dolgok is.  s ez utóbbi igazabb elnevezés. A szem végigfutja a lapokat, átugorja az unalmasabb részeket, átsiklik a veszélyes helyeken. De a f l mindent hall, nem r vid t semmit. Annyira kényes, fogékony és tiszt nhall  a f l, hogy ezekben a tulajdonokban a szem messze áll mögötte. Egy-egy lassan olvasott szó, melyet talán alig vett a szem észre, roppant már-

veket ölthet, ha hangoztatni halljuk. Egy-egy mondat lassan olvasva néha alig bánt, míg ha fennhangon olvassuk, fellázítja vérünket. S mindez annál nagyobb mérvben nyilvánul, mennél nagyobb a hallgatóságunk.

Ilyenkor a felolvasó és a hallgatóság között feszültség keletkezik, mely a kölcsönös oktatás forrása. Másokat tanít a felolvasó, és maga is tanul. Nem moraj, nem türelmetlen zaj tanítja őt, hanem az általános csend: olvas, és okul hallgatóinak benyomásából, megérzi előre, mielőtt még felolvasásában odaért volna, hogy ez és ez a mondat bántani fogja őket. Ez a folytonos érintkezés, ez a feszültség felolvasó és közönség között, előbbeni bírálóképességeit valóságos hatalommá emeli, mely rendkívüli dolgokra képes. Megvalljam-e nyíltan, hogy egy ízben ez a vigyázat fiatalkorom egyik legélénkebb lelkesedésétől fosztott meg? Neki köszönhetem, hogy egy író, akit mindig elsőrangú írónak tartott fiatalkori lelkesedésem, kénytelen vagyok másodrangúnak tartani. Még mindig bámulom, még mindig patetikusnak és ékesenszólónak tartom, de nem istenítem többé. Ez az író Massillon.

Massillonnak bámulatraméltó szobósége, de hihetetlenül szegény előadói készsége van. Szótára nagyszerű, mondatkötése szűk és korlátolt. Bossuet irályát a sok különböző fordulat folytonos emelkedettségben tartja, és hogy így fejezzem ki magamat, minden egyes mondatának sajátos kinyomatot ad; La Fontaine-nél, ahány vers, annyi előadási mód; de Massillon mindig egyforma, több oldalon keresztül egy és ugyanaz. Felül a vasútra, beszáll a csol-

nakba, és egyhangú vidékén minket is magával visz, és ez az egyhangúság nyomja az olvasót és figyelmetti. Vegyük még hozzá, hogy az a pazar szobóság is bizonyos egyhangúságot szül. Ez a páratlan nagy tehetség, mely így tudott egyetlen egy eszmét annyi sokféle alakba önteni, sokáig volt bámulatom tárgya; de a fennhangon olvasás észrevételle velem, hogy ebben a kedves játékban sok a mesterkélttség; olvasása közben úgy érezzük magunkat, mintha egy olyan színházi előadáson volnánk, melyen egy alakot, legalábbis látszólag, öt-hat színész is játszik. Minő különbség közte és Saint-Simon között! Ő is ugyanazon szót húszféle alakban is ismételi; de ez nem a bűvész ügyessége, aki tündéri átváltozásokat csillogtat előttünk, hanem a rendkívüli hatalmas indulat, mely a szenvedély hatása alatt, mindig és mindig gyengének találja kifejezéseit benyomásainak valódi tükrözésére. Üldözi, kergeti a szavakat, csak hogy minél jobban kifejezzék érzelmeit; erőszakot tesz a nyelven, túlhajtja, túlterheli, csak hogy engedelmessé tegye neki és szenvedélyes, túlságos, dühös legyen, mint ő maga! Gyakran kíséreltem meg hangosan felolvasni Saint-Simont; nem ismerem fárasztóbb, de egyszersmind érdekesebb munkát, mint fennhangon olvasással szembeszállni ezzel a rettenetes lángelmével. Jákob küzdelme ez az angyallal; biztosak vagyunk, hogy legyőznek bennünket, de legalább megedzve és újabb küzdelemre képesítve kelünk fel a leveretés után.

Fordította: SZÖCS IMRE

A kolozsvári Szent Mihály plébánia levéltára

1997. augusztus 21–22-én az „anyavárosban”, Székelyudvarhelyen tartották meg a II. Összehasonlító magyar kisebbségtörténeti szimpóziumot. Az elhangzott és később a csíkszeredai Pro-Print könyvkiadó jóvoltából Források és stratégiák címen kötetben is olvasható dolgozatok három fő témakört öleltek fel. A Kisebbségpolitikai stratégiák; a Helytörténetírás mint kisebbségtörténet; A kisebbségtörténet forrásai alcímek között az utóbbiban szerepelt A kolozsvári egyházi levéltárakról szóló előadásom. A témaválasztás meglepte a konferencia résztvevőit. Miért merészkedtem erre a kevéssé ismert területre?

Művelődéstörténeti jellegű kutatásaim során engedélyt kaptam a kolozsvári református és az unitárius levéltárak anyagaiba való betekintésre. Az említett levéltárakban jók a kutatási feltételek és hasznos információkat kaphat az érdeklődő. Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában dr. Sipos Gábor, az Erdélyi Múzeum-Egyesület főtítká-

ra, a Brassai Sámuel Gimnáziummal egy épületben működő Unitárius Püspökség Levéltárában pedig az EME javaslatára Molnár B. Lehel ambiciózus, fiatal lelkes folytatja kiváló elődei munkálkodását. (Ne feledjük, hogy itt is dolgozott Kelemen Lajos, Erdély nagytudású, legendás hírű levéltárosa.)

A római katolikus egyház iratanyagát Kolozsváron a Szent Mihály plébánia levéltára őrzi. Az idők során egy másik gyűjtemény is az intézményhez kapcsolódott: a Kolozsmonostori Konvent Levéltára. Ezen sem csodálkozhatunk, hiszen a kolozsvári Szent Mihály templom mindenkori plébánosa egyben a Kolozsmonostori Konvent levéltárának őre (is) volt a szó szoros értelmében. A levéltár kulcsát csak ő őrizhette, és oda csak az általa felhatalmazott személy léphetett be. A régi, vagy a ma használatos néven illetett iratárnak (levéltárnak) nincs kezelője és nincs az ott tárolt iratoknak, anyagoknak összeírása, repertórium. Az egykori Securitate figyel-

mét ez a magyarság múltjával, az erdélyi római katolikus egyház történelmével kapcsolatos dokumentumokat és iratanyagot őrző szobácska sem került el. Utólag lehetetlen nyomon követni, találtak-e „megőrzésre” méltó anyago(ka)t, s ha igen, mi lett azok sorsa. Egy bizonyos, az a polcrész, ahol a korabeli felirat szerint gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspökkel kapcsolatos anyagréz lehetett, most teljesen üres. Az 1989-es nagy történelmi változás óta még nem került sor a levéltár rendezésére és kutathatóvá tételére.

Ez után a kis bevezető után mindjárt jobban érthetővé válik, miért is volt előadásom témája és címe a kolozsvári egyházi levéltárak.

Erre a többrétű munkára, a sokrétegű, összetett feladatnak az elvégzésére jelentkeztem Ft. dr. Czirkák Árpád érseki helynök-plébános úrnál 1996-ban. (A pápa Özszentsége által adományozott pápai prelátnak címet csak később nyerte el, ezért a történelmi hitelesség miatt itt, most nem használom.)

Dr. Czirják Árpád érseki helynök-plébános bizalmából és engedélyével lehetőséget kaptam a kolozsvári Szent Mihály plébánia levéltárának rendezésére és repertóriumának összeállítására. A munkát nehezítették és befolyásolták a körülmények: a helyiségbe nincs bevezetve a villany és nincs kialakítva semmilyen fűtési lehetőség.

A feladatot a fellelhető anyagok rendszerezésével kellett volna kezdeni. Ez csak a második műveletként következhetett, mert először is ki kellett takarítani. A templom orgonájának felújítása során az asztalosok által használt gépek működtetésekor keletkezett púder-fümlésű por „jótékonyan” lepte be a mit sem sejtő irományokat, terveket, könyveket. Szerencsére a nagyteljesítményű ipari porszívó minden elfogódottság nélkül végzett a múlt oda nem illő emlékeivel. Ezek után már nem volt akadály a rendszerezés megkezdésének. Ehhez nyújtottak támaszt a fellelhető régi iratjegyzékek, melyek segítségével az első csoportosítás és iratrendezés rendre megtörtént. A plébánia más helyiségeiben fellelt, de a levéltárba kívánczó régi tervanyagokat is sikerült egy helyen, a levéltárban összpontosítani. Itt a piarista renddel kapcsolatos iratanyagot is őriznek, mely nagy valószínűséggel a Romániában működő szerzetesrendek 1948-ban történt feloszlata után kerülhetett ide. Ezt csak azért emelem ki a nagy egészből, mert sikerült kiegészíteni Bíró Vencel piarista tanár személyes jellegű hagyatéka előtárlt részének ide menekítésével.

Az eddig leírt néhány mondat évek munkáját jelenti, hiszen lehetetlen volt a rendszeres munkavégzés. A levéltár rendezését a már korábban említett művelődéstörténeti jelegű kutatásaim mellett és azok idejének megkurtításával végeztem. (Abban az időben mint az OTKA-pályázatok egyik témavezetője a Kolozsvár belvárosának építészettörténete, később pedig a jelenleg is folyamatban lévő Az erdélyi magyar művelődéstörténetes levelezése című kutatási témán dolgoztam, illetve dolgozom.) Ami pedig a munka anyagi hátterét illeti: a kolozsvári római katolikus levéltár rendezése során nem szaporítottam a Szent Mihály plébánia terheit.

A levéltári tevékenység örömteli s nem tanulságok nélküli ho-

zadékai: a Szent Mihály, valamint a piarista templomról írt kismonográfia, melyek kizárólag dr. Czirják Árpád érseki helynök-plébános megítélésére és mecénási tevékenysége nyomán születhettek meg.

A levéltári munkálkodásra visszatérve: 1999-ben kerültem abba a helyzetbe, hogy azt gondolhattam, mivel az előkészítő munkák megfelelő stádiumban vannak, ideje lenne nekifogni fondjegyzék, egy levéltári repertórium összeállításához. Okulva korábbi tapasztalatokból, miután hivatalos engedélyt kértem és kaptam a római katolikus intézmény egyházi örétől, a kolozsvári Szent Mihály plébánia, az Erdélyi Római Katolikus Státus és a Kolozsmonostori Konvent levéltáraként nyilvántartott irat- és levéltári anyag rendezésére, valamint fondjegyzékének elkészítésére –, megkértem dr. Czirják Árpádot, hogy vegye fel a kapcsolatot az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel, jelöljön ki és bizzon meg az elvégzendő munka szakmai felügyeletére, koordinálására megfelelő szakembert. Az EME válaszelevelében kifejezte készségét a szakmai támogatás iránt. Az ismert kiváló szakembert, Kiss András ny. levéltárost jelölték ki együttműködő személynek.

Időközben a munkavégzés rendszeressé tétele érdekében a Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalom Tanszéke részéről Ilia Mihály professzor úr szakmai és egyéb szempontok alapján az intézmény tudományos tervébe illesztette a kolozsvári római katolikus levéltár anyagának feldolgozását, kutathatóvá tételét. A tanszék feladatának tekinti a környező országokban lévő magyar jellegű intézményekben, közgyűjteményekben, különböző kéziratárakban, magántulajdonban fellelhető anyagok kutatását, feldolgozását. Ezt a célkitűzést a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Millenniumi Programirodája is támogatja.

A már említett és rendelkezésre álló iktatókönyvek segítségével előzetes rendezésre kerültek a levéltári- és iratanyagok. Az összerendezett anyagokból összesen 14 levéltári csomó került kialakításra. Kolozsmonostori konvent iratai (1700–1837) 0,30 fm; Kolozsvári dézmára vonatkozó iratok (1630–1846) 0,30 fm;

Építkezési tervrajzok (19. sz.) 0,50 fm;

Szent Mihály templom és tornyának iratai (1740–1889) 0,60 fm;

Kolozsvári plébánia. Főesperesi hivatal lajstromozás nélkül talált iratai (1408–1881) 0,40 fm;

Kolozsvári plébánia. Esperesi hivatal lajstromozva talált iratai. (1774–1850) 0,30 fm;

Kedves István apátplébános iratai. (1830–1864) 0,60 fm;

Papok hagyatécai: Benkő Mihály plébános (1770–1784) 0,20 fm; Kánya Jakab plébános (†1824) 0,20 fm; Török Sándor plébános (†1835) 0,10 fm;

Iskolai naplók, iratok (1834–1868) 0,30 fm

Vegyes tárgyú naplók (2 fm)

Szent Erzsébet Aggmenház lajstromozva talált iratai (1711–1920) 0,50 fm;

Lazaretum (1781–1818) 0,15 fm;

Augusztium (1826–1876) 0,15 fm;

Piaristák iratai (2,40 fm).

Ezekon kívül pedig ott van maga az Erdélyi Római Katolikus Státus levéltára. Ezen anyag terjedelmét hozzávetőlegesen tudom felbecsülni, összességében úgy 30–40 fm. A feldolgozandó levéltári anyag mindösszesen tehát kb. 60–70 fm iratanyagot tesz ki.

Az erdélyi magyarság történetének részletkérdései, a római katolikus egyház működésének ismerete és főképpen szakmai szempontok miatt szükséges a megkezdett munka befejezése, hozzáférhetőségének biztosítása a tudományos kutatások számára.

SAS PÉTER

Takács Gábor tollrajza

BÖNGÉSZŐBEN...

EGY KASZINÓ KÖNYVESPOLCAIN

Kolozsváron az egyetemi könyvtárban agrártörténeti kiadványok – könyvek, újságok, folyóiratok – után keresgélve találtam rá arra a két udvarhelyi kiadványra – Becsek D. Fia, helyi könyvnyomda termékeire –, amelynek léteire egyébként Molnárné Hubbes Éva, hely- és kultúrtörténeti szempontból fontos könyvében (Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványai. Székelyudvarhely, 1998) már figyelmzett. Sikerült lemásoltatnom és így a Haáz Rezső Tudományos Könyvtár állományát kiegészítenem velük.

Az egyik a Székelyudvarhelyi Casinó könyvtárának jegyzéke 1909-ből, a másik A székelyudvarhelyi kereskedők és kereskedő ifjak Otthon Egyesület könyvtárának jegyzéke 1914-ből.

Csemege mindkettő. És nem csak könyvtáros szemmel nézve. Fontosak azért, mert betekintést nyújtanak a század eleji Székelyudvarhely polgárosodó társadalmának kultúrájába, kultúrigényébe, olvasmánystruktúrájába, szokásaiba.

Az első, amelyet most bemutatunk, a múlt században megalakult Társalkodó Egyesületből kinőtt Kaszinó könyvtárából 1080 címet sorol föl szerzőjével, kötet-számával, folyóiratok esetében fűzetszámmal, és oldalszámmal egyetemben. A jegyzetekben a kiadókról, kolligátumokról (egybekötött kötetekről) tesz megjegyzéseket.

Hogy mit tartottak érdemesnek "könyvtárolni", és hogy mit is olvashattak a kaszinó tagjai és esetleg mások is, azt a jegyzék alapján tanulmányozhatjuk. Az ókori klasszikusoktól (Aiszkhülosz, Homérosz) a modern klasszikusig, a legolvasottabb korabeli sikerkönyvekig, a ponyvairodalomig mindent. A következő számok beszédesek: a könyvtár 383 szerző összesen 1012 munkáját tudhatta a magáénak, és ezek közül 140 volt a magyar szerző 455 címmel és 243 a külföldi 557 címmel.

A magyar írók közül az alábbiak sorakoznak (a zárójelekben a feltüntetett címek száma) a listán. A számok ha nem is teljesen fedik

a valóságot, azért mégis bizonyos statisztikai következtetéseket engednek meg levonni, miközben a kor ízlésére is utalnak:

Jókai Mór (93), Mikszáth Kálmán (27), Bródy Sándor (21), Jósika Miklós (18), Herczeg Ferenc (17), Vas Gereben (13), Tolnai Lajos (11), Gárdonyi Géza (9), Kemény Zsigmond (8), Pekár Gyula (8), Rákosi Viktor (7), Eötvös Károly (6), Molnár Ferenc (6), Abonyi Lajos (5), Abonyi Árpád (4), Ambur Zoltán (4), Agai Adolf (3),

Eötvös József (3), Malonyay Dezső (3), Vadnay Károly (3), Váradi Antal (3), Arany János (2), Grünwald Béla (2), Herman Ottó (2), Kisfaludy Károly (2), Kisfaludy Sándor (2), Kóbor Tamás (2), Vörösmarty Mihály (2), Wesselényi Miklós (2).

Rajtuk kívül Badics Ferenc, Ábrányi Kornél, Katona József, Petőfi Sándor, Széchenyi István, Vajda János, Baksay Sándor, Balázs Sándor, Bartók Lajos, Bárczay Oszkár, Benedek Elek, Básthy József, Beöthy László, Derzsi József, Dénes Ferenc, Endrei Zalán, Endrődi Sándor, Gabányi Árpád, Gáspár Ferenc, Gönczy Lajos, Gvadányi József, Haller Ferenc, Harasztí Gyula, Horváth József, Inczédi László, Jankó Elemér, Jánosi Béla, Jenőfi Péter, Karacs Teréz, Kmetty István, Reviczky Gyula, Heltai Jenő szerepelnek egy-egy könyvvel:

Benkő Károly, Beöthy Zsolt, Hankó Vilmos, Homonnai Imre, Hunfalvy Pál, Pauler Gyula, Marczali Henrik, Thaly Kálmán, Vambéry Ármin írókat külön soroltuk fel szintén egy-egy címmel.

Egy-egy szerzővel szembeni közömbösség láttán meghökkenve áll meg a mai olvasó. Értékrendünk sokat változott. Természetesen azt is be kell látnunk, hogy e könyvtárt nem tudjuk megítélni teljességében egyetlen leltár alapján. Az akkori értékrendek is változtak bizonyosan évtizedről évtizedre.

A Kaszinó folyóiratai között megtalálhatók voltak az Akadémiai Értesítő (1890-től), a Budapesti Szemle (1860-tól), a Magyar Szalon (22–43. köt.), Almanach (1891–1900), Új Idők (1901–1907) több, a Koszorú (1879, 1881), a Ha-

zánk (1884–1885) két-két, A Hét, a Vasárnapi Újság, Fővárosi Lapok (1896), Kritikai Lapok (1833–1836), Nemzeti Társalkodó évfolyamai. Ezenkívül történeti, festészeti, költészeti albumokat is forgathattak a Kaszinó látogatói.

Az idegen szerzők között sorakoztak Jules Verne (24), Emile Zola (16), id. Dumas (11), Turgenyev (7), Dickens (6), Gorkij (6), Sienkiewicz (6), Balzac (5), Guy de Maupassant (5), George Sand (5), Tolsztoj (5), Dosztojevszkij (4), Rudyard Kipling (4), Anatole France (3), Victor Hugo (3), Thackeray (3), Mark Twain (3), Dante (2), Flammarion (2), Edgar A. Poe (2), Walter Scott (2), Burckhardt (1), Cervantes (1), Csehov (1), Darwin (1), Ralph Emerson (1), T. H. S. Escott (1), Emil Faguet (1), Flaubert (1), Gogol (1), Goncourt (1), Jerome K. Jerome (1), Lessing (1), May Carl (1), John Milton (1), Petrarca (1), Stendhal (1), Sven Hedin (1), Thennyson Alfred (1), A. Tocqueville (1), Oscar Wilde (1) és Eduard Young (1), hogy a legismertebbeket említsük.

Persze ezek mellett, ott sorakoztak szép számmal, a ma már kevésbé ismertek és a ponyvairodalom szerzői is. Így szerepel: Pedro Alarcon (1833–1891) spanyol romantikus író és költő 5 címmel, köztük A háromszögű kalap és Norma fináléja. Aho Juhani (1861–1921) – igaz csak egy könyvvel –, aki a kiforrott finn kritikai realizmus képviselője volt, és akinek írásait a Népszava és a Magyar Gényuszok újságok is közölték. A Voltaire-követő Edmond About (1828–1885) francia regény és novellista újságíró hat művével. Ibsen utódként nyilván tartott, a nemzetiségek jogaiért is síkra szálló norvég regényíró és publicista, Björnson Björnstjerne (1832–1910) négy címmel. Paul Bourget (1852–1936) regényíró, a lélekelemző próza francia művelője (pl. Ne ölj). Edward Bulwer-Lytton (1803–1873), az angol vers, dráma (melodramát és realizmust ötvöző) képviselője, esztéta és politikus, két kötetével, aki máskülönb hitelességével hatott inkább olvasóira (A párisiak). Victor Cherbuliez (1829–1899) francia író, tíz művével, amelyekben ol-

vasmányosságával, szellemes csevegő stílusával a nagypolgárság és az arisztokrácia excentrikus figuráit pellengérezte ki (pl. A pépi király, Vagyonszerzés után). De ott sorakozott hét művével Wilkie Collins (1824–1889) Dickens kortársa és társszerzője, aki meglepő cselekményeivel, szórakoztató jellegű szerelmi történeteivel vonzotta olvasóit (Szív és tudomány, A fehérruhás nő stb.), Conway Hugh romantikus és szórakoztató négy regényével (köztük Beatrice házassága). Francois Coppée (1842–1908), aki még Petőfiről is írt munkát, a szentimentalista kispolgári intimizmust képviselte két címmel (A bűnös, Az igazi gazdagok). Crocer Bithia May (a 19/20 század fordulója körül), bötermésű, de hamar feledésbe merülő írónő szentimentálisan finomkodó nyolc bestsellerje. Conan Doyle (1839–1930), a búr háború katonaoorvosa, kilenc címmel szerepel, köztük számtalan ma is ismert detektívregénnyel (pl. Sherlock Holmes kalandjai).

Octav Feuillet (1821–1890), a nagyvilági polgári életet ábrázoló, a realizmus és a naturalizmus elemeit is bőven használó művei (4), Haggard Rider (1856–1934) afrikai kaland-, de más regényei is (pl. Ó), a bűnről és erkölcsi vétségekről író amerikai novellista Nathaniel Hawthorne könyvei (4), a Nobel-díjas Paul Heyse (1830–1890) drámafordításaival, konzervatív idealizáló műveivel (5), Jean Baptiste Karr (1808–1890), szatirikus glosszák és pamfletok francia írója (3), Paul Kock (1793–1871), holland származású francia írónak a kispolgárság és bohémek életét bemutató kötetei (4), az irodalomtörténet által Molièrehez hasonlított René Le Sage (1668–1747), francia dráma- és regényíró két fontos műve (A sánta ördög kulcsregény és az átlagember boldogulását kereső Gill Blas de Santillane) szintén olvasható volt a Kaszinóban.

Eugénie Marlitt (a jegyzékben Emiliaként szerepel) (1825–1887), az első leányregény szerzője, kilenc művel szerepel (köztük A pusztai királylány).

A parnasszistákat maga köré tömörítő, merész tematikát, merész hangon feldolgozó francia író, Catulle Mendès (1841–1909); a kezdetben az irodalommal csak játszó, a későbbi műemlékvédő, híres francia novellista, aki még a

jegyzékben szintén szereplő Ambros Zoltánra is hatással volt, Mérimée Prosper (1803–1870) két-két munkával, a svájci Meyer Konrad Ferdinánd (1825–1898), a nyugat-európai szimbolikus költészet német nyelvű előfutára három munkával szerepelnek.

A legtöbb címet felsorakoztató külföldi szerző, az Ohnet György (1848–1918), aki legtöbbször a parvenu polgár típusát jeleníti meg lapos naturalizmussal, konvencionálisan és a kor által már régen meghaladott tematikával. Janovics mindenesetre filmet készít A vasgyárosból és az Egyetemes Regénytár több tucat kötetben jelentette meg műveit, tehát olvasottak voltak. George Sand (1804–1876), a női emancipáció harcosa, igazi nevén Amandine Dupin, máig ható műveivel (Indiána) és regényesített életrajzaival van jelen a listán (5). Ossip Schubin (Aloisia Kirschner 1854–1934), cseh-osztrák írónő szalagos modorossággal és mérsékelt realizmussal írt, a kozmopolita arisztokráciát bemutató könyveivel.

Eugène Sue (1804–1857), a tárcaregény koronázatlan királyának számított. Ő a romantikus szociális regény első képviselője, a mai tévéfilmsorozatok prózai elődje. Három munkáját olvashatták a század elején. (pl. A hét főbűn). Robert Stevenson (1850–1894), ma is olvasott kaland- és kezdeti tudományos fantasztikus irodalmat képviselő regényei (pl. Yekylel doktor története) közül kettőt tudhatott abban az időben magáénak a Kaszinó. André Theuriet (1833–1908) idillikus, érzelgős családi történetei szintén olvasottak voltak (3).

A katolikus szellemiségű történelmi és társadalmi regényeiről ismert Konrad Bolanden (1828–1920), német író, az angol költő, regény- és drámaíró és műkritikus Robert Williams Buchanan (1841–1901), az Amerikát megjárt és kalandregényeiről és indiántörténeteiről ismert, francia Gustav Aimard (1818–1883), madame Ancelot – Jaques Arsène Ancelot (1794–1854) felesége –, ki irodalmi szalonjáról volt ismert, Adolphe Belot (1829–1890), francia regényíró, Robert Bonnieres, Gofried Keller (1819–1890), a klasszikus tökélyű svájci német novellista (Falusi Rómeó és Júlia), Alexander Kielland (1849–1906), a múlt századvégi norvég prózairodalom

nagymestere, Kierkegaard híve, aki a patrícius családok gyökereit boncolgatta. Eduard Laboulaye (1811–1883), francia író, politikus és még az MTA-nak is tagja, vagy Legouvé Ernő (1807–1903), a női emancipáció hirdetője, szintén francia író, Xavier Montépin (1821–1902), egyébként értéktelen művek szerzője és sokan mások csak egy-egy kötetrel szerepeltek, még Gaskell Erzsébet (1810–1865) a munkásélet szószólója, Charlotte Bronte barátnője is.

És persze ott voltak azok is műveikkel, néha nemcsak egy-egyvel, akiket a világirodalmi lexikon kötetei meg sem említettek: Berges, F., Berthet Illés, Black William, Boisgobey, Bonnieres, Boothby Guy, John Brye, Fergus, Heimburg W., Meyra Nicol, Moeller M. Ottó, Edgar Monteil, Eugénie Müller, George Peyrebrune, Frank Pinkerton és mások.

Érdeemes lenne a címeket is elolvasni – ezt itt hely hiányában nem tehetjük meg – azok is tükrözik a kor hangulatát, az olvasók igényességét, jelen esetben egy kelet-európai kisváros közép és felső polgári rétegeinek műveltségét. Mindenesetre Székelyudvarhely olvasóközönsége semmiben sem maradt le más, erdélyi vagy magyarországi hasonló városok szintje mögött.

Az udvarhelyi kaszinói könyvtár összetételét értékelni, talán Herman Sudermann (1857–1928), a kor divatos német drámaírójának irodalmi munkásságát is értékelő sorokkal lehetne a legjobban. Ugyanis mi érdekel(he)tte az itteni polgárságot a század első évtizedében? Szűkös vidéki keretéből kitörni szándékozó, nagyvárosok nagypolgári életét utánozni óhajtó, de végül, minden kulturális élet ellenére is – hiszen azért nem volt a világ végén – itt rekedt, nosztalgizáló, belterjesen fejlődő polgárság maradt, és ez meghatározta mentalitását is. Klisék között élt. Suderman műveit, amelyből hármat olvasható a korabeli cívis, úgy jellemezték, mint „polgári klisé: szegénység, gazdagság, társadalmi igazságtalanságok és léha hivalkodás, nemeslelkűség és romlottság, olykor enyhén frivol, máskor szívhez szóló, a közönség érzelmeire ható találásban”.

RÓTH ANDRÁS LAJOS

A Kriterion Könyvkiadó 25 éves jubileumára különszámban (1995/3) jártuk körül a Kriterion-jelenséget, az intézmény helyét, szerepét a hazai magyar és összmagyar művelődéstörténetben. Együtt ünnepeltünk egykori és akkori munkatársak, számba vettük a változás óta létrejött új könyvműhelyeket az országban. Nem szoltunk sem az első, sem a második, sem a harmadik Kriterion Alapítványról, pedig az elsőnek alapító tagja voltam, a második létrehozásakor a puccs ellen tiltakozó kolozsvári csapat tagjaként én is kiléptem. A harmadikról csak a sajtóból értesültem. Am a privatizáció sajátos csíki modelljét, önhibámon kívül, jóhiszeműen a több tízezer Művelődés soha el nem számolt példányával mi is támogattuk.

Igazolatlanul hiányoztak – éppen a Kriterion-szellem okán – a mostani évfordulóról a volt kollégák. Igaz, közben az erővonalak jócskán átrajzolódtak, de talán még mindig egy csapatban játszanánk, s akkor kár könyvön és kultúrán kívüli magánérdekek szolgálatába szegődni. Előre kell néznünk, de legalább a szakmát próbáljuk meg árnyaltabban tájékoztatni.

SZABÓ ZSOLT

Csendes merengés

Kriterion-évforduló múltán a tizenhat helyzetképből elmesélt Kriterion-történetet olvasgatva

Domokos Géza tavaly ősszel napvilágot látott Igevár című kötetéről szerzője azt írja, hogy nem emlékirat, inkább csak „lazán egymáshoz kötődő helyzetképek füzere”. A könyvben, de a megjelenés körül napvilágot látott sok lelkes interjúban is jól kivehető a szándéka: a Kriterion élt húsz évet, 1990-től már nem érdemes szóra a munkája. Keveset szól, inkább csak fél szájjal, futólagosan odavetett megjegyzéseket tesz a Kriterion Könyvkiadóra, mármint a kilencvenes években is működött intézményre. Szavaiból kiérezhető a vád, hogy a szép mítosz méltatlan kezében elsatnyult, a kiadó leépült, s bizony nem tartja érdemesnek különösképpen foglalkozni vele (nem is tud róla sokat). Olykor megtisztel azzal, hogy futólag rám hárítja a felelősséget, amikor azt mondja, hogy nyilván nekem kell felelnem, az 1990 óta elfelt évtizedről. Ebben persze egyet is értünk.

Hanem néhány dolgot másképpen látok, mint Domokos Géza, s erről szól ez a kis írás.

Amikor a Kriterion Könyvkiadót, egykori szellemi építményét Domokos Géza 1992-ben „demokratikusan” leválasztotta a Kriterion Alapítványról, csak találgatni lehetett lépése igazi indokait. A két koronatanúból az egyik – a nagy tekintélynek örvendő, s a kiadó gyakorlati nehézségeitől a kilencvenes években gondosan távol maradó – Domokos Géza, tett egy-két megjegyzést, könnyedén siklott át apróságnak tudott vagy vélt tényeken, s inkább csak sejtetni engedte a kilencvenes években megtett lépéseinek valódi indítékait. De inkább írjuk ide, miként indokolja ezt a lépését könyve 25. lapján, immár közel egy évtized távlatából: „A még év elejétől dédelge-

tett alapítvány-létrehozási tervet az indokolta, hogy a feltehetőleg megszűnő szocialista típusú állami mecenatúra helyébe civiltársadalmi háttér hozunk létre a könyvkiadói munka megsegítésére. (...) Csakhamar kiderült azonban, hogy a bankban elhelyezett támogatási összeg véstesen fogy – nem kis részét néhány kiadói alkalmazott fizetés-kiegészítése és a külföldi utazások költségeinek fedezése emésztette fel (...) 1992 nyarára kezdett nyilvánvalóvá válni az is, hogy a kiadó a remélnél nehezebben adaptálódik az új helyzethez, nem képes megtenni a kívánt lépésváltást, nemhogy kibontakozni, de létezni is alig-alig tud. Alatta marad korábbi önmagának mind az előzőleg kimunkált etológia, mind az iránta hagyományosan támasztott elvárások tekintetében. Tartani lehetett tőle, hogy a helyzet előbb-utóbb belső válsághoz vezet, addigi szakmai és kultúrkörnyezete elhidegül tőle. Márpedig a szükséges intézményi stratégia, a szerzők bizalma és a közvélemény erkölcsi támogatása nélkül a szépen eltervezett alapítványi segítség vajmi keveset ér.”

Próbáljuk meg sorjába venni a dolgokat.

Nem kívánom a kiadó és az alapítvány együtt eltöltött két esztendejét felidézni, egyszer majd talán erre is sor kerül, ugyanis az elváláskor minden átadott dokumentumból másolatot készítettem. Igazam volt, hiszen az első – belső használatra szánt – vád az volt „Bukaresttel” szemben, hogy mi a pénzekkel hűtlenül gazdálkodtunk. A komolyabb felelősségre vonásról le kellett mondani, mert kiderült a tüzetes, mindenre kiterjedő átvételi ellenőrzés során, hogy a gazdálkodást a bejegyzés után gyorsan létrehozott csíkszeredai fiók irányította. A kiadó számítógépes kézirat előkészítésre kapott és használt el egy összeget, amivel nyilván el tudott számolni. Így mára már csak ez a sanda célzás maradt, ami persze úgy nem igaz, ahogy leírva megjelent. Domokos szerint ugye a kiadó alkalmazottainak fizetés-kiegészítéseire ment el az alapítvány pénzének „nem kis” része, no meg a külföldi utaztatások. A jereváni hír igaz, az alapítványnak volt egy Kőszegi Károly nevű ügyvezetője, akit Domokos Géza alkalmazott, s aki valóban az alapítvány elnökének engedélyére hivatkozva volt vagy kétszer Magyarországon az alapítvány pénzen. De hogy a kiadó egyetlen alkalmazottjának fizetés-kiegészítést vagy kiszálláspénzt nem adott az alapítvány, az bizonyos. Csendesen merném mondani, hogy az alapítvány ügyeiben – jól vagy rosszul – intézkedő három vagy négy kiadós talán nem valótlan állítást érdemel – utólagos bérként.

Az okfejtés pedig ugye logikus: a kiadó rosszul működik (ezt ilyen meggyőzően most hallom Domokos Gézától első ízben), belső válság fenyeget, akkor mi a teendő – magára hagyjuk. Nem a vezetőjét kell menesztetni, alkalmazottait figyelmeztetni, hanem halálra kell ítélni. Ettől aztán már napfényes úton halad tovább... az alapítvány. Ezek után csak csodálkozni lehet, miért is nem talált magára a nagy múltú intézmény.

Ami engem illet, azóta megerősödött meggyőződésem, hogy azok, akik valóban tudták, hogy miért kell Domokos Géza alapítványát minél messzebbre vinni a kiadótól, azok a Kriterion Könyvkiadó halálára játszottak. Hogy pontosan kik voltak az ötletgazdái, nem tudom, nem is érdekel, de egy ember bi-

zonyosan tudta, hogy mit tesz, és az Domokos Géza.

Ha ugyanis a Kriterion Könyvkiadó nem marad 1992-ben támasz nélkül, hanem a reális lehetőségek megragadásával gazdasági vállalattá (részvénytársasággá) alakul (ez történt a minisztérium adminisztrálta tizenhét kiadóból négygel), akkor megoldható lett volna még 1996 előtt a Kriterion privatizálása egyszerű tőkeemeléssel (mint a Ion Creanga és az Univeris kiadókkal történt), akkor pedig legalább öt évvel 1999-es „homályos” privatizációja előtt a Kriterion Alapítvány tulajdonába ment volna át, és megkímélte volna magát a számtalan jó szerzőjének elvesztésétől, keserves, még évekig tartó gyötrelmes útjától. Elindulhatott volna a távlatos gazdálkodás útján, és biztos vagyok benne, hogy – H. Szabó Gyulával a köztalékében vagy nélküle, de – sokkal messzebb járna.

Ha tehát nekem a Kriterion Könyvkiadó „leépülésével” kell elszámolnom, Domokos Gézának a halálos ítélet meghozataláért kell felelnie – legalább saját lelkiismerete előtt.

Domokos Géza egy félmondatában azt mondja, hogy „nem állt távol” tőle az új igazgató kinevezése. Amiből ugye azt is ki lehet venni, hogy azért nem egészen ő a felelős. Ismét egy könnyed, kódósító megfogalmazás. Szeretném a dolgokat nem ismerőket megnyugtatni. Egyedül az ő döntése volt, s ha az én emlékezetem nem elegendő, talán megvan még a Művelődési Minisztérium irattárában Andrei Plesu akkori miniszterhez írott – 1990 júliusában kelt – levele, amelyben engem javasol utódjául. Őt ugye a parlamenti mandátuma a Képviselőházba szőlítja, de annak lejártával sem kíván visszatérni a kiadó élére, hiszen 1992-ben már túl lesz a nyugdíjkorhatáron. Én magam erre úgy emlékezem, hogy 1990 júliusában, amikor futólag bejött a kiadóba, behívatott magához és közölte velem, hogy augusztus elsejével megválnak a kiadótól és engem nevez ki utódjául. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy teljesen váratlanul ért a megbízás (és nem felkérés). Már addig is, mint a magyar szerkesztőség vezetője benne voltam a kiadó gyakorlati munkáját a Domokos Géza távollétében irányító hármastanácsban, s mivel abban rajtam kívül a német főszerkesztő, illetve a frissen odakerült aligazgató volt, nyilván a legkényelmesebb (és talán legbiztonságosabb) az volt, hogy az én kezembe nyomja az evezőt, mielőtt kiugorna a bárkából. Én akkor azt mondtam, hogy két feltétellel vállalom, egyik az, hogy számomra továbbra is Domokos Géza a Kriterion igazgatója, igényelem azt, hogy idejéhez és erejéhez mérten „rajtunk tartsa fél szemét”, a másik pedig az, hogy ő jelentse be a kollégáknak, hiszen közülük való vagyok, nem szeretném, ha „elterjedne” a kinevezésem híre. (Nem jelentette be, csak a német főszerkesztőnek szólt futólag, aki azonnal megsértődött, hogy én miért „titkolózom”; hogy mennyire érezte magát továbbra is a Kriterion Könyvkiadó igazgatójának, az az elmúlt 11 esztendő állásfoglalásaiból eléggé világosan kitetszik.)

Amikor világhosszúvá vált előttem, hogy Domokos Géza az 1992 nyarára tervezett csíkszeredai gyűlést arra akarja felhasználni, hogy „demokratikusan” kitagadja a kiadót a nevét viselő alapítvány kegyeiből, arra kellett gondolnom, hogy az én munkámmal elé-

gedetlen. Természetesen felajánlottam, hogy elmentek a kiadótól, hiszen az én személyemnél sokkal fontosabb, hogy erre a szakadásra ne kerüljön sor, hiszen ez ellehetetleníti a kiadót, a névazonosság pedig rengeteg zavar forrása lehet. Nem tudom, mire gondolt, a lényeg az, hogy azt mondta, erre semmi szükség. Ismét csak „nem állt tőle távol” az én megmaradásom a kiadó élén.

(Utólag persze lehet okos az ember, összerakhatom a magam képét arról, miért kellett volna az állami Kriterion Kiadónak felbuknia, mik voltak azok a személyes bűneim, melyek kiválthatták Domokos környezetének haragját. Ebből talán csak azt említem, hogy az akkor már Zenitté vált szeredai terjesztő több mint tízmillió lejünkkel tartozott, s noha kizárólagos terjesztőnként súlyos szava volt abban, hogy mit adunk ki, ő szabta meg a példányszámokat és ő vállalta a könyvek értékesítését is, azt vetette szememre, hogy nem jók a könyveink, s hogy túlságosan nagy példányszámokban adjuk ki őket. Volna még néhány ötletem, de kár rá az időt vesztegetni. Annyi bizonyos, hogy 1992-ben ugrásszerűen megnőtt a Zenit alkalmazottai köréből kikerült, az alapítványba frissen beiratkozott tagok száma. E dicséretes, bár kissé elkésett lelkesedést sokan az intézményvezető buzgalmának, mások jóindulatú ösztönzésének tulajdonították. Jól is fogott a sok magasba emelt kéz a szeredai művelődési ház nagytermében. Kellott, hogy demokratikusan leszavazzák az alapszabályzat módosításának legtöbb pontját egy magában ellenző H. Szabó Gyulát. Az akkori kézlőbogatók közül már csak kevesen tudták meg, hogy két év sem telt el, és a demokrácia és az átláthatóság nagyobb dicsőségére bejegyezték a csíkszeredai törvényszéken a harmadik alapszabályt, amely immár Domokos Géza magánszemély alapítványát szentesíti.)

Magam az alapítványról sokat nem tudok azóta, talán érthető okokból nem is érdekel „a tette kész, újító szellemű” kuratórium és ügyvezető(k) munkálkodása. Igaz: nem is nyilatkoztam róla, a kezdetben sűrű és értetlenkedő kérdezősködésekre csak annyit felelhettem, hogy a kiadó és az alapítvány útjai – Domokos Géza akarataiból – elváltak. Hogy milyen volt közről nézve a „kizárólag saját kultúraépítő programjának elkötelezett, döntését szuverén módon meghozó civil társadalmi szervezet” értékorientált működése, ezt mellőztem el haszonélvezői, a szeredaiak. Csak érdekességként jegyzem meg: a fent idézett sorok után lelkesedéssel ír a Csíkszeredában, a Petőfi utcában álló Kriterion-házról, elsorolja mi minden van benne, ám érthetetlen módon a földszinten otthonra lett elégans könyvesboltról megfeleldezik a könyves Domokos Géza.

Egyébként ők is mellőztek engem, biztosan tudják, hogy miért. Megünnepelték Csíkszeredában a Kriterion Könyvkiadó 25 éves fennállását, meghívtak rá akiket illetett, de a könyvkiadó vezetőjét, ne mondjam törvényes képviselőjét – nem. Mindezt azok után, hogy a bukaresti ünnepekre én személyesen hívtam meg Domokos Gézát. Akkor nem jött el, kimentette magát. A 30. évfordulón tartott megemlékezésre már eljött és szerényen meghallgatta a Kriterion és az ő dicséretét olyan emberek szájából is, akiket soha életében nem látott, akik a „leépülő”

Kriterionnál jelentették meg munkájukat. Beszédében szélesen, parttalanul emlékezett az első húsz évre, a harmadik évtizedről szava sem volt. Se jó se rossz...

Talán fölösleges mondanom, nem azt hiányolom, hogy dicsérjék a munkámat, a munkánkat. Van abban elég kivetnivaló, tíz év alatt éppen eleget hibáztam. Segítettek ebben sokan, de talán leginkább azok, akikről ezt a legkevésbé vártam volna, a régi kollégáim. Lassan egy láthatatlan front alakult ki, senki komoly ellenvetést nekem nem mondott, de annál több hát mögötti vádaskodást, mi több, rossz indulatú áskálódást hoztak el hozzám a szelek. Soha, egyetlen egy alkalommal sem ültek le velem, hogy elmondják kétségeiket, figyelmeztessenek. Lelkük rajta.

Bármennyire is különös: nem tudom és nem is akarom a Domkos Géza személyéről, kiadói szerepéről alkotott véleményemet utólagos tetteinek fényében „újraértelmezni”. Soha egyetlen egy alkalommal sem vontam kétségbe a Kriterion felépítésében, röviden a romániai magyar (és általában nemzeti) könyvkiadásban játszott sorsdöntő szerepét. Nem is volt alkalom, hogy nyilvánosan szólva a Kriterionról, ezt elhallgattam volna. Igaz, azt is elmondtam – miként ő is gyakran tette –, hogy ebben a csapatban kitűnő emberek voltak, akik segítettek őt – ki-ki a maga helyén – az intézmény kiteljesítésében. És persze azt is mindannyiszor elmondom – mert nekem is meggyőződésem –, hogy elsősorban szerzőinké az érdem, ha jó kiadó volt a Kriterion, az mindenképp főlött annak tudható be, hogy igenis tiszteletre méltó szellemi erőt képviselt – esetünkben a magyar szerzők hada. (Könyvének számomra talán legfontosabb része, amit a szerzőkről mond, arról, milyen gondosan kell ápolni a hozzájuk fűződő viszonyt.) Csöndesen teszem hozzá, hogy ez a had jószerevével ma is dolgozik, de több, mint tíz kiadónak, nem beszélve a magyarországi közlési lehetőségekről. A magyar nyelvű könyvkiadásra fordított közpénzek is tíztizentöt műhely között oszlanak meg. És tegyem azt is hozzá, hogy jól van ez így. Azt már talán nem mindenki mondhatja el magáról, hogy valóban könyves céhben gondolkodik, hogy örül a mások sikereinek, a jó könyvet nyereségnek érzi, még akkor is, ha nem önála jelent meg. Kár is volna tagadni, az 1990 után létrejött magánkiadók nemcsak mozgékonyabbak voltak mint az állami Kriterion, de külföldön sokszor a Kriterion hitelének rontásával igyekeztek maguknak pontokat szerezni. Mert ugye majd mindenki a létező „mítoszhoz” mérte önmagát, azt igyekezett túllicitálni, olykor tettel és olykor szájjal. Tessék csak megkérdezni néhány minisztériumi hivatalnokot...

Ebben nincs is különösebb kivetnivaló, szomorú az lett volna, ha a Kriterion megpróbált volna hasonlóképpen érvényesülni. Nem titkolom, hogy arra csendesen büszke vagyok, hogy amikor először kiírták a Magyar Művelődési Minisztérium határon túli magyar könyvkiadást támogató pályázatát, és a lebonyolítást a régiók legismertebb kiadóira (Forum, Madách, Kriterion) bízta, első gondolatomban az volt, hogy nem a kiadó ossza ki magának a támogatást, hanem az akkor már létező civilársadalmi intézmények (EMKE, EMT, EME) képviselőit hívtuk össze. A mai regionális alkuratorium összetételét sok tekintetben megelőlegezte az akkor összehívott tanács.

Könyvének zárómondataiban aztán kibukkan valami nehezteléséből – eltemeti a Kriterion Könyvkiadót. Kiderül: a Kriterion homályosnak vélt privatizációja igazolja – visszamenőleg – egykori igazgatója korábbi lépéseit, s hogy lám másoknak volt szükségük csak a névre, nem neki – nyolc évvel korábban. Mivel a tények nem simulnak pontosan a keze alá, hát rezignáltan temet, s mint mondja, neki már csak a sírkőre vésett kiadói embléma marad. Ismét ellent kell mondanom egykori gazdámnak: nem csak ennyi marad, ennél jóval több: egy emlékmű, melyről azt kérjük számon, hogy működjön ma is, és a felelőség, hogy nem tudott mit kezdeni vele, és közel egy évtizeden keresztül sugalmazta, most immár hirdetheti, hogy meghalt, elvégeztetett. Hogy a kiadó közben könyveket jelentet meg, ez elhanyagolható apróság, hogy a privatizáció óta eltelt másfél év terméséből nem lehet kimutatni semmilyen irányváltást, mindez nem számít annak, aki temetni akar... (Ha volna humorom, akkor azt mondanám, Domkos Géza húsz éven át építette, egy évtizede temeti a Kriteriont.) Az utóbbi években két ízben is említette nekem, hogy meg akarja írni a kiadó első húsz esztendejét, és majd eljön Bukarestbe, hogy a régi dokumentumok segítségével idézze fel az egykori dolgokat. Nem jött el, nem is kérte egy szóval sem. Gondolom, a rezignált lemondáshoz, a temetéshez elég volt az a néhány, kevés, magánlevél, ami megmaradt nála, és persze az emlékezet, amely bizony önkényesen válogat jelentős és jelentéktelen között...

Hosszan lehetne beszélgetni, s egyszer talán komolyan, fenntartások nélkül arról, miként alakult a hazai magyar könyvpiac helyzete. Miként viszonyul az a korábbi évtizedekhez értékben, hatásban, jelentőségben. Talán arról is beszélhetnénk, hogy milyennek a könyveink. És ebben persze sort keríthetnénk a Kriterion Könyvkiadó elemzésére is, s ennek csak egy része lehet az, ami első húsz esztendejében volt, de szólni kéne, hogy a kilencvenes évek körülményei között hogyan dolgozott, miként viselkedett abban az erőterben, amiben meg kellett maradnia. Képvisel-e valamit a hazai magyar könyves környezetben. Ehhez persze tájékozódni kéne, és emberileg szót értenünk.

Fentebb azt mondtam, hogy az egyik koronatanú nyilatkozgatott a válás okairól, átgondolt döntésről, a másik koronatanú – hallgatott. Hallgatott, abban a meggyőződésben, hogy az intézmények, személyek lejáratásának korában ne rágódjunk azon, hogy miért kell két Kriterion nevű intézménynek működni, egymás ellenében, hogy kinek hajt hasznót a hatalmas – adományokból összegyűlt – vagyion, és kinek kell kilehelnie lelkét az állami finanszírozás Kánaánjában, kinek a nevében lehet könyvet behozni Magyarországról jó hitellehetőségekkel, vagy nyomdagépeket, pénzt szerezni ésatöbbi... Szóval ne gyarápítsuk a kívülállóak számára kínos egymásra mutogatások számát. Pedig az az idő tájt az RMDSZ-en belül politikailag is nehéz helyzetbe került Domkos Géza ellenfeleinek sorából akadt volna vevő egy kiadós Kriterion kontra Kriterion cirkuszra. Ebből nem lett semmi. Arra kellett inkább figyelni, mi a teendő a halálra ítélt kiadó életben tartása érdekében...

Könyvek és olvasás Kolozsváron

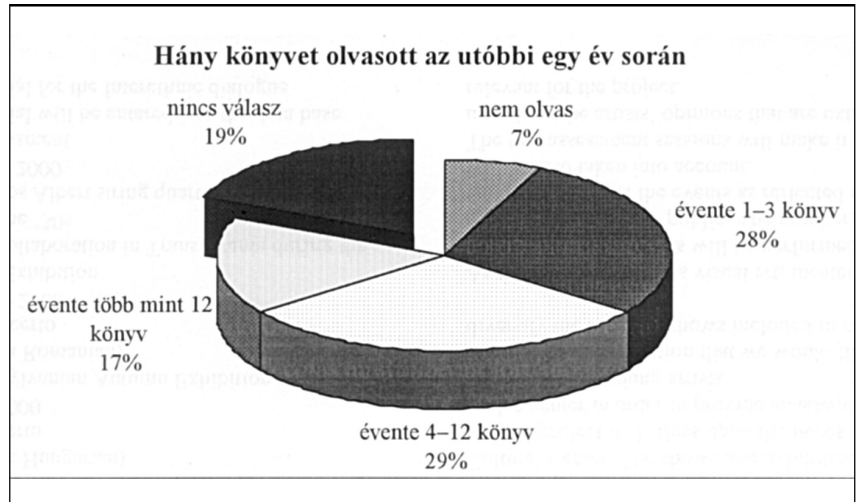
2000 novemberében a Kriterion könyvkiadó megrendelésére olvasásszociológiai felmérést végeztünk Kolozsvár magyar lakossága körében. A felmérés során 550 tizenöt évesnél idősebb személyt kérdeztünk meg, kiválasztásuk egy Kolozsvár magyar lakosságára reprezentatív – nem, életkor és iskolai végzettség szerint rétegzett – kvótás minta szerint történt. Az elemzésben a fiatalok (15–25 év), fiatal felnőttkor (26–34 év), közép-felnőttkor (35–49 év), érett felnőttkor (50–65 év), valamint az idős kor (65 év fölött) kategóriákat különböztettük meg, amelyek a teljes minta 22, 15, 26, 21 és 16%-át tették ki.

A kolozsvári magyar családok könyvtárai

A felkeresett személyek lakásában található családi könyvtárakat illetően ezek mérete és nyelv szerinti összetételét vizsgáltuk. Legleterjedtebbnek az 500 kötetet meghaladó családi könyvtárak bizonyultak (20%), az egyre kisebb családi könyvtárak egyre kisebb számban fordulnak elő: 300–500 kötet közötti könyvvel a magyar lakosság 15%-a, 200–300 kötet között 15%, 100–200 kötet között 16%, 50–100 kötet között 15%, 50 vagy annál kevesebb könyvvel pedig 19% rendelkezik. E családi könyvtáraknak a megkérdezettek becslése szerint átlagosan 89 százaléka magyar nyelvű.

A könyvolvasás gyakorisága

Az olvasás gyakoriságának mérésére az utóbbi egy évben olvasott könyvek számára kérdeztünk rá. A megkérdezettek 18,5%-a nem tudta megbecsülni, hogy az elmúlt egy év alatt hány könyvet olvasott. A válaszolókat a Gereben Ferenc kutatásaiban alkalmazott négy kategóriába soroltuk, aki rendszeres olvasóknak tekinti a havonta legalább egy könyvet olvasókat, időnkénti olvasóknak a negyedévente legalább egy könyvet-, ritkán olvasóknak az évente legalább egy könyvet olvasókat. Az általunk feltett kérdés alapján

ezeknek a kategóriáknak az utóbbi évben több mint 12 könyvet olvasók, a 4 és 12 közötti és az 1–3, valamint az egy könyvet sem olvasók csoportjai felelnek meg. A kapott válaszok alapján a kolozsvári magyarok 16,5%-a rendszeres könyvolvasó, 30%-a olvas negyedévenként legalább egy könyvet, 28%-a ritkábban olvas. Egyáltalán nem olvas a magyar lakosság 7%-a.

Ugyanezen kérdés alapján az elmúlt év során egy kolozsvári magyar lakos átlagosan 10 könyvet olvasott. Legnagyobb a két könyvet olvasók csoportja, a megkérdezettek fele legtöbb 5 könyvet olvasott, fele ötnél többet. Az utóbbi évben olvasott könyvek 85%-a volt magyar nyelvű, 13,5%-a román, 2,3%-a más nyelvű.

Olvasmánytípusok olvasottsága

A különböző olvasmánytípusok olvasottságára zárt és nyílt formában egyaránt rákérdeztünk. Zárt kérdés formájában 16 olvasmánytípust soroltunk fel, amelyeket a megkérdezettek csökkenő sorrendben a következő arányban olvasnak: szépirodalom (74%), klasszikus regény (74%), versek (65%), történelmi regény (65%), krimi és kalandregény (58%), ismeretterjesztő irodalom (55%), utóélet-útikönyv (53%), egészséges életmóddal kapcsolatos irodalom (53%), életrajzi regény (52%), mo-

dern regény és novella (48%), valóságos irodalom (48%), életrajz-önéletrajz (46%), foglalkozással kapcsolatos szakirodalom (42%), személyiségfejlesztéssel kapcsolatos irodalom (28%), nyelvkönyvek (13%), számítástechnikai könyvek (13%). Saját szavaikkal megfogalmazva olvasói érdeklődésüket legkedveltebbnek a kalandregények bizonyultak, e műfajt a megkérdezettek 23% nevezte meg kedvenceként. Ezt a klasszikus és kortárs szépirodalom követi (18%), majd a romantikus, érzelmes szerelmes történetek (14%), krimik (11%), szakirodalom (8%), történelmi témájú olvasmányok (5%), életrajzi jellegű könyvek (4%), társadalomtudományi művek (3,5%), science-fiction (3,3%) következnek.

A különböző olvasmánytípusok olvasásának nyelvére a zárt kérdés kapcsán kérdeztünk rá. A román nyelven olvasás két olvasmánytípus, a foglalkozással kapcsolatos szakirodalom és a számítástechnikai könyvek esetében játszik jelentős szerepet.

Olvasmányválasztás és beszerzés, könyvvásárlás

Az olvasmányok kiválasztásában szerepet játszó tényezőkre zárt kérdéssel kérdeztünk rá. Saját családi könyvtárában figyelt fel a könyvre a válaszolók 36%-a, ismerős, rokon barát hívta fel rá a figyelmet a megkérdezettek 32%-

Kedvenc olvasmányok és szerzők

Emlékezetes olvasmányok	Említés száma	Legutóbbi olvasmányok	Említés száma	Kedvenc magyar szerzők	Említés száma	Kedvenc nem magyar szerzők	Említés száma
Jókai: Az aranyember	25	Jókai-regény	22	Jókai	289	Verne	52
Jókai: A kősztről ember fia	23	Biblia	17	Fetőfi	131	Dumas	45
Gárdonyi: Egri csillagok	18	D. Steele-regény	8	Mikszáth	129	Eminescu	38
Mitchell, M.: Elfújta a szél	13	Mikszáth-regény	8	Móricz	119	Victor Hugo	37
Biblia	11	A. Christie	6	Gárdonyi	85	A. Christie	34
Dalkos S.: Aranyecset	8	Szilvia-sorozat	6	Arany János	62	Dosztojevszkij	26
Molnár F.: A Pál utcai fiúk	6	Mahler	5	Rejtő Jenő	47	Hemingway	24
Móricz: Légy jó mindhalálig	6	Dumas	5	Ady Endre	37	Sadoveanu	24
A. Christie: Öt kismalac	5	Wass Albert	5	József Attila	27	Creanga	25
Arany J.: Toldi	5	Charriere	4	Wass Albert	24	Karl May	20
Charriere: Pillangó	5	Dallos	4	Tamási	23	Thomas Mann	20
Jókai: És mégis mezog a föld	5	Dosztojevszkij	4	Passuth	22	Stendhal	18
Jókai: Fekete gyémántok	5	Gárdonyi	4	László		Tolsztoj	17
Karl May: Winnetou	5	Lawrence, L.	4	Móra Ferenc	18	Balzac	16
Dumas: A három testőr	4	Tolsztoj	4	Kosztolányi	17	D. Steele	15
Gárdonyi: A láthatatlan ember	4	Ady	3	Sütő A.	14	Shakespeare	15
Jókai: Egy az Isten	4	Calinescu G.	3	Szilvási Lajos	14		
Jókai: Szegény gazdagok	4	Clavell, J.	3	Kányádi	13	Zola	15
Wass A.: A fufincli boszorkány	4	Kosztolányi	3	Németh	12	Dickens	12
				László		E. Brontë	12
				Berkesi	10	Rebreanu	15
				András			
				Karinthy	10		
				Trigyes			

a esetében, könyvesboltban figyelt fel rá 11%, tévében-rádióban-újságban hallott róla 4%, könyvtárban figyelt fel rá 3%. Az alanyok 14%-a az adott válaszlehetőségek egyikébe sem tudta be-

sorolni esetét. A fentiek alapján elmondható, hogy az olvasmányok kiválasztásában a könyv birtoklása mellett a személyes kapcsolatok általi befolyásolás, információszerepe a kiemelkedő, a

médiában terjesztett reklám ezeknél jóval kisebb szerepet játszik.

A legutóbb olvasott könyvek legnagyobb hányada (33%) a megkérdezettek saját meglévő könyvei közül került ki, a könyvek forrásaként második helyen a kiválasztott könyv megvásárlása áll (27%). Baráttól, ismerőstől kapta kölcsön legutóbbi olvasmányát 22%, ajándékba kapta 9%, könyvtárból kölcsönözte 6%. A megadott válaszlehetőségekbe ezúttal csak 3% nem tudott beilleszkedni.

A megkérdezettek 49%-a vásárolt könyvet az utóbbi egy év alatt. Akik vásároltak, azok átlagosan 8 könyvet vettek. Legnagyobb az egy év alatt mindössze két könyvet vásárlók csoportja. Legtöbben – a megkérdezettek 27%-a – klasszikus szépirodalmat vásároltak, kortárs szépirodalmat 14%. A klasszikus irodalomhoz közel áll a szakkönyvek vásárlási gyakorisága 24%-kal, kimondottan számítástechnikai szakkönyvet 8% vásárolt, nyelvkönyvet 13%, általános ismeretterjesztőt 19%. A román nyelven vásárolt könyvtípusok (a román nyelven olvasott könyvtípusokkal megegyezően) a szakkönyvek és számítástechnika könyvek között fordulnak elő nagyobb gyakorisággal (12,8% és 3,2%).

MIKLÓS TÜNDE
KISS DÉNES

A Kriterion Könyvkiadó nem magyar nyelvű kiadványai

Mikor először kezembe vettem a Kriterion által kiadott könyvek katalógusait, egyből rájöttem, mekkorát tévedtem. Ugyanis olyan kategóriát akartam választani, amivel lehetőleg keveset kell dolgozni. A rendelkezésemre álló – nem teljes – adatok szerint azonban igencsak melléfogtam: a kiadó által megjelentetett könyvek közel negyven százaléka nem magyar nyelvű. Ez pedig az általam feldolgozott huszonöt év alatt 1234 könyvet jelent.

Tizenhárom nyelven jelentek meg idegen nyelvű kiadványok: németül, románul, szerb-horvátul, ukránul, szlovákul, jiddisül, törökül, tatár, cigány, kurd, örmény és albán nyelven.

A felsorolásból nyilvánvalóvá válik: ezek a könyvek a Romániában élő nemzeti kisebbségek nyelvén íródtak (kivételek a román), a német nyelvű könyveket kivéve egyetlen világnyelven íródott kiadvány sem szerepel a katalógusokban. Így az sem csoda, hogy ezeket a könyveket általában kis példányszámban (500–2000) adták ki.

A feldolgozott számadatok az 1970–79 és az 1981–94 közötti periódusokra, valamint az 1998-as

évre vonatkoznak. Ezekben a periódusokban megjelent nem magyar könyveknek csaknem a fele, 590 német nyelvű. Ezek tovább így oszlanak: 163 kortárs irodalmi mű, ebből 101 próza (regény, rövidpróza vagy humoreszk) és 62 verseskötet. Kortárs irodalom címszó alatt említik a kommunista pártot és vezetőit éltető három kiadványt is, habár mindannyian tudjuk, mennyi közük is volt valójában ezeknek az irodalomhoz. Literarisches Erbe néven 27 kiadvány jelent meg, a Kriterion Bücherei sorozatban 21, a klasszikus irodalmat bemutató sorozatban 2 mű jelent meg, 67 könyvet fordítottak románról, 42-t a világirodalom más nyelveiből. Az ifjúsági- és gyermekirodalom is aránylag gazdag volt, a Kleine Schulbücherei sorozatban 32, a Reihe Ferienbuch sorozatban 56 könyv jelent meg, sorozaton kívül pedig 67 gyermekirodalmi mű került nyomtatásba. Szakirodalmi könyvek is jelentős számban láttak napvilágot: a huszonöt év alatt 102-t adtak ki. A legtermékenyebb periódus a német nyelvű könyvek számára a hetvenes évek volt, 1970–79 között 332 kiadvány jelent meg.

Románul a legtöbb könyv (11) 1998-ban jelent

meg, egyedül ebben az évben adtak ki több könyvet románul, mint németül. Egyébként huszonöt év alatt 176 román, többségében kisebbségi irodalomból fordított könyvet jelentettek meg, a Biblioteca Kriterion sorozatban. 1970–82 között 13 verseskötetet, 49 regényt és novellaskötetet, valamint 23 esszét és tanulmányt adtak ki.

A szerb-horvát könyvek a második legnépesebb család: 212 könyv jelent meg ezen a nyelven. 1970–79 között 116, 1981-ben 11 szerb-horvát kiadványt említenek a katalógusok. Itt a kortárs irodalmi művek, ezen belül is a versek dominálnak, de a gyermek- és ifjúsági irodalom, a folklór és a klasszikusok is képviselve vannak.

Ukránul 156 könyvet adtak ki, itt is a verseskötetek vannak többségben, 1970–79 között például 29 verseskötet jelent meg. A Mala Bibilotyeka sorozatban 20 kötet látott napvilágot a sorozat 1985-ös megszűnése előtt.

A katalógusokban 34 szlovák nyelvű könyv szerepel, a legtermékenyebbnek 1983 mondható, ekkor négy kötet jelent meg, míg 70 és 79 között csak kettő.

Jiddisül 45 mű került kiadásra, sajnos a kiadványok száma nagyon megcsappant 1990 után: 90–94 között mindössze egy könyvet adtak ki a zsidó közösség számára.

A török és tatár nyelvekkel kissé furcsa a helyzet, 1988-ig külön nyelvként tüntették fel őket a katalógusokban, míg utána együtt említik. 1988 előtt tehát két török és négy tatár könyvet adtak ki, az összevonas után pedig hetet. Tehát ezeken a nyelveken 13 kötet jelent meg, az összes 1980 után.

Cigány nyelvű könyv összesen három szerepel a katalógusokban, ebből kettőt 1998-ban jelentettek meg.

Oroszul két kötet jelent meg, egyik 1973-ban, a másik pedig huszonöt évvel később.

Kurd, örmény és albán nyelven egy-egy könyvet adott ki a Kriterion, az albán és az örmény 1990–94 között, a kurd pedig 1998-ban jelent meg.

Ezeknek az adatoknak a figyelembevételével levonhatunk néhány következtetést. A Kriterion Könyvkiadó általában az adott nemzeti kisebbség számarányával arányos számban adott ki könyveket. A német kisebbség számbeli csökkenésével arányosan csökkent a német nyelvű kiadványok száma is. Míg 1970–79 között évente több mint harminc kötet jelent meg németül, 1998-ra ez a szám 11-re csökkent.

1989 után nagyon lecsökkent az idegen nyelvű kiadványok száma, de nem annyira, mint a magyar nyelvűeké. 1989 előtt évente átlagosan 58 idegen nyelvű könyv jelent meg. 1989 után ez az átlag 18-ra esett vissza, bár 1998-ra, úgy tűnik, a helyzet jobbra fordult, ebben az évben már 24 ilyen könyv jelent meg. Ráadásul a kiadó harmincéves történetében ez az első év, amikor több idegen nyelvű könyv jelenik meg, mint magyar.

Miközben a kiadott könyvek száma folyamatosan csökken, a román könyvek terén fordított folyamat tapasztalható: 1998-ban a korábbi hetes átlaghoz képest 11 kötet jelent meg románul, ugyanekkor magyarul csupán 21.

Külön kategóriát képeznek a többnyelvű bibliofil könyvek, ezekből 12 jelent meg, az összes a rendszerváltás után.

BALÁZSI-PÁL ELŐD

„Könyvek... Ott hevernek lustán, mozdulatlanul az asztalodon. Vagy sorban állnak, furcsa katonák, a

szekrényedben tépetten már, vagy tisztán, érintetlenül várva rád. Várnak, amíg elfáradsz künn és hozzájuk érkezel. (...) Ha belefulladász a nyomasztó percbe, készen állnak, hogy egy szélesebb láthatárral kiemeljenek onnan és magad fölé vigyenek.” (Ács László: Akinek van könyve és akinek nincs)

A kommunista rendszer 1968-as megingása Ro-

A Romániai Magyar Írókról

mániában is hozott néhány látható változást. Kaptunk szabadabb sajtót és szabadabb könyvkiadást is. Hiszen azt mondják – azok, akik már akkor is ott voltak –, hogy a Kriterion Könyvkiadót is az akkori egyeztetéseknek köszönhetjük. Hát akkor köszönjük!

Köszönjük a rengeteg értéket, amit megjelentetett számunkra. Voltak köztük magyar és világirodalmi klasszikusok, ismeretterjesztő munkák, lexikonok, ifjúsági- és gyermekkönyvek. A felsorolásban ott találjuk a Romániai Magyar Írók sorozatot is, melyben nemcsak prózaírók, hanem költők és színműírók is helyet kaptak. A összesen megjelent 93 kötetből persze legtöbb a próza műfajából való. De találunk köztük színdarabokat is Tamási Áron és Tomcsa Sándor tollából. Versek jelentek meg az Erdélyi Helikon költőtől, de ugyanakkor Szilágyi Domokos, Székely János, Kiss Jenő, Majtényi Erik, Gellért Sándor költeményei is ott vannak a sorozatban. Cikkkel, esszékkel szerepelt Dsida Jenő, Endre Károly, Kuncz Aladár, de Szilágyi Domokos és Tamási Áron is. Megjelentek Kacsó Sándor, Szilágyi András, Nagy István önéletrajzi indíttatású regényei, Dsida Jenő, Majtényi Erik, Hunyady Sándor, Tamás Gáspár, Balla Károly novellái, valamint Szenczei László, Méliusz József, P. Gulácsy Irén és Szántó György regényei. A feltárt, összegzett levelezések közül itt jelentek meg Kuncz Aladár, Gaál Gábor, Benedek Elek, az Erdélyi Helikon, az Erdélyi Szépművészeti Társaság levelezései. Mindezek jelentős része abban az időszakban, amikor egy könyvet legelsőként a főcenzor olvasott el, s csak majd azután a nyomdászok és majd mi is... A legmeglepőbb az, hogy míg a kommunizmus alatt 88 könyv látott napvilágot, 1989–1994 között a sorozatban mindössze öt kötet jelent meg. Az 1998-as összegzésben pedig egyáltalán nem jelenik már meg a sorozat. Kár.

A kommunizmus éveire a fiatalabbak már nemigen emlékeznek. 1989-ről az akkori tízévesekben talán annyi még megmaradt, hogy nem kellett többé egyenruhát húzni, lehetett farmerban is iskolába járni. De én, és a velem egyidősek, mi még emlékezhetünk arra, milyen hatással volt ránk egy-egy akkor felfedezett vers, amit addig szigorú cenzorkezek takartak előlünk. Valahogy újra fel kellett akkor fedezni az irodalmat. Mi, akik addig csak az iskolában megengedett irodalmat ismerhettük – esetleg nagyszüleink féltve őrzött kincseit – abban reménykedtünk, hogy a változások újra előhozzák majd a régi kincseket. Egy

részük valóban előkerült, de legnagyobb meglepetésemre nem e sorozat részeként. Talán jó lenne újr gondolni – vagy akár újraindítani – a Romániai Magyar Írók sorozatát, már csak azért is, hogy helyet kaphassanak benne az azóta klasszikussá vált hazai alkotók. Vagy azért, hogy újra megjelenhessenek – másod- vagy harmadszori kiadásban – azok a művek, melyeket ma már antikváriumban vadászunk. „Mert a kötött embert a könyvek viszik a legcsodálatosabb utakra: bejárni a világot. Az olvasó végtelenben jár, az utazó csak a földet utazhatja körül.”

RÁCZ ÉVA

Harminc év telt el a Kriterion Könyvkiadó fennállása óta, harminc éve annak, hogy ez a kiadó szolgálja a romániai magyar és nem magyar olvasótáborát, ellátja színvonalas és hasznos olvasnivalóval. Túl azon, hogy a kiadó megjelentette romániai magyar írók munkáit, idegen nyelvű kiadványokat, tudományos műveket és szakkönyveket, a világirodalmat is hozzáférhetővé tette olvasói számára.

Az első harminc év világirodalma

A Kriterion külön sorozatok életre hívásával gondoskodott arról, hogy a világirodalom legjelentősebb alkotásai eljussanak a könyvbarátokhoz. Az igen elterjedt Horizont Könyvek sorozat rögtön a 70-es években indult, többnyire igen nagy (néha harmincezres) példányszámban jelentette meg a könyveket, ennek köszönhető, hogy a jól ismert fekete-fehér borítójú sorozat ma is minden könyvszerető ember polcán megtalálható több méterben. Ebben a sorozatban a 70-es években olyan művek jelentek meg, mint például Az Ezeregyéjszaka meséi, Bulgakov Mester és Margarita című népszerű regénye, Balzac egyik legismertebb műve, az Elvesztett illúziók, Albert Camus két kisregénye, a Közöny és a Bukás, Joseph Conrad két regénye (A Narcissus négere, Lord Jim); a névsorban ott találjuk még többek között Dosztojevszkijt, akinek három műve is megjelent (Bűn és bűnhődés, Ördögök I–II., A félkegyelmű), Theodor Dreisert (Amerikai tragédia I–II., Carrie drágám). Thomas Mann szintén három regénnyel képviselteti magát (A Buddenbrock-ház, Egy szélhámos vallomása, Lotte Weimarban), de ezekben az években jelent meg többek között (és a teljesség igénye nélkül) Gabriel Garcia Marquez Száz év magány című regénye, Flaubert Bovarynéja valamint Émile Zola két munkája is. A sorozatot nem szentelték teljes egészében a világirodalomnak, tehát ha a román és magyar írók munkáit nem számítjuk bele, akkor 1970-től 1979-ig összesen 92 világirodalmi alkotás jelent meg a sorozatban.

Ugyanebben a időszakban indult a Lektúra sorozat is, amely, mint azt a neve is mutatja, elsősorban a könnyedebb műfajok kedvelőinek kínált színvonalas olvasmányt. Ebben a sorozatban a szórakoztatóbb könyvek dominálnak, vegyünk példának Jerome K.

Jerome méltán népszerű regényét (Három ember egy csónakban), de itt jelent meg az orvosregények kezdetének számító Réztábla a kapu alatt, A. J. Cronin tollából, vagy minden idők egyik legnépszerűbb történelmi kalandregénye, az Elfújta a szél (szerzője Margaret Mitchell). Azonban nem könyvelhetjük el pusztán a szórakoztató irodalom terjesztőjeként a sorozatot, hiszen olyan könyvek is szerepelnek a listán, mint Oriana Fallaci riportregénye (Ha meghal a nap), Henry Charrière Pillangója vagy Daniel Keyes megrázó munkája, a Virágot Algeronnak. A sorozatban összesen harminckét kötet jelent meg ebben az időszakban. Sorozaton kívül, külön tartják számon a drámákat, amelyekből szintén a 70-es években összesen tizenhét jelent meg Edward Albeetől Ibsenen át egészen Molière-ig.

A 80-as években tovább mennek a már jól bevált sorozatok, évente mintegy 6–8 kötetet jelentetve meg mindkét esetben. Néhány jelentősebb szerző és műve ezekből az évekből: Flaubert: Érzelmek iskolája, Heinrich Böll: Katharina Blum elveszett tisztessége (1981), John Galsworthy: A Forsyte Saga I–II. (1983), ezt követte két év múlva a Modern komédia két kötete, Jane Austennek két regénye jelent meg a Lektúra sorozatban ezekben az években, a Meggyőző érvek és a Büszkeség és balítélet, de ugyanekkor jelent meg Virginia Wolftól az Orlando és a Hullámok, Dante Isteni színjátéka, George Sand kétkötetes Consuelója, Thomas Hardy egyik legismertebb műve, az Egy tiszta nő, Tolsztoj Anna Kareninája két kötetben, Edgar Allan Poe novelláskötete (A kút és a inga), Francesco Petrarca Daloskönyve, vagy Bohumil Hrabal kisregénye, a Táncórák idősebbeknek és haladóknak.

A sikersorozatnak azonban csúfos vége szakad, ugyanis 1990-től mintha egyre kevesebb világirodalmi alkotás látott volna napvilágot a Kriterion kiadásában, szaporodott viszont az idegen nyelvű kiadványok száma, ami természetesen nem pótolja a hiányt. Ekkoriban jelent meg ugyan Shakespeare szonettjeinek gyűjteménye, Dosztojevszkijtől A Karamazov testvérek I–II., Charles De Costertől a Thyl Ulenspiegel, valamint ifj. Alexandre Dumas nagysikerű regénye, A kaméliás hölgy, és itt nagyjából vége is szakad a listának. A 90-es évek második részéből viszont mintha teljes egészében kimaradt volna a világirodalom, ami elég elszomorító, hiszen manapság is nagy szükség van arra, hogy ezek az alkotások a szélesebb közönség számára is hozzáférhetőek legyenek.

A Kriterion az első harminc évben sikeresen töltötte be a feladatát, hiszen általuk több ezer kötettel lehettek gazdagabbak a könyvek szerelmesei. Ezért reméljük, hogy az elkövetkező évek visszállítják a világirodalom becsületét, és újra hozzáférhetővé válnak a legújabb és a legnépszerűbb kiadványok.

30 év néprajz a Kriterionnál

Deszakralizált világunkban felbecsülhetetlen értékét képviselnek mindazok a szellemi és tárgyi emlékek, amelyek valamikor az élet ritusainak nélkülözhetetlen kellékei voltak, frissítő forrásai a népi lélek mindennapjainak. Hála a néprajzkutatók és -gyűjtők áldozatos munkájának, amiért felvállalták a népi kultúra mára feledésbe tűnő zegzugainak a feltárását az olvasóközönség előtt. De köszönet illeti méginkább azokat a művelődési intézményeket – amilyen a Kriterion Könyvkiadó –, amelyek lehetőséget biztosítanak a szépirodalmi, nyelvészeti, történelmi, művészettörténelmi munkák mellett a néprajzi és népművészeti kéziratok megjelenésére is.

Kisebbségi helyzetünkben ezen írások nem csak önismeretünkhöz mutatnak helyes irányt, hanem a szülőföld, magyar közösségünk iránti viszonyulásunk újra- és újrafogalmazását kényszerítik ki belőlünk, olvasókból. Az elidegenedés és elgépiesedés következtében talán sohasem volt időszerűbb az ilyen jellegű olvasmányok áttekintése, a hagyományok rendszerezése a világ egyre bonyolultabbá és kiismerhetetlenebbé váló értékrendjében.

A Kriterion úttörő tevékenysége e téren a diktatúra legszorítóbb időszakában a néprajzi kötetek tucatjával lepi meg az olvasókat. A kisebbségi érdekeket szolgáló kiadó színvonalas folklorisztikai kiadványai dr. Kós Károly néprajzkutató munkásságával tűnnek ki már a 70-es évek elején. A néprajzkutatás terén szaktekintélynek számító Kós Kőrő csakhamar lelkes kutatók szerveződnek, akikkel együtt komoly népművészeti tájmonográfia-sorozat kiadása indul meg. Szentimrei Judit és Nagy Jenő közreműködésével Kós Károlynak a 70-es évek során három nagyszabású tájmonográfiát sikerül összehoznia, amelyek Erdély különböző vidékeinek néprajzi változatait rajzolják meg. Ezek a következők: Kászoni székely népművészet (1972), Szilágysági magyar népművészet (1974), Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet (1978). Negyedik közös tájmonográfiájuk 1981-ben jelenik meg Moldvai csángó népművészet címmel.

Kós Károly néprajz iránti szenvedélye egyéni munkáiban is ugyanúgy megnyilvánul, mint a közösen létrehozott gyűjteményekben. Olyan tudományos értékű tanulmányokat jelentet meg a Kriterionnál, mint a Népélet és néphagyomány (1972), Tájak, falvak, hagyományok (1977), melyek minden bizonylany példaeértékű és ösztönző hatással bírtak a folklorisztika művelőire.

A népballadák aranybányájának teléreit már 1970-ben feltárja Kallós Zoltán Balladák könyve című kötetével, melyet a Kriterion Szabó T. Attila tanulmányával adott közre. Néhány évvel később pedig Faragó József tanulmánykötete, a Balladák földjén.

Albert Ernő és tanítványai szintén balladák után

kutatva sajátos kincsekre bukkan Háromszéken. Fel-fedező útjának eredményeként a Háromszéki népballadák című könyvvel jelentkezik a könyvpiacra, 1973-ban.

Ráduly János, kibédi néprajzos 1975-ben Kibédi népballadák címmel egy marosszéki gyűjteményt jelentet meg.

Elindultam hosszú útra – a kibédi Majlát Józsefné Ötvös Sára népballadáit magába foglaló kötet szintén Ráduly János gyűjtőmunkájának eredményeként került a Kriterionhoz kinyomtatásra, 1979-ben.

Népballadánk szatmári változatait Bura László és munkatársai gyűjtik össze, amelyeket kísérelő dallamukkal együtt 1978-ban ad ki a Kriterion, Szatmári népballadák – címmel.

Balladakincsekről szólva a román népballadákat sem hagyhatjuk szó nélkül. A Márk vitéz (1974) című gyűjtemény Petre Cretul Solcan repertoárjából nyújt válogatást, Faragó József gondozásában. Ugyancsak Faragó munkája révén veheti kézbe az olvasó két évvel később a Három testvér, kilenc sárkány című román balladagyűjteményt. A Szarvasokká vált fiúk – román kolindagyűjtemény Kiss Jenő fordításában, Faragó József gondozásában a román nép sajátos gondolkodás- és érzésvilágába nyújt betekintést.

Erdély harmadik nemzetének, a szászoknak népköltészeti hagyományaiból kínál izelítőt az a két nyelvű válogatás, amelyet Kányádi Sándor tolmácsol, s melynek címe: Egy kis madárka ül vala (1977).

A Kriterion egyetemesség felé való nyitottságát bizonyítja a Kalevala 1972-es kiadása, Nagy Kálmán fordításában, valamint Az Ezeregyéjszaka meséinek Honti Rezső általi magyar nyelvű tolmácsolása, 1977-ben.

A gyermeknevelésben oly nélkülözhetetlen mesék közül a népmesék kifogyhatatlan élményforrásai a lélekeknek. A kecskés ember (1972), Kolumbán István gyűjteménye a legszebb udvarhelyszéki meséket kínálja a gyermekeknek.

Nagy Olga, a mesevilág kiváló ismerője, 1974-ben egy teljes esszéket jelentet meg a népmeséről. A címe: Hősök, csalókák, ördögök. A táltos törvénye (1978) című könyvében pedig a népmese esztétikumának gyökereit és hatásait boncolgatja. 1981-ben a Kriterion kiadja Gazda Klára azóta is nagy népszerűségnek örvendő gyűjtését, a Gyermekvilág Esztelneken címűt.

A folklor és folklorisztika kérdéseinek behatóbb tanulmányozása végett a Kriterion 1977-ben Kós Károly kezdeményezésére Népmisemeri dolgozatok – név alatt egy olyan tanulmányorozatot indít útjára, amely meghatározza a folklor-kutatás további módszereit. Főszerkesztője, Kós Károly, majd később Faragó József is minden jelentős néprajzi szakértőnek megjelenési helyet biztosít a kötetben.

A Kriterion 70-es évekbeli könyvtermelése a néprajz terén meghaladja a harminc kötetnyit, ami a többi szakterülethez viszonyítva is jelentős teljesítménynek számít.

A sokszerzős munkák közül vétek volna említés nélkül hagyni a népi kultúra tárgyi értékeit felcsilálgató a Kalotaszegi magyar népviselet (1977), Faragó József, Nagy Jenő és Vámszer Géza közös munkáját. Népszerű volt az Udvarhelyi varrottások (1976) című kiadvány, Cs. Gergely Gizella és Haáz Sándor gyűjteménye.

Ami még érdeklődésre tarthat számot, az a népköltészet egyik sajátos területét felölelő műfajból, a virágénekekből kínál számunkra egy csokorra valót, Haja, haja, virágom (1970) címmel, Szabó T. Attila gondozásában.

Banner Zoltán Csillagfaragók című kötetének középpontjába népi alkotókat állít, akárcsak Kallós Zoltán az Új guzsalyam mellett (1973) című gyűjtésében. Benne egy klézsei asszonyt szólaltat meg, aki gyönyörű dallamokban engedí szárnyára lelkének emlékeit.

Egy csokorra való népdallal szolgál a nótakedvelőknek a Szilágysági magyar népzene (1979) című munkájában Almási István.

A magyar folklór talán leggazdagabb gyűjteményében, Kriza János Vadrózsák-jában azonban bármilyen alkalomra illő alkotást megtalál az olvasó. A magyar néprajzkutatás és -gyűjtés elindítójaként számontartott gyűjteményt 1976-ban adja ki a Kriterion, s egy évre rá Vámszer Géza Életforma és anyagi műveltség címmel néprajzi kérdésekről írt tanulmánykötetét teszi közzé.

A 80-as évekbeli néprajzi kiadványok a Kriterion körében számszerűleg megközelítik a 70-es éveket, bár a hatalom egyre gyakrabban szól bele a kiadó politikájába, a kiadási tiltások már nyilvánvalóvá válnak. De a tiltások ellenére is Kós Károly és Faragó József folytatják a Népismereti Dolgozatok kiadását, s 1981-ben, majd 1983-ban újabb kötetekben jelenhetnek meg a lelkes gyűjtők és kutatók írásai.

Az ebben az időszakban megszületett néprajzi munkák a népi élet különböző területeire vezetik olvasóikat. Betekintést nyerhetünk például a népi gyógyászat titkaiba, Vasas Samu jóvoltából, akinek Népi gyógyászat című kalotaszegi gyűjtése 1985-ben lát napvilágot a Kriterionnál. A kötetet Keszeg Vilmos, Rác Gábor és Szabó T. E. Attila lektorálták. Kalotaszegen maradvá Szabó Attila és Péntek János közös munkájukban, az Ember és növényvilágban (1985) Kalotaszeg növényzetéről és népi növényismeretéről tesznek közzé gazdag ismertetőt, csakúgy, mint korábban Ezerjőfű című, etnobotanikai útmutatójukban. A Virágok vetélkedése (1983) című kötetben pedig Faragó József régi magyar népballadából állít össze válogatást.

A népballadák kiapadhatatlan forrásáról tanúskodik Pozsony Ferenc az Álomvíz martján. Feketeügy-vidéki népballadák (1984) című gyűjtőmunkája is, amelynek anyagára Kovászna megyében bukkan.

A népi líra vonzásában szólnunk kell az olyan gyűjtésekről is, amelyek a felfedezett alkotásokat eredeti szövegkörnyezetükben tüntetik fel. Ilyenek Seres András Barcasági magyar népköltészet (1984) című köteté, valamint a Magyaró énekes népzeneje (1984) címet viselő gyűjtemény, amely egy Felső-Maros menti falu magyar néphagyományából nyújt ízellítőt Jagamas János közlésében.

Albert Ernő néprajzkutató adatközlőjét faggatva gyönyörű népdalcsokrot hív elő az emlékezet mélyéből. Gyűjteményének az Édesanyám sok szép szava (1989) címet adja.

A népdalok gyűjtésének vitáiról értekezik Jagamas János A népzene mikrokozmoszában című tanulmánykötetében, amelyet 1984-ben ad ki a Kriterion. Ugyanebben az évben Nagy Jenő is közzéteszi dialektikai-néprajzi tanulmányát, Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok címmel.

A változó társadalmi életben a néphagyományok is koronként más-más értéket kapnak a közösségekben. Néphagyományok új környezetben (1987) címmel tizenhat néprajzkutató közül színvonalas tanulmányorozatot a néphagyományok jelenkori értelmezéseinek tükrében.

Ráduly János 1987-ben ismét kézirattal jelentkezik, melyet Keszeg Vilmos és Nagy Olga lektorál. A kötet címe: Mikor a szolgának telik esztendeje.

Aki a kézimunkázásban leli örömét, az bátran forgathatja Palkó Attila, Portik Irén és Zsigmond József Felső-Maros vidéki varrottasok (1985) című kötetét, vagy akár a Kézimunkázók könyve (1986), Gazdáné Olosz Ella gyakorlati célú gyűjteményét.

A kiadványok között a gyermekek is megtekinthetik a mesék gazdag skáláját. Koczkás Sándor meséit Világszép asszony címmel Faragó József lektorálta, melyet szintén 1984-ben adnak. 1981-ben Vöő Gabriella Tréfás népi elbeszélések című kötetével teremti meg a szórakozás lehetőségét.

A népi igazmondások gyűjteményének 89-es kiadása sem hiányozhat az érdeklődők asztaláról: Vöő Gabriella Igaz ember igazat szól címmel a romániai magyar folklór legtöbb közmondását kötetbe foglalja.

A 90-es években a Kriterion Könyvkiadó néprajzi könyvtermése jócskán megfogyatkozott. Köszönhető ez elsősorban az egyre-másra megalakuló könyvkiadóknak, meg talán a globalizációnak mint világjelenlenségnek. Manapság ugyanis egyre kevesebben kutatják a falut, s ennek egykori hagyományos rítusvilága is letűnt idők, egyeseket megmosolyogtató ceremóniájává vált. Akik viszont magnóval a kezükben ma is be-bekopognak öreg nénikhez és bácsikhoz rögzíteni, ami még menthető, azok alapos ember- és szakismerettel jelentetik meg írásaikat. Említésre méltó Keszeg Vilmosnak A folklór határán (1991) című könyve, melyben a népi írásbeliség verses műfajait boncolgatja.

Balázs Lajos Az én első tisztességes napom... (1994) című színvonalas monográfiája a párválasztás és lakodalom korszerű folklorisztikai és filológiai vizsgálatát kínálja az olvasóknak.

Ráduly János újabb gyűjteményét 1990-ben adja ki, melynek címe: Hold elejti, Nap felkapja. A kibédi találos kérdések tára mindenki számára szórakoztató és fejtető munkát jelenthet.

1995-re a Népismereti Dolgozatok sorozat már olyan nélkülözhetetlen fórummá nővi ki magát, amely nélkül az erdélyi olvasóközönség aligha szelezhetne tudomást az egyszemélyes néprajzi műhelyek működéséről, eredményeiről. Olyanokról, mint amelyben T. Csögör Enikő gyűjtőmunkája folyt évenként keresztül. Az óriási munka 1998-ban Tordatúr hiedelemvilága címen kerül kiadásra.

Faragó József összesítő válogatást ad közre Ószékely balladák címmel, melyben balladakincsünk legszebb darabjait ajánlja és olvasásra. Nem csak olvasásra, de méginkább éneklésre tesz közzé Gáspár Attila 67 szilágysági nótát 1998-ban a Kriterionnál, a címe: Vén Zilahra száll a lelkem.

SZILÁGYI ERZSÉBET

A Téka emlékiratírói

Fennállásának harmincadik évét ünnepli idén (2000-ben) a Kriterion Könyvkiadó. Nekünk, romániai magyaroknak nagyon sokat jelentett és jelent ez a kiadó. Sokat köszönhetünk neki. Gondoljunk csak a diktatúra éveire, amikor külföldi könyv alig vagy egyáltalán nem léphetett át a határt, a belföldi kiadók pedig szigorú ellenőrzés alatt álltak. A Kriterion szerkesztői azonban igyekeztek az olvasóknak minőségi szellemi táplálékot nyújtani. A magyar- és világirodalom remekéhez egyaránt hozzájuthattunk jóvoltukból.

A Téka sorozat a Kriterion egyik igen változatos sorozata: levelezéseket, esszéket, tanulmányokat, eszmevitattásokat, naplókat, útleírásokat, emlékiratokat egyaránt találunk könyveiben. 1970 és 1993 között mintegy százötven kötet jelent meg ebben a sorozatban. Vegyesen hozta a magyar és külföldi írókat, az egyetlen restrikció a „régiség” volt – legalább ötven év kellett hogy elteljen a szerző halálától, ahhoz, hogy műve napvilágot láthasson a sorozatban.

A diktatúra idején a Téka sorozat könyveinek megjelenési példányszáma 10 000 körül forgott, sőt sok esetben jóval meghaladta azt. 42 000 példányban jelent meg például a Gondolatok a szerelemről című összeállítás – 12 000 példányt adtak ki 1970-ben és 30000-et 1973-ban, az utánnomáskor. A Marco Polo utazásaiból pedig 30 000 példány került piacra 1986-ban. A változás utáni években sajnos csappanás állt be a példányszámokban. Természetesen a piacon megjelent rengeteg könyv, az infláció és az olvasottság csökkenésének számlájára lehet írni ezt a fogyatkozást. A 90-es évek végére már csak 1000–3000 példányt nyomtatnak egy-egy könyvből (az olvasóközönség szűgyene).

Említésre méltó Csehi Gyula és Mikó Imre neve, akik kezdeményezői és első szerkesztői voltak a sorozatnak. Benkő Samu és Horváth Andor is sok Téka könyvet szerkesztett.

A továbbiakban megpróbálom felsorolni a sorozat emlékiratíróit. A feladat azért nem egyszerű,

mert el lehet vitatkozni afölött, hogy mely művek tekinthetők emlékiratoknak és melyek nem. Saját válogatásom a magyar emlékiratírók közül: Apáczai Csere János: Magyar logikácska, 1975 – Szigeti József gondozásában (10 000 pld.), Apor Péter: Metamorphosis Transilvaniae, 1978 – Lőrinczy Réka gondozása (11 300), Bethlen Gábor: Levelek, 1971 – gondozta Bernád Ágoston (5 900), Bethlen Miklós önéletírása, 1971 – gondozta Bernád Ágoston (5 900), Bocskai István: Levelek, 1992 – válogatta és bevezetéssel ellátta Benda Kálmán, Bölöni Farkas Sándor naplója, 1971 – előszóval ellátta Jancsó Elemér (12350), Madách Imre: Levelek, 1982 – válogatta és a jegyzeteket készítette Kántor Lajos (10 000), II. Rákóczi Ferenc: Fejezetek a Vallomásokból, 1976 – gondozta Benkő Samu (22 000), Rétyi Péter naplója, 1983 – elszót írta Maria Ursutiu (10 000), Széchenyi István: Közjóra való törekedések. Szemelvények (Napló), 1981 – összeállította Benkő Samu (15 000), Szenci Molnár Albert: Napló és más írások – Benkő Samu gondozásában (5 000), Aradi vértanúk naplói, 1991 – válogatta Katona Tamás.

Külföldi emlékiratírók

Avvakum protopópa önéletírása – Jepifanyij szerzetes önéletírása, 1979 – Török Imre előszavával (5 400), Dino Compagni krónikája korának eseményeiről, 1989 – Kiss András gondozásában (8 500), Machiavelli, Niccolò: A fejedelem. A luccai Castruccio Castracani élete, 1991 – jegyzeteit készítette Szegő Katalin, Renard, Jules naplója, 1993 – válogatta, a bevezetőt írta Horváth Andor, Saint-Simon herceg: Emlékiratok, 1979 – gondozta Horváth Andor (15000), Samuel Pepys naplójából (1660–1669), 1970 – gondozta Semlyén István (3000), Tacitus: Sorsfordulatokban gazdag kor, 1984 – Bodor András gondozásában (5 500), Tolsztoj, L. Ny.: Gyónás (Napló - Levelek), 1978 – Szilágyi Júlia gondozásában (6 800).

VALKAI KRISZTINA

(A 2000 decemberében Kolozsvárt tartott Kriterion Napokon elhangzott előadásokat némileg rövidített formában adjuk közre.)

Erdélyi magyar közművelődés és könyvtárügy

Hargitafürdön augusztus 24–26. között szervezett az Erdélyi Magyar Kultúra 2000 rendezvény-sorozat részeként a Hargita Megyei és Városi Könyvtár valamint a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete az Erdélyi magyar közművelődés és könyvtárügy címmel konferenciát.

A rendezvény eredeti célkitűzései között ilyen témák szerepeltek: a könyvtár feladatainak körvonalazása az erdélyi magyarság életében; a könyvtár jövőképeinek megfogalmazása; fejlesztési stratégiája, együttműködési lehetőségek megvitatása.

Feladatkör, jövőkép, stratégiák... mind-mind a (könyvtáros)szakma elméleti szintjéhez tartozó fogalmak. A Hargita Megyei és Muncipiumi Könyvtár Románia könyvtárai között közepes méretűnek számít, ha az állomány nagyságát vesszük figyelem-

be, az alkalmazottak száma szerint pedig egyike a legkisebb megyei könyvtáraknak. Ez azt jelenti, hogy munkatársai elsősorban a szakma gyakorlati szintjét művelik, ellátják az intézmény működéséhez elengedhetetlenül szükséges feladatokat.

A Hogyan tovább? kérdés megválaszolására szükséges a kitekintés a mindennapoktól gyakran oly távol álló elméleti szint felé.

A közösség kulturális-információs központjává válni – intézményünk jövőképe. Ez meghatározza feladatkörünket, fejlesztési elképzeléseinket. A témát a könyvtárak szemszögéből közelítették meg előadásaikban Kopacz Katalin és Varga Róbert, a csíkszeredai, illetve a kaposvári könyvtár igazgatói, valamint László Anna, a Dévai Megyei Könyvtár munkatársa. Szintén a téma kapcsán betekintést

nyerhettünk egy, a közkönyvtáraktól eltérő feladatkört betöltő könyvtár munkájába: Róth András Lajos, a Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár munkatársa a Schola Orbis iskolatörténeti adatbázis létrehozásáról értekezett, ennek jelentőségéről a magyar kultúrtörténet számára. A munkamegosztás lehetőségét és szükségességét példázza a két könyvtár-típust képviselő előadók mondanivalója: a naponta több száz olvasót kiszolgáló közkönyvtárak kevés munkatársának nem adatik meg az elmélyült történeti, vagy más jellegű kutatások lehetősége, viszont a közkönyvtárnak tudnia kell a kutatások létezéséről, meg kell teremtenie az összeköttetést a forrás és az igénylő között. A témához kapcsolódtak a nagyváradi és a kolozsvári magyar közösség önszervezési kezdeményezés útján létrehozott könyvtárainak vezetői, Tavaszí Hajnal illetve Pillich László előadásai.

A magyarságról értekezett a társadalomtudós módszerével Tóth Pál Péter, budapesti szociológus.

Pillich Katalin ismertette a romániai magyar könyvtárosképzés helyzetét a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárat pedig Poráczky Rozália, az intézmény helyettes igazgatója mutatta be.

Kálóczy Katalin elemezte a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatási törekvéseit, feltevéseit; általános elvként elvárják a határon túli magyar közösségektől, hogy megfogalmazzák saját problémáikat, megoldásokat találjanak, így ezek kivitelezésére anyagi támogatást kaphatnak.

Könyvtári vonatkozásban létezik egy fejlesztési program, mely szerint a NKÖM régióként kiválaszt egy támogatandó könyvtárat, azzal a feltétellel, hogy a támogatott könyvtár vállalja az adott térségben működő magyar könyvtárak együttműködésének szervezését, gondoskodik a helyi könyvtárugyet építő szolgáltatások, képzések megszervezéséről, a támogatás keretében kapott vagy pályázati pénzből vásárolt dokumentumok elosztásáról. A Székelyföld támogatott könyvtára a Kovászna Megyei Könyvtár,

Közép-Erdélyben a kolozsvári székhelyű Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány részesül támogatásban.

Könyvtári rendezvényeken megszokott eljárás a gyakorlati és az elméleti problémák, valamint a szervezési kérdések egy alkalommal való megbeszélése. Hargitafürdőn is így történt, a tágabb érdeklődésre igényt tartó konferencia mellett szakmai képzésre és egyesületi gyűlésre is sor került.

A szakmai képzés a nem hagyományos, de könyvtárainkban egyre gyakrabban előforduló dokumentumok (audio, video, elektronikus dokumentumok) formai és tartalmi feltárásának ismertetését célozta Jávory Gitta – a budapesti OSZK munkatársa – szakszerű irányításával.

A Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete ez alkalommal megtartotta az évi közgyűlést.

Kiss Jenő, az egyesület elnöke, a Kovászna Megyei Könyvtár igazgatója, ismertette az elmúlt év eseményeit, különleges fontosságot tulajdonítva egyesületünk önálló jogi személyként való bejegyzésének (eddig az EMKE szakosztályként működtünk). Az önállósulást a kialakult helyzet tette szükségessé, többek között megemlítette a Romániai Közkönyvtárak Könyvtárosainak Egyesülete (Asociația Națională a Bibliotecarilor din Bibliotecile Publice din România) ajánlatát a társult tagságra vonatkozóan. A romániai magyar könyvtárosok közül többen is tagjai egyénileg az említett egyesületnek, de társult tagsággal jobban tudnánk érvényesíteni speciális szakmai igényeinket: magyar nyelvű szakmai képzés, a romániai magyar kiadványok beszerzése, egységes feldolgozása stb.

Külön élményt jelentett Spielmann Sebestyén Mihály esszéje: Miért nem, ha igen. Olvasási zavaraink anatómiájához.

A helyzetjelentésként is értékelhető előadással zárult konferenciánk, az elhangzott előadások anyagát szeretnénk kötetben megjelentetni.

BEDŐ MELINDA

Elektronikus dokumentumok a helyismereti gyűjteményben

Az alábbi kivonat a KKK 2000. novemberi számában megjelent beszámoló alapján készült.

Szeptember 7–8-án került sor az országos szakmai napokra, az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete és Bibliográfiai Szekciója rendezésében, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Verseghy Ferenc Könyvtárban. A szakmai program előadója, Takáts Béla számolt be az Interneten megjelenő helyismereti információk, dokumentumok kezeléséről és szolgáltatásairól. A jelenlevők a Verseghy Könyvtár honlapját tekinthették meg, valamint ízelítőt kaptak a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Elektronikus Könyvtár tartalmából is. Az utóbbi a helyi szerzők alkotásait digitalizálja; szép- és szakirodalom, cikkek s egyéb írások olvashatók teljes terjedelemben. Tárgyszavas visszakeresést is lehetővé tesznek, a Text Lib rendszer segítségével. Szó esett a digitálisan létező, de nem publikált szövegállományok adatbázisa szervezéséről.

Végezetül Takáts Béla tájékoztatta a résztvevőket a helyismereti könyvtárosok megindult levelezőlistájáról.

Zenei könyvtárosok tanácskozása Szegeden

Az alábbi kivonat szintén a KKK 2000. novemberi számában jelent meg, a beszámolót írta Tóth Katalin.

A Somogyi könyvtár és az MKE Csongrád megyei Szervezete kétnapos szakmai értekezletet tartott (szeptember 28–29-én) a zenei könyvtárosok számára.

Gócza Julianna képviselte Magyarországot a IAML 2000. évi edinburghi tanácskozásán. A Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége 1951-ben alakult, folyóirata a Fontes Artis Musicae. A lap előfizetése egyúttal a IAML tagságát is jelenti. Magyarország az 1960-as évektől vesz részt a nemzetközi szervezet munkájában.

A IAML nemzetközi programok egyik aktív rész-

vevője a RIML nyomtatott változata 1967 óta jelenik meg. A magyarországi zenetudományi szakirodalom Gupcsó Agnes erőfeszítéseit dicséri.

Vida Eszter a Budapesten megrendezett IAMIC (Zenei Információs Központok Nemzetközi Szövetsége) tanácskozásáról számolt be. A IAMIC a korábban létesült IAML szervezetéből vált ki 1980-ban. Alapvető feladatuk a kortárs zenére vonatkozó információk gyűjtése, de központi könyvtári szolgáltatásokat is nyújt.

Dobó Katalin a zenei dokumentumok Corvina-rendszerben történő feldolgozását mutatta be.

Bánffi Ilona és Sósne Karácsonyi Mária Szeged szimfonikus zenei életéről és zenei egyesületeiről tartott előadást, Szász Krisztina a Szegedi Önkormányzat szempontjából ismertette a település zenei művelődését.

Földes Imre professzor olyan korszakokról és művekről nyújtott áttekintést, amelyekről összefoglalás a magyar zeneművészetben alig jelent meg.

KÖNYVTÁRI INTÉZET

Dippold Péter a Könyvtári Intézet kinevezett igazgatója beszámolójából idézünk, amely a Könyvtári Levelezőlap 2000/11-es számában jelent meg.

A Könyvtári Intézet az Országos Széchényi Könyvtár részjogú szervezeti egysége, amelynek élén igazgató áll, akit az OSZK főigazgatója a miniszter egyetértésével nevez ki. Feladata a „könyvtáraknak illetve a könyvtári rendszernek nyújtott szakmai szolgáltatás”, azaz szakemberek továbbképzése, iskolarendszeren kívüli képzés; szakmai információk szolgáltatása szakkönyvtárán keresztül; állománygyarapítást segítő információk szolgáltatása a magyarországi könyvtérmérsről; kutatási és fejlesztési feladatok; szabványok, szabályzatok elkészítésében való részvétel; irányelvek, normatívák kidolgozása, módszertani tevékenység; könyvtári statisztikai adatok összesítése, elemzése, szolgáltatása, valamint a könyvtárak és a társadalom közti kapcsolat fejlesztése.

Három szerepet kell felvállalnia működése során: a kezdeményező szerepet, a szolgáltató szerepet és a közvetítő szerepet. Ez utóbbihoz meg kell teremteni a többirányú és több szinten folyó kommunikáció lehetőségét a könyvtár és a társadalom, a könyvtárak és a minisztérium, az információk létrehozói és a könyvtárak stb. között. Ennek érdekében olyan információs háló kell kialakítani, amely a szolgáltatásokat, fejlesztéseket és kezdeményezéseket a legmagasabb színvonalon segíti.

A Könyvtári Intézetnek saját erőforrásain kívül információkkal és főleg kapcsolatokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a feladatok megoldást nyerjenek. A kapcsolatok, információk összefogásának helye a Könyvtári Intézet szakem-

bergárdája, illetve honlapja. Az itt dolgozó munkatársak, személyes tanácsadással, a honlap pedig megfelelően strukturált információ- és linkgyűjteménnyel kíván tájékozódást adni a magyar könyvtárosoknak. A honlap fejlesztését 2001 elejétől tervezik.

Az alábbiakban a Könyvtári Intézet 2001-es munkaterv-vázlatából idézünk:

A 15–18 éves korosztály olvasáskultúrája, különös tekintettel a könyvtár és a számítógép használatára (országos vizsgálat pályázati és programfinanszírozási támogatással).

Tanfolyamok programjainak elkészítése, akkreditáltatása (feldolgozó tanfolyamok, kommunikációs és vezetői tréningek, rövid számítógépes kurzusok).

Könyv- és papírrestaurátor képzés szervezése, tankönyvsorozat kiegészítése.

Az erdélyi könyvtárosok továbbképző tanfolyamának szervezése, újabb területek bevonása a továbbképzési rendszerbe (Vajdaság, Kárpátalja).

A Könyvtári Figyelő, a MAK-SZAB és a HLISA című szakmai kiadványok szerkesztése és kiadása.

Dokumentációs munka: a MANCI építése, hungarika-feldolgozás, a magyar könyvtári szakirodalom retrospektív feldolgozásának folytatása.

Elektronikus szolgáltatások fejlesztése: a szakkönyvtár honlapjának gondozása, linkgyűjtemény összeállítása a könyvtárosok munkáját megkönnyítő magyar és külföldi honlapokhoz, a magyar könyvtárak elektronikus szolgáltatásainak számbavétele.

A Könyvtári Intézet címe: Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári Palota, F-épület 1827; telefon: 224-3819

Múltról és jövőről

Martos Gábor irodalomtörténésznek 1994-ben két „iker-könyve” jelent meg a kolozsvári Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó gondozásában: a Marsallbot a háttérben a harmadik Forras-nemzedék szellemi körét térképezte fel interjúk, egy tanulmány és a szerzők műveiből összeállított válogatás segítségével, míg a Volt egyszer egy Fellegvár a generáció legfontosabb orgánumát, a kolozsvári Igazság című lap ifjúsági mellékletét mutatta be – olvashatjuk az Éjegyenlőség című, legújabb Martos-kötet fűlszövegében. Az előbb említett kötetek mellett azonban meg kell említenünk a szerző legelső kötetét is, az 1989-ben megjelentetett Légkör, szellemi arcvonal és a minőség igénye (Tanulmány az Echinoxról) című művet, amely a jelen alkotás bölcsőjének tekinthető és nem csak a címválasztást illetően. Martos Gábornak, aki jelenleg a Népszava című magyarországi napilap szerkesztője, kulturális rovatának vezetője, sikerült elkészítenie a 60-as évek végétől „mért” (poszt-)modern erdélyi magyar irodalom részletes röntgenfelvételét, összekapcsolva a Kántor Lajos – Láng Gusztáv által feltárt irodalomtörténeti szakaszt (1945–1970) és a gyökeres változásokat hozó 1970–1989-es periódust.

Az Éjegyenlőség olyan 1987 és 1996 között megjelent, illetve előadásként elhangzott írásokat gyűjt egybe, amelyek mindegyike a mai erdélyi magyar irodalommal, annak bizonyos irányzataival, csoportjaival, szerzőivel, kötetivel foglalkozik, mintegy folytatását jelentve a felsorolt, előbb megjelent köteteknek. Éjegyenlőség – napéjegyenlőség – Echinox húzhatjuk ki a logikai szálát, ám olvassuk inkább a szerző ide vonatkozó sorait:

„A szó napéjegyenlőséget je-

lent, azt a napot, amikor a nappal és az éjszaka egyforma hosszú. Valószínűleg ezzel a névadással próbálták a lap indításakor deklarálni – nemcsak a magyar, hanem mindenekelőtt a román, de a német szerkesztők is –, hogy itt valamifajta... hogy is mondjam... jogegyenlőségről van szó, tehát hogy itt mindenki egyforma súllyal szerepel; ahogy egyforma hosszú ilyenkor a nappal és az éjszaka, úgy a lapban is egyformák a román, a magyar és a német közreműködők is.” Az Echinox című lap zanzásított „életrajzán” kívül írásokat olvashatunk a mai erdélyi magyar avantgárdról, a második, a harmadik Forrás-nemzedék illetve a „harmadfeles” Forrás-nemzedék kiadott kötetéről, életéről, filozófiájáról és identitásáról. A három átfogó egységre tagolt kötet (Előzményekről; Kötetekről; Múltról és jövőről) egy olyan világba kalauzol, ahol a hermetikus elzártság, az emberek önmagukba való fordulásának kényszerűsége az új értelmiségi réteg számára nyilvánvalóvá tette, hogy az elsődleges probléma a – meztelen valóságában tiltott és cenzúrázott – gondolat megőrzése és kifejtése. Úgy született az en-

nek a rétegnek egyik alrétéget megtestesítő csoport – a hetvenesnyolcvanas évek fiatal írói nemzedéke – irodalmi és egyéb kulturális megnyilvánulását átszövő metakommunikáció (Tamás Gáspár Miklós meghatározása), mely az oly népszerű elméleti jellegű, sok ponton a filozófiával kapcsolódó, de ugyanakkor a hétköznapi tapasztalatokkal is érintkező breteri esszéstílus megnevezése. „Vajon eljutok-e az emberekig? – nem tudom. De célom megiscsik az. Mert az illúziórombolás korában felmagasodott egy illúzióm: hiszek a társadalmi szolidaritás eszményében” – vallotta Bretter György önéletrajzában. (Korunk. 2000/9, 44.) Ez az ún. kollektív azonosság akkor őrizhető meg sérülésmentesen, ha a sokszálú egyéni viszonyrendszerben mindenki a maga képmását találja a vele egyvívásúak arculatában, ha senkit sem fog már zavarni az individualitásból fakadó különbözőség. Ez az egymásban fellelt önarckép, az értékorientált, humanumcentrikus irodalom bizonyult akkor, abban a konjunktúrában a legerősebb köteléknek, a legidőállóbb tiltakozásnak. Balla Zsófia, Egyed Péter, Szócs Géza, Markó

Béla, Kovács András Ferenc, Visky András, Pataki István, Zudor János és a névsor itt korántsem ér véget. Nevek, művek és talán arcok is, a napéj-, majd az éjegylenlőségben. „Ott most csak éjegylenlőség van” – fogalmazta meg egy 1989-ben készült tévéinterjúban Martos Gábor. Ma talán már nem indokolt erről az éjegylenlőségről beszélnünk az erdélyi irodalom esetében. Most már beszélhetünk az irodalmak echinoxáról. Illetve beszélhetnénk, ha a külső szorítás megszűnése nem vezetett volna a „napéjegylenlőség-teremtés” igényének a halódásához. Most már lehet(ne) Echinouxunk, de hát minek. Martos Gábor Éjegylenlősége talán éppen időben próbál rádöbentenéni a posztmodern erdélyi irodalom egyre hatalmasabb méreteket öltő, külön bejáratú „éjegylenlőségére”.

(Martos Gábor: *Éjegylenlőség. Írások az erdélyi magyar irodalomról. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár, 2000.*)

KLÁRIK ATTILA

Egy friss szakkönyvtár

A kolozsvári Református Katekétikai Intézet könyvtára 1996-ban a Diakóniai Intézetben kapott helyet, azelőtt a püspökség épületében működött. Jenei Tamás lelképásztorral, a könyvtár alapítójával beszélgettünk erről az alakulóban levő, több funkciót is betöltő intézményről. A Katekétikai Intézet elnevezés csak a vallásoktatásra utal (a vallásnárképző szaknak nincs önálló könyvtára), viszont a könyvtár a presbiterképzést, a nőszövetségi munkát is hivatott segíteni. A Teológia könyvtárával szemben, amely kimondottan pedagógiai jellegű könyveket nem gyűjt, itt ezekből bőven találhatunk, beleértve a gyermekek számára készült színes oktatási segédanyagokat. A könyvtár vezetője a tizenkétezer kötet mindegyikét személyesen válogatta össze, könyv-

vesboltokból, hazai és magyarországi antikváriumokból. Pontosan ebben fogható meg a vállalkozás egyedisége. Itt a legtöbb kötet használható, a polcok nem roskadoznak ajándékba kapott könyvektől, és a könyvtáros nemcsak tájékoztatással szolgál, hanem szakmai tanácsadással is, ha egy kezdő lelkész karácsonyi műsort, valamilyen évforduló megünneplését szervezi, akkor jó betérnie ide. A szórványban a lelkész feladata sokrétűbb, mint máshol, példa rá Magyarpalatka, ahol a magyar óvónő hiányát igyekeznek pótolni egészen kicsiknek rendezett programokkal.

A könyvtárat elsősorban a környékbeli lelkészek látogatják, de megtörténik, hogy Székelyföldről is jönnek érdeklődők.

PÉTER EMESE

Sós Zsigmond fametszete

A szavak színeváltozása

Ha Wittgenstein, akkor amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell... De vajon a hallgatásról kép-ződhet-e értelmes beszéd, és hol húzódnak a (wittgensteini) hallgatás határai? Milyen logika, illetve nyelv vezet az előbbi megállapításhoz? Hol megengedett, azaz értelmes a kérdés (nyelvi) jelensége, és mi határolja be az értelmezést? Ha valamiről hallgatni kell, akkor az összes többről beszélni kell, vagy (csak) lehet? A cselekvés, a nyelv, a beszéd, a gondolkodás, a jelentés, a megértés és a valóság közötti kapcsolódás kérdéseire keres választ Györgyjakab Izabella *A szavak színeváltozása* című Wittgenstein-tanulmányában.

Az írás első részében egy filozófiatörténeti betajolás olvasható, amiben a szerző a Wittgenstein-jelenséget a század eleji Bécs kulturális életéhez, illetve a szimbolikus logikához kapcsolva tárgyalja. „A szavak színeváltozása egy történetet rekonstruál, ahol a színeváltozás aktusa egy eredendően vertikális viszonynak (szó–logosz) egy horizontális viszonyra (nyelv–cselekvés) való átfordítását jelenti” – olvashatjuk a Bevezetésben. A „színeváltozást” Györgyjakab Izabella a Wittgensteinéhez méltóan szerkesztett szöveg által világítja meg, amiben a fenomenológiai, hermeneutikai és analitikus szempontok és érvelési módok ütköznek.

A könyv legérdekesebb része a kérdés problematikáját tárgyaló: a kérdés feszültsége a nyelv határainak irányából jöhet, így a mondás lehetőségeiről (a mondhatóságról) árulkodik. A kérdés mint nyelvi-egzisztenciális jelenség több mint a pusztán kérdés, egyben a válasznak mutat irányt és szab határt, adott esetben éppen a kérdés az, ami hallgatást javasol. A csend éppúgy a nyelv lehetősége, mint a mondás. „A kérdés mindig egy válaszadás lehetősége, beleértve a válasz elhallgatását is.” A nyelv világ, és e világ dinamikáját éppen a kérdés adja, mint (nyelvi) cselekvés. A nyelvben mint világban élni annyi, mint kérdezni és újból kérdezni, hogy az igazság megtörténjen. Ily módon a nyelv nem pusztán jelen(i)t, nem megfeleltet egymásnak két entitást (világ–logika) az igazságban, hanem a priori szabály az ontológiai játékban: a kijelentés a lehetőségi felté-

tele annak, hogy a világ és a logika megfelelhesse egymásnak. Az igazságmodell árnyalása kapcsán Györgyjakab Izabella a wittgensteini képeleméletet tárgyalja, majd a kérdező én (metafizikai szubjektum) és a transzcendentális ego azonosítási lehetőségeit taglalja egy fenomenológiai kontextusban. Ugyanarról a szubjektumról van szó: amelyik „nem tartozik a világhoz, de ő a világ határa”, ahogy Wittgenstein írja a *Tractatus*-ban.

Úgymond, a *Tractatus* második része, amit Wittgenstein nem irt meg, etikai jelegű, ez nem az esetlegességről, hanem a bizonyosságról szól(na), hiszen a világban nincs helye semmi másnak az esetlegességen kívül, éppen ezért kell a világon kívül lennie az etikának, máskülönben maga is esetleges lenne. Az etika tehát az „értelmes kérdés határa”.

Az *Értelmezés és leíráselmélet* című fejezetben a Kék és barna füzetek, azaz az átmeneti korszak Wittgensteinja kerül elemzésre. Itt a *Tractatus*-beli strukturális-logikai megközelítés helyébe a tanulás (a nyelv tanulása), a használat, a hit, a kétely funkcionálitásra utaló fogalmi kerülnék. Ebben a kontextusban – állapítja meg a Szerző – „egy nyelv az, ami a használat”. Es a használat első (és állandó) aktusa a tanulás: a szabály(ok)nak, de inkább a kétely és a hit területeinek, az értékrendszereknek és végső soron a világkép, a nyelvjáték megtanulása.

A könyvben található gondolatok egy pálya kezdetén lejegyzett filozófia részei, amit egy több éves következetes kutatói lendület és munka előlegezett meg. A tanulmányban érvényesül a wittgensteini életmű értelmezési lehetőségeinek a gazdagsága: eltérő értelmezési módszereket, illetve elvárásokat működtetve különböző továbbgondolási irányok jelentkeznek. Györgyjakab Izabellának a filozófiai szó és annak határai iránti érzékenysége eddigi tanulmányaiban is kifejezésre jutott, azokra is jellemző a wittgensteini kérdés világossága.

(Györgyjakab Izabella: *A szavak színeváltozása. Pro Philosophia, Kolozsvár, 2000. 100 l.*)

FÜLÖP ZOLTÁN

A romániai kisebbségi oktatás ethosza

A romániai kisebbségi oktatás ethosza (*Ethosul învățământului pentru minoritățile naționale din România*) a címe annak a négy (román, angol, német és francia) nyelven megjelentetett kiadványnak, amely az 1999–2000-es tanév statisztikai adatait illetve a felölelt időszakban közzétett miniszteri rendeleteket ismerteti az – elsősorban szakmabeli – érdeklődőkkel. Hogy mire vonatkozik a címben szereplő ethosz – erkölcs, erkölcsiség – kifejezés, azt csak a szerkesztők tudják megmondani. A Nevelésügyi Minisztérium Kisebbségi Főosztálya által évente megjelentetett kiadvány ugyan felöleli a beiskolázási adatokat, a kisebbségi iskolahálózatot, a tanerőképzés illetve továbbképzés aktuális helyzetét, a főosztály struktúráját és főbb feladatköreit, a Román Alkotmány és a Tanügyi Törvény ide vonatkozó cikkelye-

it, a már említett miniszteri rendeleteket és a teljes egyetem előtti (kisebbségi) oktatás statisztikai röntgenképét, azonban azon túlmenően, hogy ezeknek az adatoknak a hasznossága megkérdőjelezhetetlen, úgy önmagukban semmilyen különös erkölcsiséget nem feltételeznek. A kötet megjelenését a Román Kormány keretében működő Kisebbségvédelmi Hivatal támogatta, az adatok pedig a megyei tanfelügyelőségektől illetve az Országos Statisztikai Hivaltól származnak.

(*Ethosul învățământului pentru minoritățile naționale din România. Editura Studium, Cluj-Napoca, 2000.*)

KLÁRIK ATTILA

ÚJ KÖNYVEK 2000

Csíkszereda

Balogh László: Múltbirtokosok jövő nélkül. Kilenc élettörténet a villogó jelszavak mögül. Pallas Akadémia, 300 l. 19 cm.

Bözödújfalusi szombatások szertartási és imádságos könyve. Közéleteszi és a bevezetőt írta Kovács András. Pallas Akadémia, 248 l. 16 cm.

Csiki László: Visszaút – 1985–2000. Pallas Akadémia, 152 l. 24 cm.

Dávid Gyula: Erdélyi irodalom – világirodalom. Tanulmányok, cikkek, jegyzetek. Pallas Akadémia, 410 l. (Bibliotheca Transsylvanica).

Domokos Géza: Igevár. Kriterion-történet tizenkét helyzetképben elmondva. Az utószót írta: Egyed Péter. Pallas Akadémia – Polis. Csíkszereda–Kolozsvár, 224 l. ill., 20 cm ISBN 973-9287-88-2

Duma István András: Én országom, Moldova. Hargita Kh, 124 l. ISBN 973-99440-2-7

Gergely Katalin: „Sátorát letetem romló testemnek...” Halottas és temetkezési szokások Gyergyószentmiklóson. Pro Print, 200 l. ill., 20 cm.

„A Homoród füzes partján...” Dolgozatok a Székelyföld és a Szászöld határvidékéről. Szerk. Cseke Péter és Hála József. Pro Print, 424 l. 24 cm.

Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, Gagy József, Oláh Sándor: Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban. Pro Print, 200 l. 21 cm. (Helyzet könyvek)

Kifestőkönyv. Rajzolta Csillag István. Pallas Akadémia

Kozma Mária: Partomlás. Regény. Pallas Akadémia, 292 l. 20 cm

Kuszálék Péter: Viselt(es) dolgaink. Pro Print, 216 l. 19 cm.

Mara Árpád: Vadgazdaságtan. Apáczai Csere János Pedagógusok Háza, 144 l. 19 cm.

Márton Árpád (album). Szerk. Szatmári László. Pallas Akadémia, 60 l. ill. 21 cm. (Műterem)

Molnár Endre: A gyászoló muzikusok tánca: Alapítvány az Ifjúságkutatásért és Képzésekért, 70 l. 21 cm.

Nyelv és hatalom, nyelvi jogok és oktatás. Tanulmányok a Bolyai Nyári Akadémia előadásaiából.

Szerk. Sándor Klára. Apáczai Csere János Pedagógusok Háza, 162 l. 24 cm.

Pozsony Ferenc: „Adok nektek aranyvésszót...” Dolgozatok erdélyi és moldvai népszokásokról, Pro Print, 200 l. 24 cm.

Száva Tibor Sándor: A csíkszép-vízi Száva család. Erdélyi családtörténet: 1640–2000. Pallas Akadémia, 97 + 26 l. ill.; 24 cm., + 2f.

Találkozások Tamási Áronnal. Öszegyűjtötte és vál. Bán Péter. Pallas Akadémia, 238 l. 21 cm.

Váli Éva: Literatura română pentru bacalaureat. Érettségi tétel-kidolgozások román irodalomból. 194 l. 21 cm.

Vass István: Háttér és iskolai teljesítmény. Factorii de fond al randamentului școlar. Apáczai Csere János Pedagógusok Háza, 60 l. 30 cm. (Műhelymunkák – Ateliere metodice, 6.)

Vita Zsigmond: Erdélyi sétáló. Művelődéstörténeti tanulmányok. Vál. Kozma Mária. Pallas Akadémia, 328 l. 20 cm. (Bibliotheca Transsylvanica)

Kolozsvár

Ambrus Lajos: Az óriás leánykájá. Tinivár, 192 l. 23 cm. ISBN 973-9323-58-8

Babits Mihály: Holt próféta a hegyen. Válogatott versek. Vál. Kovács András Ferenc. Polis, 408 l. 20 cm ISBN 973-9267-8-X

Balázs Márton: Matematikai analízis. Egyetemi jegyzet. Ábel Kk., 300 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács)

Benedek Elek: Világszép Nádszál kisasszony. Kriterion, 20 l. 29 cm. ISBN 973-26-0594-4

Bíró Béla: Kossuth-paradoxon. Politológiai esszék. Komp-press. 304 l. 20 cm (Ariadne Könyvek) ISBN 973-9373-24-0

Bulboacă, Teodor, Németh Sándor: Komplex analízis. Ábel Kk., 213 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) ISBN 973-99900-0-2

Csörnyei Zoltán: Fordítási algoritmusok. Ábel Kk. 198 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) Bibliogr. ISBN 973-99814-8-8

Csörsz István: Pangala. Regény. Kalota, 272 l. 16,5 cm ISBN 973-9916-25-2

Diákévkönyv. 2001. [8. k.] Tini-

vár, 176 l. 24 cm. ISBN 973-9323-52-9

Domokos Géza: Igevár. Kriterion-történet tizenkét helyzetképben elmondva. Az utószót írta: Egyed Péter. Polis – Pallas Akadémia, 224 l. ill., 20 cm ISBN 973-9267-77-6

Egyed Emese: Olvasó nappal, író este. Esszék, tanulmányok, találkozások. Komp-press. 304 l. 20 cm (Ariadne Könyvek) ISBN 973-9373-22-4

Eseménynaptár 2001. RMDSZ – EMKE, 68 l., 20 cm.

Filep Emőd, Neda Árpád: Mechanika. Egyetemi jegyzet. Ábel Kk., 222 l (Erdélyi Tankönyvtanács) ISBN 973-99900-7-x

Fodor Sándor: A tizenegyedik üveg. Kriterion, 360 l. 21 cm. ISBN 973-26-0604-5

Fodor Sándor: Csapike. Tinivár, 160 l. 23 cm. ISBN 973-9323-59-6

Gábor Dénes: Mítosz és valóság. Gondolatok a székely himnuszról. Művelődés, 32 l. 16 cm, ISBN 973-9943-2-2

Gábos Zoltán: Statisztikus fizika 1. [k.] Ábel Kk., 224 l. 29 cm

Gazdovits Miklós: Az erdélyi örömenyek történetéből.

Györgyey Klára bibliográfia. 1968–1999. Összeáll. Kórász Mária. Polis, 120 l. 22 cm ISBN 973-9267-74-6

Györgyjakab Izabella: A szavak színeváltozása. Pro Philosophia, 100 l.

Hauff, Wilhelm: Alexandra sejkje. Ford. Jékely Zoltán. Bak Sára rajzaival. Kalota, 104 l. 20,5 cm ISBN 973-9916-24-4

Jakab Csaba, Márton László Attila, Mihály János: Farkaslaka múltja és jelene. Kalota – Tamási Áron Alapítvány, Farkaslaka, 196 + 32 l. ill.36 t. 23 cm ISBN 973-9916-23-6

Jakubinyi György: Minden hiábavalóság. Gloria, ISBN 973-9203-82-5

Szentek nyomában Erdélyben. Gloria – Gyulafehérvár ISBN 973-9203-86-8

Jancsó Miklós: Tömegszereplők: szatirikus drámák. Tinivár, 146 l. 23 cm. ISBN 973-9323-57-x

Jókai Mór: A legvitézesebb huszár. Kriterion, 310 l. 13 cm. ISBN 973-26-0622-3

Jósika Miklós: Abafi. Kriterion, 208 l. 21 cm. ISBN 973-26-0596-0

Jubileumi sematizmus. Gloria, ISBN 973-9203-88-4

Kessler Jenő, Kis Erika: Az emberi test anatómiája. Egyetemi jegy-

zet. Ábel Kk., 113 l. + 212 l. ill. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) ISBN 973-99814-9-6

A kibontakozás ígérete. Antológia a Művelődés 1968–1975-ös évfolyamaiból. 128 l. ill., 27 cm ISBN 973-99433-4-9

Király László: A Csomolungma bár. Versek. Kriterion, 170 l. 20 cm. ISBN 973-26-0610-x

Kiss Judit: Bevezetés a gyermekirodalomba. Ábel Kk., 94 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) ISBN 973-92-67-58-0

Kozma Dezső: Eleven örökség. Tanulmányok. Tinivár, 192 l. 23 cm. ISBN 973-9323-51-0

Létay Lajos: Arcomat a kezemre hajtva. Válogatott versek. Gloria, 144 l. 20 cm, ISBN 973-9203-87-6

Madaras Péter: Kindertojás-rántotta. Gyermekversek. Koinónia 48 l. ill., ISBN 973-8022-16-0

Magyar felvilágosodás II. Verses és drámai művek. Szerk. Egyed Emese. Polis, 296 l. 20 cm (Remekírók Diákkönyvtára) ISBN 973-9267-43-2

Magyar krónikák és legendák. Vál., bev. és jegyz. Gábor Csilla. 2. kiadás. Polis, 336 l. 20 cm (Remekírók Diákkönyvtára) ISBN 973-9267-71-8

Magyar népi kultúra. Alapfogalmak. Folklor. Anyagi kultúra. Ábel Kk. 245 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) Bibliogr. ISBN 973-99900-9-6

Magyar romanika 1. Teória és kritikai praxis. Vál., bev. jegyz. Szabó Levente. Polis, 320 l. 20 cm ISBN 973-9267-80-4

Makkai Sándor: Sárga vihar. Kriterion, 484 l. 21 cm. ISBN 973-26-0568-5

Makoldy József: Erdélyi képek. Gábor Dénes előszavával. Művelődés, 60 l. ill., 20 cm ISBN 973-99433-5-7

Mara Árpád: Vadgazdaságtan. Sokszorosított kézirat. Ábel Kk. 120 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács)

Márcuś, Andrei: Lineáris algebra. Egyetemi jegyzet. Ábel Kk., 134 l. 29 cm. (Erdélyi Tankönyvtanács) ISBN 973-85036-9-8

Moribunda Transsylvaniae. XVII. századi erdélyi emlékirók. Vál., bev., jegyz. Tóth Zsombor. Polis, 320 l. 20 cm (Remekírók Diákkönyvtára) ISBN 973-9267-81-5

Nagy Olga: A tündérek ajándéka. Tinivár, 152 l. 22 cm. ISBN 973-9323-56-1

Nagy Sándor: A regáti magyarság. Tanulmány a havasalföldi és

moldvai szórványmagyarságról. Sajtó alá rend., bev. jegyz. Sz. Nagy Csaba, Demény Lajos utószavával. Kalota – Zé, Sopron, 328 l. 19 cm (Diaszpóra Könyvek – Bethlen Könyvek) ISBN 973-9916-22-8

Orbán Gyöngyi: Háttérelmezések. Esszék a korszerű irodalomtanítás köréből. Komp-press, 296 l., 20 cm (Ariadne Könyvek) ISBN 973-9373-21-6

Pál Erzsébet: Magyar–angol zseb-szótár. Tinivár, 248 l. 16 cm. ISBN 973-9323-55-3

Palocsay Zsigmond: Varjúháj. Versek. Kriterion, 96 l. 24 cm. ISBN 973-26-0614-2

Pilinszky János: Összes versei. 2. kiadás. Polis – Osiris, Bp., 342 l. 20 cm ISBN 973-9267-78-9

Plešu, Andrei: Robinson etikája: minima moralia. Az intervallum etikájának elemei. Tinivár, 192 l. 20 cm. ISBN 973-9323-54-5

Radnóti Miklós: Száll a tavasz. Kriterion, 240. 13 cm. ISBN 973-26-0576-6

Romániai magyar évkönyv 2000. Szerk. Bodó Barna, Somai József. Polis – Szórvány Alapítvány, Temesvár, 288 l. 24 cm ISBN 973-9267-75-0

Szabó Csaba: Fűkirályok. Tinivár, 240 l. ill., 16 cm. ISBN 923-9373-60-X

A századforduló magyar elbeszélői. Vál., bev., jegyz. Balázs Imre József. Polis 272 l. 20 cm (Remekírók Diákkönyvtára) ISBN 973-9267-78-5

Szentimrei Jenő: Ferenc tekintetes úr. Kölcsey Ferenc életregénye. Castrum, Sepsiszentgyörgy – Művelődés, 332 l. 19,5 cm ISBN -73-96728-7-6

Tiéd ez a ház, Uram! Gloria, ISBN 973-9203-80-9

Tini Nagy Imre: Emlékezés régi csíkiakról. Stúdium, 260 l. ISBN 973-9422-61-6

Varga Pál: A feltámadás stációi. Glória, ISBN 973-9203-89-2

Vencser László: Atyáink és társaink. Gloria, ISBN 973-9203-71-X

Versánszky Ernő: Kolozsvári hétköznapiak. Alfa Press, Claudiu Candea, Iulian Duna és Szekeres Levente ill. 148 l., 20,5 cm ISBN 973-85000-5-2

Vörösmarty Mihály: Válogatott költemények. Csongor és Tünde. Vál., jegyz. Antal Árpád. Babits Mihály: A Szózat költője című esszéjével. Polis 360 l. 20 cm (Remekírók Diákkönyvtára) ISBN 973-9267-83-1

Wilhelm Sándor: Halak a természet háztartásában. Édesvízi halaink biológiája. Kriterion, 176 l. 24 cm. 973-26-0618-5

Marosvásárhely

Adorján István: A magyar kommunista állam vasfüggönye felé. Emlékiratregény. P. F. Adorján István, 128 l., 18 cm.

Asztalos Enikő: Olcsón, gyorsan, takarékosan. Erdélyi népi szakácskönyv. Impress, 104 l. ISBN 973-9351-30-1

Babits Mihály: A második ének. Mentor, 104 l. (Könyvbarát) ISBN 973-8002-60-5

Barabás László: Aranycsitkók, maszkurák, királykák. Mentor

Bíró Donát: Szászregéregeni kézműves mesterségek. Mentor, 112 l. + ill.

Bogdán László: Ház a kopár hegyen. Történetek. Mentor, 240 l., 28 cm.

Bolyai: 2000. Juventus.

Cs. Szabó József: Kiskönyv a burgonyáról.

Csittszentiván az ezredfordulón. Szerk. Kovács Emese, id. Balogh Károly. Impress, 112 l., 21 cm.

Életmód – egészség. Szerk. dr. Ábrám Zoltán. Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság; Preventív Egészségvédelmi Társaság, 51 l., 21 cm.

Farczady Elek: A marosvásárhelyi református egyházközség élete. 1556–1948. Szerk. Fülöp G. Dénes. Vártemplomi Református Egyházközség, 223 l., 21 cm.

Fodor Ferenc: A szemgyógyászat évszázadai Erdélyben. Mentor, 260 l., 23 cm ISBN 973-8002-41-9

Fodor Ilona: Csillagokból kopjafa. Mentor, 472 l., 20 cm ISBN 973-8002-37-0

Fodor Sándor: Marosvásárhelyi útikalauz. Szerk. Petelei István. 2. bőv. kiadás. Impress, 221 l., +ill., 21 cm.

Gráfik Imre, Turbéky Dénes: Széki lakodalom. Mentor

Hadnagy József: Szép mesék kalóza. (versek) Szerk. Bölöni Domokos. Impress, 84 l. 19 cm.

Humorunknál vagyunk. Különféle irodalmi vidámságok. Szerk., bev. Nagy Pál. Impress ISBN 973-9351-21-2

Iorgulescu, Mircea: A nagy zsigivásár. Mentor

Kabós Éva: Visszajátszás. Versek. Impress, 108 l., 18 cm.

Keresztes Gyula: Marosvásárhely

szecceszíós épületei. Difprescar, 196 l. + ill., 24 cm.

Killár Katalin: Lángok ligetén. Versek. Impress, 84 l., 18 cm.

Kincses Előd: Marosvásárhely fekete márciusa. 2. bőv. kiad. Juventus, 176 l., +ill., 20 cm.

Klász Bálint, Tolókán Márton: Száz éve már, több is talán. Barangolások a marosvásárhelyi sport történetében. Impress, 208 l., +ill., 21 cm.

Dr. Kós Károly: A Mezőség néprajza 1–2. Mentor, 23 cm, 368+440 l., ill.

Kovács Piroska: Székelykapuk Máréfalván. Mentor, 200 l., +ill., 23 cm.

Lászlóffy Csaba: Vészkijárat. Versek. Mentor, 124 l., 20 cm.

Marosvásárhely református templomai. Juventus, 24 l., ill.

Mérai Tibor. A párizsi vártán. Mentor, 20 cm. 397+403 l.

Molter Károly: Erdélyi rozsda. Mentor

Nagy Miklós Kund: Babel Amerikában. Tengerentúli naplójegyzetek. Impress, 108 l., +ill., 20 cm.

Osvát Kálmán: Motívumok, válogatott írások. Mentor, 308 l., 20 cm ISBN 973-8002-40-0

Pokorny László: Gyógyító fűvek, fák. Mentor, 240 l., +ill., 28 cm.

Sebestyén Mihály: Nyúlgát az idő ellen. Mentor

Simonfy József: Bánatkönyve. Versek. Mentor, 150 l., 20 cm.

Tóth Mária: Kutyák tele. Novel-lák. Mentor, 298 l., 20 cm.

Ungvári Zrínyi Ildikó: A látott lét dramaturgiája. Formakíséret az abszurd és a posztmodern kultúra határán. Mentor, 194 l. ISBN 973-8002-63-X

Vályi Gyula: Matematika feladatgyűjtemény. Impress, 102 l., 21 cm.

Város a Kis-Küküllő partján. Helytörténeti füzetek 1. Szerk. Bölöni Domokos. Impress, 36 l., 21 cm.

Visky András: Hullócsillag, Habakuk. Bättki László ill. Mentor

Wass Albert: Jönnek. Ember az országúton szélén. Mentor

Zakariás Erzsébet: Asszonyélet Erdővidéken. Mentor, 400 l. ill., ISBN 973-8002-51-6

Nagybánya

A nagybányai Szent István templom. Szász Károly emlékére. Místótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület, 80 + 20 l. ill., 21,5

cm (EMKE-füzetek 17–18.)

A Németh László Elméleti Líceum Évkönyve 1999–2000. Szerk. Vánk Sándor. Unix, 154 l. ill., 21 cm.

Nagyvárad

Fábián Imre: Mesék és fabulák. Literátor, 84 l. ISBN 973-9360-26-2

Tóth Ágnes: TótÁgas. Szatíra-humor. Literátor ISBN 973-9360-25-4

Segesvár

40 éves a segesvári magyar líceumi oktatás. 91 l.

Sepsiszentgyörgy

Albert Ernő: Szabad madár. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népköltészet és levéltári okmányok. Charta, 232 l. ISBN 973-99902-4-X

Balogh László: Történelem a homlokráncban (Gidófalva 1950). Szerk. Kiss Jenő. Charta, 240 l., 20 cm

Csikmadarasi Bogáts Dénes: Sepsiszentgyörgy története. Háromszéki boszorkányok. Az első székely huszárezred. Szerk. Dávid József, a képeket vál. Kopacz Attila. Albert Kiadó, 112 l.; ill.; 27 cm.

Gyerő Dávid: Kéveköttök. Az erdélyi unitárius egyházközség története. Charta, 273 l. 20 cm.

Harasztos. Falumonográfia. Szerk. Zsigmond Győző. Médium, 190 l, 20 cm.

Kónya Ádám: A Mikóból indultak. Médium, 84 l., 28 cm.

Kovács Flóra: Változások Szék község életében. T3 Kiadó, 55 l. +ill. 21 cm.

Orbán Gyöngyi: Magyar irodalom. Alternatív tankönyv a IX. osztály számára. T3 Kiadó, 256 l. 23,5 cm.

Orbán Gyöngyi: Magyar irodalom. Alternatív tankönyv a X. osztály számára. T3 Kiadó, 256 l. 23,5 cm.

Puskás Attila: Növényvédelmi ABC. Trisedes Press, 116 l., 20 cm.

Szentimrei Jenő: Ferenc tekintetes úr. Kölcsey Ferenc életregénye. Castrum – Művelődés, Kolozsvár 332 l. 19,5 cm ISBN 973-96728-7-6

Testünk nyelve – lelkünk képei. Relaxációs és imaginációs lélekgyógyászat. Szerk. Brassai László,

ill. Toró Attila, T3 Kiadó, 164 l. + ill. 18,5 cm.

Tompa Ernő: Hajónapló. Charta, 214 l. (Kaláka Könyvek) ISBN 973-98914-6-2

Tulit Ilona: Magyar nyelv és irodalomolvasás munkafüzet a VII. osztály számára. III. Csutak Levente, T3 Kiadó, 84 l. 23 cm.

Tulit Ilona: Magyar nyelv és irodalomolvasás tankönyv a VII. osztály számára. III. Csutak Levente, T3 Kiadó, 208 l. 23 cm.

Tulit Ilona: Magyar nyelv és irodalomolvasás tankönyv a VIII. osztály számára. III. Csutak Levente, T3 Kiadó, 207 l. 23 cm.

Zalány Virág: Magyar nyelv és irodalomolvasás tankönyv a VIII. osztály számára. III. Lokodi Ildikó. T3 Kiadó, 208 l., 28 cm.

Székelyudvarhely

Németh Júlia: Kolozsvár. Műhely és vonzasközpont. Szemelvények tíz esztendő képzőművészeti krónikájából. Erdélyi Gondolat, 344+56 l. ill., 20 cm ISBN 973-9269-49-4

Kőrösi Csoma Sándor és a magyarság keleti eredete – 2000. A könyvet szerkesztette és az előszót írta: Gazda József. Sepsiszentgyörgy, Trisedes Press Rt., 455 [-456] l. 20 cm. ISBN ISBN 973-8041-02-3

Ráduly János: Gyöngyvirág királyfi. Népmesék. Borító: Márton Zoltán. Erdélyi Gondolat, 76[-77] l. 14,5 x 20,5 cm. ISBN 973-9269-46-x

Szente B. Levente: Az ezüsthajú tündérlány. Mesék. Borító: Hermann Gyula. Erdélyi Gondolat. ISBN 973-9269-41-9

Sebestyén Péter: Életutak. Szenteky egyházi ünnepek. Bírító: Magyarai Hunor. Erdélyi Gondolat, 137[-139] l. ISBN 973-9269-44-3

Zsidó Ferenc: Történetiség, sorok, hiedelmek a Felső-Nyikó mentén. Erdélyi Gondolat, 89[-101] p. ISBN 973-9269-52-4

Zilah

Szilágysági gyerek vagyok. 101 magyar népdal. Vál. Gáspár Attila. Szilágymegye Művelődési Felügyelősége – Szilágy Társaság, 96 l. ill., 20,5 cm ISBN 973-0-02187-2

Az anyaggyűjtésben részt vettek: Bedő Melinda, Márton Attila, Sebe Katalin és Szász Vintila Anna.

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Létay Lajos válogatott verseiről

Évtizednél hosszabb szünet után, lám, újra kézbe vehetünk egy karcsú, de annál tartalmasabb Létay-kötetet. Hogy kellett ehhez két távolba szakadt hálás tanítvány önzetlen hozzájárulása is?... az csak hab a tortán. Gotthárd György és Borsai Endre születésnap köszöntő gesztusa csak annál inkább aláhúzza: nagyon itt volt az ideje, hogy „Ma, amikor másfajta verseket írnak és olvasnak...” – a klasszikus értékek is még maradéktalanul utat találnak azokhoz, akik fogékonyak rá.

Az Unipán Helga első-hátsó borítójára helyezett tükörkép-szimmetriájú stilizált virágszála kitűnően ellenpontozza a versek mondandóját, már a kötet fölütése előtt mintegy zenei nyitányként ráhangolja a potenciális olvasót arra, hogy milyen esztétikai élményre számíthat a belső oldalakkal való tüzetes megismerkedés kapcsán. És a szép iránt fogékony verskedvelő nem csalódik: Létay Lajos költeményei ugyanolyan nemesveretű mondatokat zendítenek meg, amilyeneket tőle megszoktunk és elvárunk. Bizunk benne – és szívből kívánjuk is –, hogy folytatása következék!

(Arcomat kezemre hajtvva. Válogatott versek. H.n. é.n. Kolozsvár, 2000. Glória nyomda)

Újabb szilágysági daloskönyv

Alig két esztendő pergett le az idő rokkáján, s lám, Gáspár Attila a Kritérion kiadónál 1998-ban megjelent 67 szilágysági nótát közreadó Vén Zilahra száll a lelkem című füzetét a műfaj de lege artis-törvényét (is) tiszteletben tartva a XI. Zilahi Nemzetiségi Fesztivál részvevőinek, de az egész régió, sőt a magyar glóbus minden rendű és rangú népdalkedvelő közönségének is. Hogy miért „magasabbrendű” ez a gyűjtemény a korábbinál? Azért, mert valódi, hamisítatlan ismert és kevésbé ismert népdalokat tartalmaz. Tudományos értékét, hitelességét még az is emeli, hogy egytől egyig hiteles helység- és dátummegjelöléssel, a gyűjtő monogramját is feltüntetve népdalokról van szó. Bevezető tanulmányában pedig átfogó keresztmetszetét nyújtja az immár évtizedes múltúra visszatekintő rendezvénysorozatnak és a hozzá kapcsolódó tudományos ülészeknek.

(Szilágysági gyerek vagyok. 101 magyar népdal. XI Zilahi Nemzetiségi Fesztivál, 2000.)

Erdélyi Örmény Múzeum 3.

Újra hallatott magáról az 1998-ban alakult Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. Íme, tetszetős küllemű, sok-sok fontos és pontos adatot tartalmazó, 260 lapos, átfogó kötetrel örvendeztette meg nemcsak a magyarörmények népes csoportjába tartozó tagtársakat, de a tágabb régióban együttélő, más etnikumú, ám a közös sors által összekovácsolt, egy anyanyelvet beszélő sok-sok jó barátot.

Már a tartalomjegyzék futólagos áttekintése meggyőz arról, hogy az illusztris szerzőgárdától minden bizonnyal értékes tanulmányokat olvashatunk a kötetben. És a tüzetes áttanulmányozás során az előlegezett bizalom/elvárás egyre inkább bizonyítottá válik. Dr. Issekutz Sarolta felelős szerkesztő, az egyesület elnöke a megszabott terjedelem szorításában a lehető legfontosabb adattárral ajándékozta

meg potenciális olvasóit. Illesse érte megérdemelt köszönet és hála. Ám a babérkoszorúból tisztességes részt érdemelt ki Bálintné Kovács Júlia is, aki fáradságot nem ismerve szervezett, mozgósított, begyűjtött, munkára ösztönzött sokakat, hogy ez a sokszólamú, mégis tökéletes összhangot tükröző kötet megszületessen. Köszönet érte!

A kötet az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitása régen és ma című, 1999. november 20–21-én tartott konferencia anyagából készült.

Magasszintű képzőművészeti vadamecum

Kisvárosi könyves céh, a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó vállalkozott rá, hogy az újjáalakult Barabás Miklós Céh alelnökének tíz év szakmai kisesszéből jól átgondolt, hazai képzőművészetünk gondját-örömeit, ünnep- és hétköznapjait hűen tükröző kézikönyvet adjon a – kissé bizony archaikusan csengő, ám a lényegét nagyon is kifejező jelzővel szólva – művelt nagyközönség kezébe. És nemcsak az Erdélyben ma tevékenykedő alkotókat veszi számba, de helyel-közzel határainkon, sőt akár az óceánon túlra is áter a látóhatára. Gondoljunk csak Miklosovits László 1995-ös, Márai Sándor emlékéért (is) megidézve kiállítására, vagy az idős Rácz István finnországi fotóművész „vakarék-kiállítására”.

Törzsanyagát, persze, a hazai művészek szívközelbe hozása képezi. És ez így van jól: Andrásy Zoltántól Zsombori Erzsébetig minden művész az őt megillető helyre került ebben a képzőművészeti breviáriumban. Akár kiállítási krónikát jegyez, akár könyvismertetést vagy összegező áttekintést ír, soha nem akar senkit kioktatni, hanem inkább mintha azt kérdezné: segíthetek?... És minden mondata ennek a segítőkész indulatnak a jegyében született. Ezért fogadjuk hálával Németh Júlia képzőművészeti krónikáját, azzal a biztosnak hitt/remélt meggyőződéssel, hogy folytatása következék. Úgy legyen!

(Németh Júlia: Kolozsvár – műhely és vonzásoközpont. Székelyudvarhely, 2000. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó)

Versánszky Ernő félpercesei

Szerzőnk a Horea úti Ernest régiségkereskedés tulajdonosa és működtetője Kolozsvárt. Hogy milyen jól ismeri a kincses város hétköznapjainak színét és fonákját, a helyi napilap (Szabadság) hasábjain időnként megjelenő ötletes/magvas kis jegyzetei bizonyítják. Jóhumorú, mindig valamilyen tanulságos csattanóval végződő szösszeneteiből gyűjtött most együvé hatvan ultrarövid-próza remekelést, amelyek úti vagy esti olvasmányoknak is őszintén ajánlhatók.

Magam lefelől az itt 42. írásként beiktatott Ószer című jegyzetének két mondatára figyeltem fel, azóta kivagdostam az újságból, s egy nagy dossziéba téve gyűjtöm, időnként újraolvasom. De most hadd iktassam ide illusztráció gyanánt a kisgyermekkori (számomra ismerős, mert megélt!) emlékeiből ihletődött Ószerből a tragikus előzmény után tanulságként leszűrt két utolsó mondatot: „Nagy volt a szükség, de ha a kenyér hiányzott is az asztalról, a kölcsönkönyvtárban sorba álltunk egy-egy jó könyvért. Talán melegebb szívűek is voltak akkor az emberek.”

Versánszky Ernő mindmáig megőrizte ezt a melegszívűséget, s időnként megosztja gondolatait a Szabadság olvasóival, sőt ezúttal már régióink szélesebb közönségével is.

A művészi címlapot tervező és a belső illusztrációk többségét is rajzoló Szekeres Levente méltó szerzőtársnak bizonyult, csakúgy, mint grafikus társai: Iulian Duna és Claudiu Candea. Várjuk a folytatást. (Versánszky Ernő: *Kolozsvári hétköznapiak. Kolozsvár, 2000. Alfa Press*)

Szék város, nagyközség hétköznapijairól

Kegyetlen fintora a sorsnak, hogy az a népi tollforgató, aki hosszú évtizedekig számos hazai napi és hetilap elhivatottságot érző sajtólevelezőjeként sok száz, sőt talán néhány ezer tudósítással volt jelen munkás hétköznapijainkban, a 69. éve küszöbén végre 2000 augusztusának elején napvilágot látott első kötetének alig tíz-tizenegy napig örvendhetett, mert pár héttel korábban meghalt felesége után augusztus 16-án váratlanul ő is elhunyt. Pedig még számos megírandó történetet őrzött tarsolyában, egyeseknek közzétételére már elvileg egyezséget is kötött (többek között éppen a Művelődés szerkesztőségével is), és lám, most első és utolsó kötetének bemutatásával kell beérnünk. Pedig ez a III. Endre 1291-es rendelete óta évszázadokon át városi rangot viselő – később, sóbányái kimerülése folytán visszaközségesülő –, néprajzi szempontból mindmáig rendkívüli figyelemre méltó nagyközség sok-sok néprajzos kutató érdeklődését is felkeltette. Táncház szavunk is Székről származik. Am olyan hitelesen, mint az ott született és ott legénnyé cseperedett Bödör András, talán senki sem tudta megérteni, bemutatni. Így is hálásak lehetünk tehát a Székelyudvarhelyen működő Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak, hogy e magas szintű naiv memoárról egyetlen könyvét közkinccsé tette. Nagy Olga neves néprajzkutatónk négytápus előszava hangsúlyosítja-hitelesíti az előző mondatot. Annál is inkább, mert az ugyancsak széki mesemondó Győri Klára Kiszáradt az én örömem zöld fája című (1975), valamint Kocsis Rózsi Megszépillt szegénység című kötetének (1988) közkinccsé tétele óta régesrég bebizonyította: a hatéves széki tanítónői működése révén alapos ismerőjévé vált a széki hétköznapiaknak.

Legyünk hát hálásak mind Nagy Olgának, mind Bödör Andrásnak, hogy ezt a csodálatos nagyközség kötetét könyveik révén emberközelbe hozták. (Bödör András: *Székről indultam. Önéletrajzi vallomás.*)

Fidél atya és Csíksomlyó

Sas Pétert aligha kell az erdélyi olvasónak bemutatni. Tősgyökeres budapesti létére az erdélyi, még hangsúlyozottabban a kolozsvári történelem elkötelezett kutatója, sok-sok jól dokumentált folyóirat- és újságcikk szerzője. Az 1998-es Szent Mihály-templom, majd az 1999-es Piarista és Ferenc-rendiek templomáról írott monográfiája után sajtó alá rendezte és magvas bevezető tanulmánnyal látta el a leghíresebb, nagy tudású ferences atya, P. Benedek Fidél Csíksomlyóhoz kötődő írásaiból összeállított testes kötetet, a Szent Bonaventura új sorozatának 22. kiadványaként asztalunkra tette Csíksomlyó című kötetét.

Nem könnyű és bizony sokszor megrendítő olvasmány. De tanulságos és mindenképpen érdemes nem sajnálni tőle az időt és fáradságot. Nemcsak tudásban, de hitben, elkötelezettségben is tetemesen gazdagodik az, aki tud szánni néhány napot az elolvasására. És milyen gazdag jegyzetapparátussal van aládúcolva minden egyes tanulmány! Ismerve

Sas Péter kutatói szenvedélyét, nem csodálkozom, hogy Fidél atya Csíksomlyóhoz kötődő tanulmányai teljesen rabul ejtették, s addig nem tudta lelkének nyugalma visszanyerni, míg a legjobbnak vélt csoportosításban közkinccsé nem tette a csíksomlyói ferences kolostorral kapcsolatos dolgozatok összefüggő rendszerét.

Köszönjük Sas Péternek, hogy kezünkbe adta ezt a kitűnően megszerkesztett kötetet, mely nemcsak a katolikus olvasókat érdekli, hanem Erdély minden rendű és rangú könyvbarátját, aki szeret hiteles dokumentumokból tájékozódni népünk múltja, jelene és jövője vonatkozásában.

Regáti magyar helyzetkép a két világháború között

Hiteles, de megrázó kötet Nagy Sándor hajdani bukaresti református parókus lelkésznek A regáti magyarság című könyve, mely a kolozsvári Kalota és a soproni Zé kiadó négykezese eredményeként látott napvilágot. Nagy Sándor (1896–1954) apostoli munkát végzett 1922–1941 között, nemcsak a szószékről gyámolítva a (főleg) Bukarestbe megélhetést kereső magyarságot, de 1931–1935 között Egyházi Újság címmel heroikus munkával lapot is éltetett, s az itt megjelent tanulmány sorozatot kötetben is ki szándékozott adni. Csakhogy az akkori mostoha körülmények között ez nem volt lehetséges. Az összegyűjtött anyagot most, háromnegyed évszázad után az immár nyugdíjas gépészmérnök fia, Sz(ár)azajtai Nagy Csaba nem kevés áldozatvállalással, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátva közkinccsé tette. Szívszorító a szerző életrajza is, aki híveinek távozása után 1940-ben maga is elhagyni kényszerült bukaresti „öshazáját”, sőt később nyugatra sodródott, de mindvégig egyházát és magyar népét szolgálta teljes odaadással. 1954. július 1-én Clevelandben halt meg. Amint fia mondotta a kolozsvári könyvbemutatón 2000. szeptember 26-án, aki maga is nyugatról tért haza: remélhetőleg nem sorsának példája, hanem írásai szolgálnak majd tanulsággul a jövő generációk magyarságának. Hisszük, hogy így lesz.

G. D.

A Kárpát-medence néprajzi kincsei

A Nemzeti Tankönyvkiadó a magyar millennium alkalmából reprezentatív néprajzi kiadványt jelentett meg a debreceni Déri Múzeum Néprajzi Adattárának anyagából. A 270, jórészt színes grafikát tartalmazó albumot Szelestey László néprajzkutató állította össze. A gyűjteményt, amely a történelmi Magyarország egész területéről származó néprajzi gyűjtések rajzi rögzítése, a húszas évek óta több ízben akarták megjelentetni, de csak most és a mi kiadónknak sikerült, részben a NKÖM támogatásával. A kiadvány Bellon Tibor ajánlásával és Varga Gyula bevezetőjével, magyar és angol nyelvű képjegyzékkel készült, s vele igazi csemegét kívántunk adni a szép és értékes könyvet, a népi kultúrát kedvelő hazai és külföldi érdeklődők kezébe. A könyvet méltó helyen, méltó személy mutatta be a sajtó és a szakma számára: Andrásfalvy Bertalan volt művelődési miniszter, a Magyar Néprajzi Társaság volt elnöke 2000. december 15-én méltatta a könyvet a Néprajzi Múzeum Dísztermében. A sajtóbemutató díszvendég volt Kallós Zoltán Kossuth-díjas néprajzkutató.

BAKOS ISTVÁN

A budapesti Litea Könyvesbolt és a Budapesti Székely Kör közös rendezvényén Kovács Piroska **Székelykapuk Máréfalván** című könyvét mutatták be 2000. október 13-án.

A marosvásárhelyi Mentor Kiadó gondozásában megjelent kötetet a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint a Kriza János Néprajzi Társaság támogatta. A 150 székelykapu rajzát a szerző készítette el és Bálint Zsigmond fekete-fehér fényképeivel egészítette ki.

A monográfiát Forrai Ibolya muzeológus méltatta. Szerint ma már a székelykapu a nemzeti identitásunkat jelképezi a milleniumi néprajzi kiállításon is. Az eddigi szakirodalom nem szólaltatta meg az embert, a díszkapu ezermesterét és annak gazdáját. Kovács Piroska nemcsak inventáriumot készít a magyar kapukról, díszítései, motívumai, az ezekhez fűződő néphiedelmek leírása mellett az Embert is bemutatja. Az olvasás során megismerhetjük a máréfalvi családokat, valamint a múlt századi vidéket, annak lakóit is. A kötet arról is hírt ad, hogyan gondoskodnak a kapukról a Máréfalván élők, és miért jött fel a faragott kapu állításának csillaga?

Nyíró József szerint: „A székely ház mértékadó díszé és koronája a székely kapu, amelyet valósággal családtagjának tekint a gazda. Levágja az erdő fáját, de az elpusztult élet helyébe újat teremt, mert a székely kapu tényleg él, és részt vesz a mindennapi küzdelmes életének vérkeringésében, élővé válik azáltal, hogy a székely a lelkét leheli belé, amikor kifaragja, és az Isten nevére vái rá szelíd és áhítatos betűkkel.”

– Bár adatközlő munkának szántam – vallja Kovács Piroska – egyúttal emberközeli is kívántam hozni a kapu gazdáját és az ezermester faragót is. A székely ház díszét úgy próbáltam megközelíteni, hogy lássék, ez a tárgy a falu mindennapjainak tartozéka. A kapun belül van az otthon, kívül pedig a nagyvilág. A székelykapu az adott közösség élni-akarásáról tanúskodik. Nemcsak turisztikai látványosság, hanem értéket képvisel, amelyet erkölcsi kötelességünk megvédeni. A könyvnek hazafele szóló üzenete is van: ismerjék fel otthon, hogy ezen kapuk az egyetemes magyar kultúra részét képezik. Mert akkor, amikor a Ceausescu féle buldózerpolitikáról, a falvak központosításáról, homogenizációról hallott mindenki, Máréfalván épült a legtöbb székelykapu. Ez nem zárja ki azt, hogy ne épüljenek új kapuk, azoknak is életük, sőt néhány évtized múlva értékük is lesz.

A néprajzi jellegű könyv írója Máréfalva szülőtte, aki nyugdíjasként és pedagógusként most is ott tevékenykedik, kedvet teremt a fiataloknak a hagyományok megőrzésére.

Kovács Piroska vállalkozását sikerrel teljesítette. Nemcsak kapumonográfiát ad a népművészet iránt érdeklődők kezébe, hanem a néprajz fehér foltjait igyekezett eltüntetni.

SZŐCS ANDREA ENIKŐ

A Kos jegyében

Hajdu Attila 1945. április 5-én született Kolozsváron. Gyerekkorát, majd egyetemi éveit Marosvásárhelyen töltötte. Napjainkban Szilágysomlyón él, fogorvos. Orvosi mestersége mellett képzőművészként is tevékenykedik. Korábban festett, szobrokat faragott, alkotásait az országban, valamint a világ más

részein is kiállították.

Az utóbbi időben, kommunikációs eszközeit felhasználva, a témák expresszivitása érdekében, számítógépes grafikákkal, valamint írással foglalkozik, amelyek jól kiegészítik egymást, van egyéni stílusa.

A Kos jegyében születtem című könyve rövid írással áll. Témái: az emberek és állatok szenvedése, valamint ennek okai, ördögi körei. A betegség, a tudatlanság és az ebből eredő kiszolgáltatottság, az emberi gyarlóság, ártatlan csecsemők szenvedése szüleik miatt, akik elhagyták őket, valamint az emberi rosszindulat és előítélet. Olyan emberi sorsokat vonultat fel, amelyek teljesen élethűen a valóságból táplálkoznak, jellemzik társadalmunkat. Egyesek élete önmaguk miatt siklik ki, mások önhibájukon kívül jutnak rossz sorsra, egy amúgy sem éppen kedvező gazdasági-politikai-társadalmi kontextusban, amelyben a mai ember vergődik.

Formailag érdekes megoldásokkal találkozunk az írásaiban, amelyek a képzőművész ízlését is nyilvánvalóan tükrözik: gyakran szürrealista elemek jelennek meg (pl. az *Átúsztam a levesestálat*).
(A szerző kiadása. *Szilágysomlyó, 1999.*)

CRUCERESCU LINDA

Mindent a Himnuszról

Ez esetben a székely himnuszról. Gábor Dénes *Mítosz és valóság* című füzetében minden kérdésre választ találunk, még azokra is, amelyek tisztázásának szükségessége fel sem merül az olvasóban a megfelelő háttérismeretek nélkül. A történeti rész rávilágít a himnusz születésének körülményeire, valamint a szöveg írójának, Csanády Györgynek és a zenéjét szerző dr. Mihalik Kálmánnak életére, pályafutására. Mindezt részletes képi dokumentáció kíséri, amelyben a plagizált kiadvány címlapját is láthatjuk. Ez utóbbi Kovács Józsefet és dr. Szalántzi Elemért jelöli meg a szöveg íróiként, a zenét dr. Karl Lajosnak tulajdonítja.

Ellentétben az objektív gyűjteményekkel, a *Mítosz és valóság* egy terjedelemben szűk, szubjektív rétegnek, az írói vallomásoknak köszönheti sajátos báját, bensőségességét. A dokumentumértékű füzet a Művelődés gondozásában jelent meg. Kár lenne kihagyni, hiszen igazi ezredvégi csemege.

Friss Kriterion-könyvek

Bándi Péter: **Énekeskönyv 1837**. Közzéteszi Csörsz Rumen István

Domokos Pál Péter hagyatékából való a csíki kézirat énekeskönyv gondozott szövege. Az 1837-ben lejegyzett hetven világi ének közül tizennégy Csokonai, Kisfaludy Károly, Kisfaludy Sándor, Faludi Ferenc, Szentjóni Szabó szerzeménye. A többi dalszöveg forrását kutatva Domokos Pál Péter 35-nek megtalálta és a jegyzetben feltüntette a forrását vagy rokonságát. A kézirat világi énekeskönyv képet ad arról, hogy milyen ízlése volt a reformkorban élő iskolázott székelynek, hiszen aszerint válogatott, aszerint hagyott el szakaszokat. Huszonegy dalszöveg kapcsolatot a gondozónak nem sikerült felderítenie, nem tartja lehetetlennek, hogy azok Bándi Péter saját szerzeményei, tudván, hogy 1834-ben Csekefalvi Bándi Péter a Csíksomlyói Főgimnázium végzős diákja A gimnáziumban pedig szerzethetett annyi vers-

tani ismeretet, hogy ne csak másolónak, hanem szerzőnek is tekinthessük.

Az énekeskönyv szövegét Domokos Pál Péter értékes jegyzetei egészítik ki, a dallamok forrását is kutatta, alapos feltáró munkát végzett az Országos Széchényi Könyvtár és az Irodalomtudományi Intézet könyvtárában és kéziratárában.

Benedek Elek: **Világszép Nádszál kisasszony**

A legkisebb korosztály számára szánt Kriterion kiadványok sorában jelent meg Benedek Elek szép meséje. A Meseház sorozat a legszebb albán, bolgár, cigány, görög, lengyel, magyar, német, olasz, örmény, román, szerb, török, ukrán mesék tárháza. Hadai G. Klára szép illusztrációi gazdagítják a szöveget.

Dán M. Éva: **Tűzmadár**

„A versírás számomra egyre inkább létkérdéssé válik, hiszen lírai vallomásaim jó része egy-egy kísérlet a szubjektív-objektív világ között feszülő ellentétek feloldódására. A látszólag örök érvényű témák új, közvetlen formát és kifejezési módot keresnek világi dolgaink hozzáférhető megismerésére” – vall a költő a bevezetőben kötetéről s önmagáról.

Fodor Sándor: **A tizenegyedik üveg**

Az életműsorozat harmadik kötete igazi katartikus élményt kínál az Olvasónak: kisregény és novella vallanak az író vívódásairól, önzetlenül teszi érzelmei részesévé azt, aki értően fordul felé.

Az Egy nap – egy élet megejtően őszinte vallomás az író, az ember egy napjáról, a napi történetek azonban nemcsak a jelent, hanem a múltat is élénk tárják, írója bizalmába fogadja az Olvasót, és szinte legbelsőbb titkait is megosztja vele. A Tíz üveg borvíz a gyökereknek, az indulást meghatározó édesapának állít méltó emléket, ma is keresve-kutatva az egyéniség titkát. Az apa–fiú kapcsolat olyan mélységeit fedezhetjük fel a sorokat olvasva, amelyekre bárki büszke lehetne, és amelyet csak ritkán tapasztalhatunk.

A két zárónovella közül A tizenegyedik üveg az előbbi kisregény folytatása, egyféle főhajtás az apa alakja előtt, amely a már idősödő író szemével láttatja az akkori és mostani eseményeket.

Az álomban az örök gyerek köszön vissza ránk, aki sok-sok megélt élmény után is valószínűtlennek tartja, hogy mindez vele történhetett meg, ő lehetett részese ily sok élettapasztalatnak. Ezt a novellát úgy olvassuk, hogy mindannyiunkra vonatkozik, mindenki magára ismerhet az öregúrban, aki ismét kisfiúnak álmódja magát – vagy épp fordítva?

Fodor Sándor műveiben mindig keres valamit, valami megfoghatatlant, amelybe mégis kapaszkodni lehetne, amely támaszt nyújthatna és nyugalmat. Kereszük vele együtt – hátha így hamarabb rátalálunk.

Jósika Miklós: **Abafi**

Jósika Miklós regénye a 16. század utolsó éveiben játszódik Erdélyben, Báthory Zsigmond fejedelem nem túl szerencsés uralkodása idején. A mű középpontjában azonban a nemes lovag, Abafi Olivér áll, akinek kiábrándult, céltalan – sőt, kockáztassuk meg: züllött – életét egy megtalált gyermek tereli végre helyes mederbe. Jellemformálódását négy csodálatos hölgy, Izidóra, Christierna, Margit és Gizella vigyazza féltő szemekkel, mint a „rény” különböző

formáinak megtestesítői.

A romantikus meseszövegen túl (a néha kissé erőltetett sikeredett lélekábrázolás ellenére) a regényt az teszi különösen élvezetessé, hogy megírását a történeti források alapos tanulmányozása előzte meg.

„Jelentősége úgy fogalmazható meg, hogy sikeres lépést tesz e mű a történeti témában a valódi művészi történelem szemlélet kialakítása felé, a modern európai regény művészi eszközeinek alkalmazásával” – írja Wéber Antal.

Király László: **A Csomolungma bár**

Király László kiforrott költő. Immár az erdélyi magyar irodalom klasszikusai közé tartozik, és jelen kötetének tartalma méltó e hírnévhez. Iróniával, majdhogynem cinizmussal viszonyul a szerző a világ dolgaihoz. Sorai ugyanúgy tanúskodnak a mesterségbeli hozzáértésről, a nyelv bravúros kezelésének képességéről, mint briliáns humorérzékéről, mely utóbbi gyakran a vers műfaji ismérveinek paródiájában csapódik le (szavak játékos elferdítése a rím/ritmus okán), s így szublimálódik öniróniává.

A kompromisszumok embere

Klapka Györgyöt egész tevékenysége a magyar történelem jelentős személyiségévé avatja. Élete példa arra, hogy 1848–1849 a forradalom és szabadságharc a magyar nép és művelődés vonzáskörében miként válhat egy származásilag távolról hozzánk érkezett ember a haza, s az egyetemeselek mellett a nemzeti eszmények hordozójává és harcosává. Személyisége elválaszthatlanul összeforrott történelmünkkel, róla szólni művelődésünk mindig időszerű kérdése marad. Gazdag és változatos életéből ragad ki néhány fontos mozzanatot e kötet három tanulmánya történetírásunk ismert kutatói, Borsi-Kálmán Béla, Hermann Róbert és Urbán Aladár tollából.

Makkai Sándor: **Sárga vihar**

Makkai legismertebb regénye a tatárveszedelemről, a magyar történelem egyik legnyomasztóbb eseményéről szól. Plasztikus képekben elevenedik fel előttünk Béla király, Kötöny, Batu kán és a többi szereplő alakja. A regény cselekménye lassan halad, hosszú leírások jellemeznek egy-egy szereplőt, cselekedetet vagy elgondolást., és ahogyan lassan-lassan épülnek a fejezetek, úgy válik egyre világosabbá, hogy a tatárjárás iszonyú pusztítása a magyarság számára vezeklést jelentett bűneiért. Makkai szerint a magyarságnak bűnhődnie kellett, és ezt a szörnyű büntetést még a legjobbjai sem tudták elhárítani.

Molnár Vilmos: **Az olvasó fizetéséről**

Molnár Vilmos a fiatal magyar prózaírók nemzedékének egyik legtehetségesebb, legeredetibb képviselője. Erdélyben megjelent két novelláskötete a terjesztés körülményei miatt alig kelthetett figyelmet a magyarországi olvasók körében. Ezért Magyarországon megjelenő válogatott és új novelláinak kettős küldetése van: egyrészt egy ígéretes írói pálya első összefoglalása, másrészt megismerteti a hazai olvasókat is az Erdélyben már népszerű szerzővel.

Hol groteszk, hol finoman ironikus, hol önfelédten játékos hangja, történeteinek elevensége, nyelvének színes fordulatai, gazdag rétegzettségű a biztosítéka annak, hogy novellái, még kisebb karcolatai is lebilincseljék az olvasót.

Palocsay Zsigmond: **Varjúháj**

A szerző posztumusz kötete, melyet halála előtt maga állított össze s rendezett sajtó alá. A természet féltése, óvása és a csönd imádata adja meg e kötet alaphangját. A tavaszt – születés – és az őszt – elmúlás – áthidaló virág-(vers)füzér kimerevítése az állandó természetbeni barangolás emlékét ragadja meg az örökkévalóság számára. Mintegy búcsúzásképp megszólítja íróelődeit, kikkel a természetrajongás kötötte össze.

Radnóti Miklós: **Száll a tavasz**

Méltó költőutód, Kovács András Ferenc válogatott az ifjúság számára tragikus sorsú nagy poéta, Radnóti Miklós életművéből a Kriterion Kincses Könyvtár sorozatban. „Radnóti írja minden mocsnásában, a maga egészében és legkisebb, látszólag véletlenül felröppent fragmentumaiban is, tünékenysége maradandóság között is a vagyunk keserű gyönyörűségéről és értelméről vall – s mára már visszavonhatatlanul, megkerülhetetlenül, szinte kihívóan az örök földi és szellemi szépségek jegyében kering. Precíz és határozott szépségeivel a világról, a formáról, a forma lényegéről és hűségéről, valamint a mérték reményteltségéről szól. Akárcsak Radnóti töretlen ívelésű lírája... ahogy a tapinthatótól az alig kitapinthatóig, a kitapinthatatlanig, a csak megsejtettig, a lélek láthatatlan szabadságáig emelkedik” – írja Kovács András Ferenc.

Változó népi kultúra Havadon

E kötet, többéves közös gyűjtés, vizsgálódás eredménye. Nagy Olga és a Maros megyei kis Havad község értelmiségi csoportja – lelkész, orvos, mezőgazdász, tanár – arra szövetkezett, hogy a falu néprajzi valóságát bemutassa. Mi indokolja ezt a közös munkát?

A falu értelmisége – hivatásszerű munkáján túl – minden időben igyekszik a közösség előrehaladását és boldogulását mindenfajta tevékenységgel előmozdítani. A tanár nemcsak órát tartja, hanem ezen kívül neveli a felnőtteket is; az orvos nemcsak beteget gyógyít, hanem egészséges, higiénikus életmódra neveli a falu népét; az agronómus nemcsak termelési feladatait látja el, hanem tanítja is a népet a helyes gazdálkodásra. Hivatásukat azonban csak úgy teljesíthetik, ha együtt élnek a falu népével, megismerik hagyományos kultúráját, melyben többszázados ösztönösség és tapasztalat kristályosodott ki. Kétféle kultúra: a hagyományos mély és a kiművelt magas kultúra nem egymással ellentétben, hanem együtt, egymást kiegészítve szolgálhatja a falu sajátos fejlődését.

Ezért a népi valóság megismerése nemcsak önmagában való tudományos cél, hanem eszköz is a jobb népszolgálat érdekében. A közös vizsgálat számtalan a néprajz mai állása szerint még tisztázatlan - kérdést vetett fel. Hiszen munkánk olyan időszakra esik, amikor a hirtelen és rohamos gazdasági és társadalmi, szerkezeti átalakulás a falu kultúráját érintette leginkább.

Wilhelm Sándor: **Halak a természet háztartásában**

A szerző a halak ökológiája, földrajzi elterjedése és védelme témakörbe nyújt betekintést. Az ökológiai kérdések tárgyalásánál Gyurkó István professzor és csoportja által elért eredményekre alapozva tár-

gyalja a halak környezethez való alkalmazkodásának kérdéseit. Különös hangsúly tevődik az ichtológiában használatos kutatási módszerek bemutatására, melyek ismerete alapvető követelmény a halbiológiai kutatómunkában.

A kötet második fele a Kárpát-medence területén előforduló halak rövid katalógusát tartalmazza, ami egy meghatározásnál használatos határozókulccsal egészül ki.

Zsók Béla: **En mindig itthon voltam**

Zsók Bélának egy élet során összegyűjtött megfigyeléseit, adatait, kéziratban felgyűlt és újságokban, szaklapokban, kötetekben publikált feljegyzéseit tartalmazza ez a kötet. A tanulmányok, bár terjedelmükben és olykor műfajukban is eltérnek egymástól, egyazon izgalmas, általános tematikai mezőn belül maradnak. A századelő telepítési hulláma keretében Bukovinából kiköltözött székely családok Dévára költözött közössége települést, Telepet alapított. Sorsuk, akárcsak kultúrájuk a szinte egy kerek évszázad során szörványosan bár, de a közvélemény intenzív érdeklődésének központjában állt. Egy ilyen általános, mind bel-, mind külföldön reálisan létező érdeklődés, igény kielégítésére vállalkozik Zsók Béla kötet.

Szinte fölösleges a téma részletező méltatása. A dévai székelyek, történelmi sorsuk miatt a magyar kultúra egy távoli rétegét őrizték meg; a távoli népi hagyomány napjainkban érdekes módon keveredik a kulturális újításokkal; e népcsoport története sajátosan alakult az évszázadok során. 61index számtalan kultúrtörténeti, demográfiai, kultúrszociológiai kérdés megválaszolását teszi lehetővé.

Zsók Béla kutatói szemlélete sajátos. Kötete, tanulmányainak gyűjteménye egy összefüggő egész mozaikjaiból áll össze. Tanulmányai egy közösség kultúrájának egy-egy területére vetnek fényt. Zsók Béla tanulmányai valós kutatási problémát vetnek fel, tereptapasztalatát, a gyűjtés során készített interjúkat a probléma megválaszolásának rendeli alá. Fegyelmzetten érvel, logikusan von le következtetéseket. S emellett: a tanulmányaiban idézett néprajzi anyag már maga ízletes olvasmány.

M. T.

Képek Erdélyről — Erdélyi képek

Makoldy József festő- és építőművész egyike az erdélyi művelődéstörténet azon alakjainak, akiről az átlag közvélemény keveset tud, holott Budapesten több köz- és magánépület is őrzi nevét, munkásságának jegyeit. De akik most hallanak róla először, azok is biztosan megőrzik az emlékeztükben, ha kézbe veszik a rajzaiból összeállított tetszetős kötetecskét, amely a Művelődés műhelyében készült.

A brosúra előszavát Gábor Dénes jegyzi, ebből megtudhatunk néhány életrajzi adatot a művésztől, akinek Pictures of Transylvania című híres albuma éppen 80 esztendővel ezelőtt jelent meg, gróf Apponyi Albert angol nyelvű előszavával. Most azonban az utókor is megismerheti ezeket a megkapó szépségű rajzokat, amelyek az erdélyi táj iránti feltétlen tisztelet, szeretet és elkötelezettség tanújelei. Csángó házak, székely templomok, kastélyok, falusi utcácskák képei ezek, főként brassói, segesvári, gyulafehérvári műemlékek elevenednek meg a rajzokon, de megtalálhatjuk közöttük a kolozsvári Mátyás-szobor és szülőház, vagy a torockói Székelykő

ábrázolását is. A mi szívünknek is kedves tájak, amelyek még kedvesebbek lesznek, ha felismerjük azt, ami Makoldy rajzaiból sugárzik: a megtartó erőt.

Távol Afrikában

A távoli vidékek, egzotikus tájak szerelmeseinek színes és szórakoztató olvasmány Zsakó Magdolna legújabb könyve.

Az író neve bizonyára sokaknak ismerős, hiszen ez már a harmadik kötet, amelyet hasonló témában írt. Olyan írószemélyiséggel állunk most szemben, aki széles látókörrrel, nem mindennapi kalandvággyal és kíváncsisággal, valamint tetemes mennyiségű bátorsággal rendelkezik, és tapasztalatait szívesen megosztja olvasóival.

Ezúttal Tunézia, Líbia és Egyiptom volt az úti cél, ez a három ország elevenedik meg a könyv lapjain, látásával, kultúrájával, lakóival együtt.

Zsakó Magdolna igen jó megfigyelő, ez kiderül a részletes útleírásból, amelyben az olvasók megismerkedhetnek rengeteg várossal, településsel, nevezetességgel, látványossággal, műemlékkel. Bepilanthatnak az európaiaktól nagyban különböző afrikai életforma kulisszái mögé, mert a templomok és mecsetek mögött lassan megjelennek az emberek is, ismerősök és ismeretlenek, de szinte mindannyian barátságosak, érdeklődők, segítőkészek az utazókkal szemben. Különösen kedves az az epizód, amelyben román orvosok látják vendégül a szállás nélkül tanácstalankodó turistákat. Igaz, több ízben előfordul, hogy az utazónak nincs szerencséje, ilyenkor többé-kevésbé alkalmas szálláshelyet biztosít a gépkocsi. Hasonló apróságok tobzódnak Zsakó Magdolna könyvében, amelynek egyik rokonszenves vonása éppen a szubjektív ábrázolás, az a mód, ahogyan az író saját élményeit, tapasztalatait ágyazza bele a misztikus környezetbe. Minden város esetében rövid történelmi áttekintést, helytörténeti ismertetőt követnek a személyes élmények, amelyeket gyakran fényképek egészítenek ki. Az ismertető többnyire a városok múltjával foglalkoznak, a lakosság összetételével, arányával, szokásaival, viseletével; a mindennapi élet színes forgatagának bemutatása sem maradhat ki. Ezt követi a turisták számára jelentős helyek szemléletes leírása, amelyek nyomán az olvasó szinte maga előtt látja a festői tájakat, az impozáns épületeket, azokat is, amelyekről nem készült felvétel.

A könyv kétségtelenül felkelti az érdeklődést Afrika iránt, holott nem titkolja el az apróbb kellemetlenségeket sem. Mégis, mindennel együtt úgy érezhetjük: ez egy csodálatos világ, egy teljesen más kultúra, más életforma, idegen, mégis ismerősnek tűnő emberekkel. Nevezhetjük útleírásnak, élménybeszámolóknak, maradhatunk az író által használt „úti jegyzetek” minősítésénél, tény, hogy Zsakó Magdolna könyve élvezetes olvasmány minden korosztály számára.

(*Karthágótól Asszuánig. Kolozsvár, Tinivár Kiadó, 2000*).

SÁNDOR BOGLÁRKA

Forrásmunka Kolozsvár vámjegyzékeiről

A tricesima pars avagy az áru értékének harmincadrésze a királyi udvartartás bevételeit gyarapító kereskedelmi vám volt az Árpád-kortól kezdődően. Kolozsvár, bár nem számított állandó harmincadhelynek, 1599 és 1637 között bírta ezt a jogot Báthory

Zsigmond fejedelemnek a várostól felvett kölcsönei törlesztése fejében. Ezen jegyzékek feldolgozására vállalkozott Pap Ferenc kolozsvári történész, aki egy részletes tanulmánnyal megfejtett kötetben foglalja össze a kutatásai eredményét. Bár a jegyzékekre történt hivatkozások révén a történész-társadalom ismerete ezeket a forrásokat, maguk a levéltári anyagok eddig közöletlenek voltak.

A bevezető tanulmány külön fejezeteket szentel a kezdeteknek, Kolozsvár harmincadhelyé történő nyilvánításának, a Balkán-félszigettől a Baltikumig terjedő kereskedelmi kapcsolatrendszernek, a behozatal-kiviteli területi, mennyiségi, és árucikk szerinti osztályozásának, valamint a kolozsvári kereskedelem társadalmi szerkezetének. Ezt követi a jegyzékek kronologikus sora. A kötetben való tájékozódást a név- és tárgymutató teszi teljesebbé.

(*Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599–1637). Bev. jegyz. Pap Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, 2000*)

Kérdező versek

Alapművek sorozata, avagy Kincses Könyvtár – ez a gondolatársítás ötlük eszembe, ha a Kriterion nevezett sorozatának kötetét veszem a kezembe. A főleg diákoknak – vagyis személyes könyvtárukat megalapozóknak – szánt sorozat a magyar klasszikus műveltség alapmunkáit tárja az olvasók elé.

Legutóbbi kötete Búcsú a naptól címmel Vajda János verseiből összeállított válogatás. A főleg elégius szerelmi lírájáról ismert költő verseit olvasgatva rádöbbenünk, hogy bizony nem is volt ő annyira „Montblanc-ember”, hisz strofái az érzelmes rezignáltság súlyától roskadoznak. Komlós Aladár szerint a minduntalan sorskérdésekkel viaskodó Vajda János „kérdések tömegével ostromolja a titok acélkapuit. Nincs a magyar költészetben senki, aki annyit kérdezett volna, mint ő. Gondolkodásának jellegzetes formája ez.”

Vajdát olvasva, nemcsak a versek egyedi értékében gyönyörködhetünk, de népünk maig élő sajátos gondolkodás-paradigmájára találunk kiváló példát.

Zenetudományi homage

A Kriterion Könyvkiadó Zenetudományi írárok címen 1977 óta rendszeresen jelenteti meg a muzikológiai kutatás hazai és magyarországi közléseit. Elismerést érdemlő hagyomány e kötetek kiadásában, hogy mindenik az erdélyi magyar zene nagyjai előtt történő tisztelet jegyében egy-egy jelentősebb évforduló kapcsán a jubilált személynek ajánlja az összeállítást.

Nem jár el másként a negyedik tanulmánykötet sem, amely Benkő András zenetörténész születésének 75. évfordulóján a tudós, műhelyszervező munkássága előtt tiszteleg.

A zeneelméleti, -történeti tanulmányok sora a szakma parádéját képezi az előzetes zenekutatás reflexiói, a 15–17. századi Erdély zenei életének feljegyzései, a kísérleti fizikai hangtani kutatásai, kompozíciós eljárások elméleti megalapozása, népdal-variációk bemutatása révén. Kötetzáró összeállításként Benkő András zenetudományi publikációinak bibliográfiái listája szerepel.

(*Zenetudományi írárok 1998. Szerk. László Ferenc. Bukarest–Bp., 1999, Kriterion Könyvkiadó–MTA Zenetudományi Intézet*)